

**BERNHARD SCHLINK’İN “OKUYUCU”
ADLI ESERİNDE GEÇMİŞLE HESAPLAŞMA**

Hatice GENÇ

Alman Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Prof. Dr. Turgut GÖĞEBAKAN

2012

Her hakkı saklıdır

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ALMAN DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

Hatice GENÇ

BERNHARD SCHLINK'İN “OKUYUCU” ADLI ESERİNDE
GEÇMİŞLE HESAPLAŞMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Turgut GÖĞEBAKAN

ERZURUM - 2012

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TEZ BEYAN FORMU

30/11/2012

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "Bernhard Schlink'in 'Okuyucu' Adlı Eserinde Geçmişle Hesaplaşma " adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

☐ Tezim/Raporum sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

☒ Tezimin/Raporumun 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

[Tarih ve İmza]

30/11/2012

[Öğrencinin Adı Soyadı]

Hatice GENÇ

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. Turgut GÖĞEBAKAN danışmanlığında, Hatice GENÇ tarafından hazırlanan bu çalışma 14 / 08 / 2012 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Alman Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Turgut GÖĞEBAKAN

İmza:

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Gürsel UYANIK

İmza:

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. M. Fikret ARARGÜÇ

İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. 14 / 08/ 2012

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM
Enstitü Müdürü

F-85/00/22.02.2012

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	II
ABSTRACT	III
ÖNSÖZ.....	IV
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ARKA PLAN

1.1. TARİHİ KONU EDİNER ROMANLAR	17
1.2. GENEL HATLARIYLA ÇAĞ ROMANI.....	24
1.3. ÇAĞ ROMANI -TARİHSEL ROMAN İLİŞKİSİ.....	32
1.4. ÇAĞ ROMANIN GERÇEKLİĞE BAĞLI DİĞER ROMAN TÜRLERİYLE İLİŞKİSİ	37
1.5. ÇAĞ ROMANININ ALMAN EDEBİYATINDA TARİHSEL GELİŞİMİ	42

İKİNCİ BÖLÜM

TEMATİK ANALİZ

2.1. GERÇEKLİK – KURMACA İLİŞKİSİ	52
---	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TARİHSEL ARKA PLAN

3.1. NASYONAL SOSYALİZM	92
3.2. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI VE NS-SONRASI DÖNEM.....	101
3.3. ETİK VE POLİTİK DEĞERLER.....	103
3.4. GEÇMİŞLE HESAPLAŞMA	107
SONUÇ.....	113
KAYNAKÇA	117
ÖZGEÇMİŞ.....	125

ÖZET**YÜKSEK LİSANS TEZİ****BERNHARD SCHLINK’IN ‘OKUYUCU’ ADLI ESERİNDE GEÇMİŞLE
HESAPLAŞMA****Hatice GENÇ****2012, 125 Sayfa****Tez Danışman: Prof. Dr. Turgut GÖĞEBAKAN****Jüri : Prof. Dr. Turgut GÖĞEBAKAN (Danışman)
Prof. Dr. Gürsel UYANIK
Yrd. Doç. Dr. Fikret ARARGÜÇ**

“Bernhard Schlink’in ‘Okuyucu’ Adlı Eserinde Geçmişle Hesaplaşma” başlıklı çalışmanın giriş bölümünde, eserleri birçok dile çevrilen ve özellikle ‘Okuyucu’ adlı eseriyle yankı uyandıran Bernhard Schlink hakkında yazılan makalelerden ve yazarın kendi düşüncelerinden yola çıkarak Bernhard Schlink’i her yönüyle okuyucuya aktarmaya çalıştık. Schlink’in özellikle yakın tarihe ilgi gösteren bir yazar olması nedeniyle meydana getirdiği çoğu eseri, çağ romanı olma özelliği taşımaktadır. Bu nedenle üç ana bölümden oluşan bu çalışmamızın ilk bölümünde çağ romanı tanımı, özelliğine ve tarihsel gelişimine değinerek, benzer özellikler taşıyan tarihsel roman ile arasındaki farkı belirttik ve bu iki roman türü hakkındaki kuramcıların görüşlerini irdledik. Çalışmanın ikinci bölümünde, eserin tematik yönünü oluşturan ve çağ romanı olma özelliğini sağlayan gerçeklik-kurmacalık ilişkisi üzerinde durduk ve kişileri ve olayları ‘gerçek’ ve ‘kurmaca’ şeklinde ayırdık. Birinci ve ikinci bölümdeki verilerden yola çıkarak, eserle bağlantılı olarak meydana getirdiğimiz son bölümde ise Almanya’nın yakın tarihine eğildik ve geçmişle yüzleşme ve kolektif suç gibi Nasyonal Sosyalizm ile yakından bağlantısı bulunan kavramları açıkladık.

ABSTRACT**MASTER THESIS****COPING WITH THE PAST IN THE WORK ‘THE READER’ OF BERNHARD SCHLINK****Hatice GENÇ****Advisor: Prof. Dr. Turgut GÖĞEBAKAN****2012, 125 Pages**

Jury : Prof. Dr. Turgut GÖĞEBAKAN (Advisor)
Prof. Dr. Gürsel UYANIK
Asist. Prof. Dr. Fikret ARARGÜÇ

In the introduction chapter of this thesis entitled “Coping with the Past in ‘The Reader’ by Bernhard Schlink”, we gave extensive information about Bernhard Schlink whose works are translated into several foreign languages, and who has repercussions especially with his work “Reader”. For that reason, we used the articles about the author and own his ideas. Because Schlink is an author who is especially interested in recent history, his works are generally the period novels. Therefore, in the first chapter of this thesis which comprises of three main parts, we touched on the definition, properties and historical process of the period novel, and made precise distinctions between this novel type and the historical novel. We examined carefully the opinions of the theoreticians about these two novel types. The second chapter deals with the real and fictive personalities and events. We analyzed the novel thematically. By the way, we provided some technical point of views about the work. This reality and fictional relationship construct the period novel feature. In conjunction with the first and second chapter, we stroke into the recent history of Germany and in this final chapter, we exclusively tried to illustrate the terms which have a close contact with National Socialism such as coping with the past and collective guilt.

ÖNSÖZ

Son dönemlerde tüm dünyanın yakından tanıdığı Bernhard Schlink, farklı açılardan incelenmeye ve değişik yönlerden ele alınmaya müsait olan eserler meydana getirmiştir. Bu eserlerinde olduğu gibi ‘Okuyucu’ adlı romanı da bu çalışmada farklı açılardan ele alınmıştır. Schlink ‘Okuyucu’ adlı romanında geçmişte yansıyan sorular Yahudi Soykırımından sonra Alman kimliğinin ne şekilde olabileceğine, 1968 Kültür Devrimi’nin Almanlar açısından hangi öneme sahip olduğuna ve Almanların hangi biçimde nasyonal sosyalist geçmişe bağlı olduklarına dair okuyucuyu düşünmeye sevk eden güncel sorulara yer vermiştir.

20. yüzyıl Alman yazarlarından Bernhard Schlink, ‘Okuyucu’ adlı eserinde kendi bakış açısını tarihsel bir olayla aktarmıştır. Söz konusu eserde Schlink’in çocukluğunun geçtiği şehir ve caddeler yer alırken, konu olarak da Nasyonal Sosyalizm ve toplama kamplarından beslenen bir kurguyla oluşturulan bu eser ilk yayınlanışından itibaren 39 dile çevrilmiş olup yoğun ilgiyle karşılaşmış ve geniş bir okur kitlesine ulaşabilmiştir.

Bu çalışmada söz konusu bu roman tarihi konu edinen romanla ilişkilendirip özel bir isimlendirmeye gidilmiş ve çağ romanı türüne uygun olduğu saptanmıştır. Batıdaki gelişim süreci bizdekine oranla oldukça erken ve farklı olan çağ romanı 20. yüzyılda gündeme gelmesine rağmen ülkemizde çağ romanı konusunda büyük bir boşluğun varlığı dikkat çekmektedir. Schlink de yazmış olduğu çağ romanlarıyla vermek istediği mesajlarını ortaya koymaya amaçladık. Tarihi konu edinen eserlerin yazarı başkişi seçme konusunda iki yöntem kullanır; romanın başkişisi ya tarihsel gerçeklikten ya da kurmaca gerçeklikten alınacaktır. Bernhard Schlink ise tarihsel ve kurmaca gerçeklikten kişiler seçerek bu iki yöntemi de eserinde kullandığı görülmektedir. Böylece Schlink, Scott geleneğini de sürdürmüş olmaktadır. Hanna Schmitz, Hermine Ryan’ı temsil ettiği için tarihsel gerçeklikten alınan başkişidir. Böylece romanda gerçek ve kurmaca kişiler bir arada yer almaktadır.

Almanya, belki de geçmişi en kara olan ülkelerin başında gelmektedir. İkinci Dünya Savaşı, Hitler’in partisinin iktidarda bulunması ve Yahudi Katliamı başta olmak üzere Almanya’nın Doğu ve Batı şeklinde ayrılmasının ardında sınırları ortaya koyan Berlin duvarının yıkılışı sonucunda yaklaşık 45 sene bocalamıştır. Bu kasvetli ortamdan

kurtulmak için geçmişle hesaplaşıp ‘geçmişin üstesinden gelme yoluna başvurmuştur. Bernhard Schlink’in ‘Okuyucu’su bu anlamda yasal olan ve olmayan arasındaki alanın keşfidir. Yazar, burada Üçüncü İmparatorluğun ‘geçmişin üstesinden gelme’ olgusunu öğrenci hareketleriyle kesiştirmiştir.

Çalışma Alman Edebiyatının yakın geçmişine özgün bir yöntemle el atmış bir eser üzerinde gerçekleştirileceği için hem okur bu sıra dışı romanı tanıma olanağı bulacak hem de eseri özgün kılan teknik ve tematik nedenler sorgulanacaktır. Bu açıdan bakıldığında çalışmanın ulaşacağı bulgular, çağ romanı, kurmaca-gerçeklik ilişkisi ve geçmişle hesaplaşma üzerinde çalışan araştırmacılar için son derece önemli olacaktır.

Beni bu çalışma konusunu yapma seviyesine getiren ve her konuda tüm imkânları sağlayan öncelikle Tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Turgut GÖĞEBAKAN’a saygı ve şükranlarımı sunmayı borç bilirim. Cumhuriyet Üniversitesi’ndeki bölüm hocalarım olan Yrd. Doç. Dr. İsmail DEMİRBAĞ, Yrd. Doç. Dr. Bekir ZENGİN, Öğr. Gör. İbrahim ÖZBAKIR ve Öğr. Gör. Şehnaz IŞIK’a, Atatürk Üniversitesi’ndeki bölüm hocalarıma ve ayrıca tez danışmanım Prof. Dr. Turgut GÖĞEBAKAN sayesinde tanıma fırsatı yakaladığım ve kaynak araştırmamda hiçbir yardımını esirgemediği için Avusturya Innsbruck Üniversitesi’nde görev yapan Prof. Dr. Wolfgang Wiesmüller’e en içten teşekkürlerimi sunarım.

Desteği ve sabrı ile her zaman yanımda olan eşime de sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

GİRİŞ

Bernhard Schlink, özellikle Alman kamuoyunda son dönemlerde en çok ses getiren yazarların başında gelmektedir. Alman edebiyatında esas itibarıyla polisiye romanlarıyla ünlenen ve bu alanda ödüllere sahip olan Bernhard Schlink, 6 Temmuz 1944 tarihinde Bielefeld’te dünyaya gelmiş ve gençliğini ‘Okuyucu’ adlı eserindeki ana mekânlardan birisi olan Heidelberg’te geçirmiştir. 1968/1972 tarihleri arasında hukuk öğrenimi gören Schlink, 1992 yılında Humboldt Üniversitesi’nde Kamu Hukuku ve Hukuk Felsefesi profesörü olmuştur. Yurtdışında çeşitli üniversitelerde öğretim üyesi olarak dersler vermiştir.

Schlink’in edebiyat yaşamı ilk olarak 1987 yılında yazmaya başladığı polisiye romanları ile başlamıştır. O zamana kadar yazar, sol liberal görüşlü bilim adamı olarak üne kavuşturan yazdığı monografileri, ders kitapları ve makaleleri ile tanınmaktaydı.¹

20. yüzyıl Alman tarihinin suç ve suça ortak olma, ceza ve yanılısamlar gibi konular, Bernhard Schlink’in eserlerinde açıkça yerini almıştır. Schlink, sahip olduğu hukuki bilgilerin romanlarının içine sızmasını sağlayarak, suç adına bu bilgiyi verimli hale getirmeyi başarmıştır. Schlink’in hukuki deneyimi edebi anlamda düşünme tarzını derinden etkilemiştir. Hem avukat hem de bir yazar olarak kaleme aldığı eserlerde, kısa ve net ifade biçimi, abartılı süslemelerden uzak kalması ve gereksiz hikâyeler anlatmaması hukukçu özelliğinden kaynaklanmaktadır. Örneğin ‘*Selb’in Maceraları*’ (1987 /1992 /2001) üçlemesinde Selb, ‘Okuyucu’nun kahramanı Michael, ‘*Aşk Kaçışları*’ eserinde yer alan ‘*Kertenkeleli Kız*’ adlı hikâyesindeki gencin babası, ‘*Oğul*’ adlı hikâyesinde de gencin kendisi ve uluslararası hukuk profesörü gibi karakterlerin olması da gözden kaçırılmaması gereken bir unsurdur. Ayrıca içerik açısından ‘Okuyucu’ da dâhil olmak üzere diğer eserlerinde suç ve ceza ilkeleri incelenmektedir. Suçlar, geçmişte yapılan hatanın bugüne aktarılması, mahkeme kararları ve hukuki düşünme biçimi her açıdan Schlink’in ilgi alanındadır. Hukukçu yönünün yapıtları üzerinde etkisi bulunmaktadır. Schlink bu durumu şöyle ifade etmektedir:

¹ Martin Wyss, “Fragen auf Antworten”, *Tages-Anzeiger Magazin*, (21 Haziran 1996), 15.

*“Bir hukukçu olarak yazmayı seviyorum ve hukukçu olarak net ve güzel yazmak için uğraşıyorum. Genellikle her iki durum birbirini tamamlamaktadır. Tüm gün hukuki konular üzerine yoğunlaştıktan sonra akşamları roman için aklıma güzel şeyler geliyor.”*²

Schlink’in ilk olarak 1987 senesinde Walter Popp ile ortak kaleme aldıkları ve başkarakter detektif Selb’i anlattığı üçlemesi, suç araçlarının yer aldığı Böll’ün ilk romanlarının bir gelişmesi olarak okunabilmektedir. Bu romanlarda Alman tarihinin anlatıldığı ve günümüzü de ilgilendiren bir konunun dile getirildiği deneme ve biyografik ton hâkimdir. Gordiyon Fiyongu (1988) ise Schlink’in ilk defa bağımsız bir şekilde kaleme aldığı eseridir.

1995 yılında yazdığı ‘Okuyucu’ adlı romanıyla günümüz edebiyatında dünya çapında başarıya kavuşan Bernhard Schlink, bu eserinde geçmişi günümüze taşımada oldukça başarılı olmuştur. Almanya’nın geçmişini, Holokost kavramını, Almanya’nın savaş dönemini, burjuva sınıfını, kolektif suç kavramını ve en önemlisi savaş sonrasındaki kuşakların geçmiş kuşaklarla hesaplaşmasını ‘Okuyucu’ dâhil birçok eserinde irdelemiştir.

Bernhard Schlink’in ‘sadece bir roman’³ olarak nitelendirdiği ‘Okuyucu’ adlı eseri, içerdiği temalar sayesinde Alman kamuoyunda büyük yankılar uyandırmıştır.

“Romanın başkarakteri olarak başlığın göndermede bulunduğu anlatıcı ile Schlink ‘ikinci kuşağın’ temsilcisinin suç ile – burada babalarıyla değil de ‘ilk kuşağın’ sevgilisi ile ilişkisini

² Tilman Krause, “In Berlin fehlt es an Bürgersinn Welt-Literaturpreisträger Bernhard Schlink über seinen Beruf, seine Vorbilder und die deutsche Geschichte”, *Die Welt*, (14 Ekim 1999).

³ Dagmar Ploetz, “Vom Verlust der Unschuld Der Vorleser’-ein deutscher Roman von Bernhard Schlink”, *Freitag*, (17 Kasım 1995).

*göstermiştir. Bu ilişki hiçbir şekilde böyle idealize edilmemiştir.”*⁴

Yukarıdaki alıntı, Bernhard Schlink’in ‘Okuyucu’ adlı eserinin başarısını ispatlayan nitelikler taşımaktadır. Schlink çok geçmeden ‘Okuyucu’ adlı eseriyle New York Times’ın en iyiler listesinde birinci sırada yer alan ilk Alman yazar olmuştur. Eser Almanya kamuoyunda olumlu yankılar uyandırmıştır. Daha önce yazmış olduğu suç romanlarıyla çeşitli ödüllere sahip olan ve Berlin’deki Humboldt Üniversitesi’nde hukuk dersleri veren Bernhard Schlink ‘Okuyucu’ adlı eseriyle Almanların kendi kendilerini kandırmalarını, geçmişi görmezden gelmelerini ve geçmişteki yanlışların üstesinden gelmedeki zorlukları dile getirmesiyle daha büyük bir başarıya ulaşmıştır. 1997 yılında Hans Fallade ödülüne ve 1999 yılında ise Welt edebiyat ödülüne layık görülmüştür.

Bu ününün medyatik yanını ise 1999 senesinde Oprah Winfrey’in sunduğu ‘Oprah’s Book Club’ adlı Amerikan televizyon programına katılmakla elde etmiştir. Bu televizyon programına davet edilen ilk Alman yazar olması, onun uluslar arası edebi sahadaki öneminin daha da artmasına katkıda bulunmuştur.⁵

Okullarda gösterilen edebiyat derslerinin zorunlu bir parçası haline gelmesi, internet sitelerindeki forumlarda tartışma konusu olması ve toplam 39 dile çevrilmesi ise ‘Okuyucu’nun sadece satın alınmadığının, gerçekten dikkatlice okunduğunun göstergesidir. Roman, edebiyatın bir özelliği olarak farklı iki unsurunu birleştirerek ciddi ve eğlendirici kültür⁶ arasındaki dengeyi de sağlamıştır. Eğlendirici ve ciddi kültür arasındaki ayrımı reddeden Schlink, böylece eğlendirici ve sanatsal edebi biçimlendirme

⁴ Kathrin Schödel, “Jenseits der political correctness – NS-Vergangenheit in Bernhard Schlink, Der Vorleser und Martin Walser, Ein springender Brunnen”, (Ed. Stuart Parkes, Fritz Wefelmayer). *Seelenarbeit an Deutschland. Martin Walser in Perspective*, Rodopi B.V., Amsterdam New York 2004. s. 311.

⁵ Tilman Krause, “Gegen die Verlorenheit an sich selbst Gute Literatur lebt von der Auseinandersetzung mit der Umwelt-ein Gespräch mit Bernhard Schlink, dem Autor des Vorlesers”, *Die Welt*, (03 Nisan 1999).

⁶ E und U Kultur: Ernste und unterhaltsame Kultur.

arasındaki ayrımı ortadan kaldırmak için uğraşan post modern yazarlardan oluşan büyük bir gruba dâhil olmuştur.⁷

Schlink ‘Okuyucu’ ile ilgili, Amerika, Fransa ve İtalya’da çeşitli ödüllere layık görülmüştür. Schlink, Türkiye’de öncelikle hukuk çevrelerinde suç ve geçmişle hesaplaşma hakkında yazdığı makalelerinden tanınmaktaydı. Hukuk çevrelerinin dışında Türk okuyucuları ise Schlink’i, dilimize çevrilen Heimkehr (Eve Dönüş), Wochenende (Hafta Sonu), Liebesfluchten (Aşk Kaçışları), Selb’in Yargısı - Özel Detektif Selb’in Serüvenleri 1, Selb’in Hilesi - Özel Detektif Selb’in Serüvenleri 2, Selb’in Ölümü - Özel Detektif Selb’in Serüvenleri 3, Gordiyon Fiyongu ve Der Vorleser (Okuyucu) adlı eserlerinden tanımıştır.

Eserinin bu başarısı karşısında şaşkınlığını gizleyemeyen Schlink ise kendi duygularını şu şekilde betimlemiştir:

*“Yayınevinin yapıtı kabul etmeyeceğine dair kendimi hazırlamıştım. Şunu söyleyeceklerdi, siz polisiye romanlarınıza devam ediniz. Ve ‘Okuyucu’ kabul edildiğinde polisiye romanlarım gibi çok sayıda okuyucu bulduğumu düşündüm, çok memnunum.”*⁸

Schlink bilimsel düzeyi yüksek olan Alman edebiyatının eğlendirme yönüne dair nitelik ve nicelik olarak kaygılar taşımaktadır. Bu durumu, ciddi ve eğlendirici kültür arasındaki farkı belirleyen Alman geleneğine bağlamaktadır. *“Bu geleneğin aslında gecikmiş olan Alman ulusuyla, burjuvanın aristokrasiyle bağlantısıyla ve ulusun ekonomik ve politik özgürlüğü ile yapacak çok şeyi vardır. Genç yazarlarda bu gelenek mevcut değil. Bu nedenle günümüzde eğlence edebiyatı Almanya’da ilerlemeler kaydetmektedir.”*⁹ Kendisi de bu amaç için uğraşan Schlink’in örnek aldığı hiç kimse yoktur aslında. Kendisini Almanya’nın 19. yüzyıl edebiyatına özellikle Vormärz dönemine yakın hisseden Schlink, tebaalar yaratan geç Prusya’nın bir felaketten ibaret

⁷ Magret Möckel, *Textanalyse und Interpretation zu Bernhard Schlink Der Vorleser*, Bange Verlag, Hollfeld 2011, s.31.

⁸ Krause, (03 Nisan 1999).

⁹ Krause, (14 Ekim 1999).

olduğu kanısındadır. Bu nedenle Güney Almanya ve onun liberal mirasından etkilendiğini ifade etmiştir. Ona göre Almanya'nın güney batısı yurtseverliği ve vatandaşlığı meydana getirmiştir. Her bir yanı dikkatle incelediğinde vatan sevgisi ve yurtseverliğin Berlin'de eksik olduğu dikkatini çekmiştir.

Schlink'in 'Okuyucu'dan önce polisiye roman yazarı görüntüsündedir. Ancak söz konusu eser bir polisiye roman olma özelliğinden sıyrılmaktadır. Hukuki arka plan yer almakta ve bazı açılardan bakıldığında kısmen otobiyografik unsurlar taşıdığı ortaya çıkmaktadır. Öte taraftan bu eseri tamamıyla otobiyografik roman olarak tanımlamak yanlıştır. Çünkü Tages-Anzeiger gazetesinde yayınlanan bir başka röportajında, bu eserin otobiyografik özellikleri hakkındaki soruya net olmamakla birlikte "Her yazar güvendiği şey hakkında yazar, fakat yaşanan şey ise kesintisizce akıp gitmez."¹⁰ şeklinde üstü kapalı bir cevap vermiştir.

Kendisi de okumayı çok seven Schlink, özellikle Amerikan edebiyatında yeni çıkan her eseri yakından takip etmektedir. 'Okuyucu' için seçtiği konu olan Üçüncü İmparatorluktaki suç olgusu için bilimsel anlamda derin araştırmalar yapmıştır. Özellikle Nasyonal Sosyalist organizasyonlarda kadınların rollerine dair yazılanları okumuştur.¹¹

'Okuyucu'nun can alıcı noktalarından biri Hanna'ya olan duygularını inkâr eden ve sonra da Hanna'nın serbest kalmasına neden olabilecek gerçekleri bilmesine rağmen mahkeme kararına engel olmayan Michael Berg'in kişisel korkaklığını kapsamaktadır. "Korkudan kişisel dezavantajları nedeniyle titiz acımasızlara dönüşen Nasyonal sosyalist yandaşlarının karakter eksikliklerini" kapsamaktadır. Doğal olarak hukukun yargı yerine adaleti yaratmadaki acizliğini de içermektedir. En önemlisi bu eser arka planda çok sayıda Almanın ahlaki açıdan 'Tutun hırsız!' şeklinde bağırma isteğini de barındırmaktadır ve bu durum kısmen 68 kuşağının daha eski kuşaklarla ve bugün dahi SED rejimi emeklileriyle olan hesaplaşması için geçerlidir. Schlink'in bu eseri tüm öfkelenenlere sadece bir şeyi düşünme imkânı vermektedir: "imkân yoksa hırsızlar da

¹⁰ Marie-Louise Stickelberger, "Schuld und Liebe" Bernhard Schlink und Sein 'Vorleser", Tages-Anzeiger, (20 Haziran 1996).

¹¹ Stickelberger, (20 Haziran 1996).

yoktur.”¹² Bundan dolayı ele alınan figürlerden hiçbiri kaba hatlarıyla unutulmaz. Hatta Hanna bile.

Almanya’nın geçmişi Bernhard Schlink için savaş sonrasını kapsamaktadır. Berlin Duvarı’nın yıkılmasıyla ortaya çıkan doğu-batı karşıtlığında üniversite öğrencileri için Doğu Almanya’daki bir üniversitenin profesörü ve aynı zamanda dekanı olarak Schlink, iki Almanya’nın kaynaşması adına yapılan gelişmelere yeni bir ivme kazandırmıştır. Çünkü Batı Berlin ve Doğu Berlin arasındaki farkları çok net idrak etmiştir.

*“Küçük bir projem var, öğrencilerin deneyimlerinin sundukları dönüm noktası üzerine onlarla birlikte yazdığım hukuki bir tiyatro. [...] birçok doğu öğrencisi şimdilerde kariyer yapıp Kendilerine sunulan refah ortamında ve kariyer imkânlarında pay sahibi olmak istemektedir. Çok sayıdaki batı öğrencileri ise gittikçe yabancılaşan bir kulis olarak sadece bu durumu izlemektedir.”*¹³

Schlink’in ‘Okuyucu’yu yazmasına ilham kaynağı olan bu durumdur.

Schlink eserlerinde estetik kaygıdan uzakta, sadece çağını sorgulama amacı gütmektedir. Bu nedenle *“fildişi kulesini kendisine mesken etmeyen yazar”*¹⁴ olarak nitelendirilmiştir. Çünkü bu eserlerinde edebiyatı yaşamın bir fonksiyonu olarak gören Schlink’in tek amacı edebi kaygıdan uzak bir şekilde sadece çağını sorgulamaktır. Onu bu düşüncelere sevk eden şey, okulda öğrendiği ve günümüzde de çok önem verdiği Anglosakson edebiyatındaki iyi bir edebiyatın sadece yazarlar ve onların yoldaşları için olmadığı, bilakis anlayışta ve problem bilincinde hem fikir olan tüm insanlar için yer

¹² Helmut Ziegler, “Bernhard Schlink Der Vorleser”, *Woche*, (06 Ekim 1995).

¹³ Wyss, (21 Haziran 1996).

¹⁴ Stickelberger, (20 Haziran 1996).

alması gerektiği düşüncesine olan inançtır.¹⁵ Dilsel açıdan da etkileyici olan romanın bu edebi başarısı güncel konusu ve toplum için edebiyat düşüncesi ile açıklanabilir.¹⁶

Schlink, ‘Okuyucu’ da Hanna Schmitz karakterinde aslında tipik Alman kaderini sorgulamaktadır. Siemens’te bir işçi olarak göreve başlayan Hanna’yı toplama kamplarına iten sebebin arkasındaki nedenleri ve konumunun sonuçlarını didaktik açıdan irdelemektedir. Bernhard Schlink, büyük bir ustalıkla ‘Okuyucu’ da bir aşk hikâyesini örnek teşkil edecek bir şekilde siyasi bir anlatıyla birbirine bağlamayı başarmıştır. Romanda her iki bakış açısı uyumlu bir şekilde bir arada yer almakta ve karşılıklı olarak birbirini tamamlamaktadır.¹⁷ Politik kimliğe bürünen bu aşk hikâyesi ile her açıdan Almanya’nın makûs tarihine gönderme yapılmaktadır. Schlink böyle olumsuz olan ve dünya tarihinde de önemli rol oynayan gerçekleri bu aşk çerçevesinde ele almıştır. Eserde yer alan temaların ardında sürekli Almanya yer almaktadır.

Holokost, Nasyonal Sosyalist ile hesaplaşma ve 68’li yılların portresini içeren bu eserde oldukça alışılmışın dışında 15 yaşındaki Michael Berg ile 35 yaşındaki Hanna Schmitz’in aşk öyküsünün yanı sıra, suç ve masumiyet, insanların zaafı, gizli kalan geçmişi ve sırları dile getirilmektedir. Hanna ile Michael’in arasında zamanla alışılmışın dışında bir ilişki gelişmektedir. Her gün sırasıyla okuma ve duşlardan oluşan düzen yerleşmiştir hayatlarına. Ancak Hanna günün birinde ardında hiç iz bırakmadan kaybolur. İkinci bölümü belirleyen olay örgüsü ise hukuk fakültesi öğrencisi olan Michael’in katıldığı mahkemelerdir. 1965 senesinde Michael’in hukuk öğrencisi olduğu sıralarda Nasyonal Sosyalist geçmiş incelenmeye başlanmıştır. Üniversiteler telaş içerisinde. Hukuk öğrencileri ise Nasyonal Sosyalist suçlularının yargılandıkları seminerlere katılmaktadır. Michael’in geçmişe, yani Hanna’ya dair anıları da yok olmaya başlamışken onu toplama kampları ile ilgili olan bir mahkemede yeniden görür. Aslında Hanna figürünün acımasız ve sert davranışları gün yüzüne çıktıktan sonra yazar Nasyonal Sosyalizm konusuna da giriş yapmıştır. Ancak bu mahkemeler resmen şimdi bunu doğrulamaktadır. Hanna burada Auschwitz’deki toplama kampı gözetmeni olarak

¹⁵ Tilman Krause, “Bernhard Schlink: Ein Schriftsteller, der nicht im Elfenbeinturm haust”, *Die Welt*, (10 Kasım 1999).

¹⁶ Michael Töttenberg, (Ed. Heinz Ludwig Arnold), *Kritisches Lexikon zur deutschsprachigen Gegenwartsliteratur*, (=KLG), Loseblattsammlung, München 1978.

¹⁷ Christopher Ecker, “Der Vorleser wird schuldig Bernhard Schlinks sehr politische Liebesgeschichte”, *Berliner Zeitung*, (13 Ekim 1995).

suçlanmaktadır. Karanlıkta kalan geçmişi de yavaş yavaş aydınlanmaktadır. Özellikle o zamana kadar titizlikle gizlediği okuma yazma bilmeme sırrını açığa vermemek için kendisine karşı yapılan tüm suçlamaları kabul etmek zorunda kalır ve ömür boyu hapse mahkûm edilir. Bu mahkemeler kolektif alman geçmişinin bir kesitidir.

Önceleri toplama kamplarındaki zayıf kızlar, sonra ise Michael gibi kendisine bir şeyler okuyacak birini bulur. Michael'in bu okuyucu rolü Hanna'nın hapishane yıllarında da devam eder. Hapishanede ise Michael'in dünya edebiyatını kaydedip gönderdiği kasetler sayesinde bin bir güçle okuma yazmayı öğrenir. Böylece Hanna; toplama kampları, Nasyonal Sosyalizm ve Yahudi Katliamı hakkında yazılanları okudukça gerçekleri idrak eder. Sonunda hapishaneden çıkacağı günün akşamında yaşamına son verir. İntihar suçunun itirafı, 'geçmişle hesaplaşması' ve nihayetinde 'geçmişin üstesinden gelememesi' anlamına gelmektedir. Sonuç olarak 'Okuyucu' suç, bağışlama, utanma ve 'geçmişin üstesinde gelme' üzerine kurulu bir eser olmuştur.

Bernhard Schlink'in üslubu kısa, oldukça yalın ve anlaşılır cümlelerden, oluşmaktadır. Kısa ama etkili cümleler önemli ve hayret verici bilgiler aktarmaktadır. *"Açığa vurmam gereken şeyleri saklıyordum."* (Y.Y.s. 65) gibi zıtlıklarla dolu ifadeler ve *"Hanna'nın bende kalan imgelerinden biri bu. Onları hafızama kaydettim, hiç değişmeyen, eskimeyen bu imgeleri içimdeki bir perdeye yansıtabilir, orada izleyebilirim."* (Y.Y.s.54) gibi karışık olan hatıraları akılda kalıcı imgelere sokan çabaları eserin dikkat çeken özelliklerinden bazılarıdır. Rainer Moritz de Weltwoche gazetesinde yazdığı yazısında Schlink'in üslubu hakkında şunları aktarmıştır:

"Bernhard Schlink'in anlatı sanatı, tüm siyasi doğruluğun¹⁸ uzağında sade ve ödün vermez gerçeklikle birlikte iç içe bulunan iki adet biyografiyi yansıtmadan oluşmaktadır. Kahraman anlamak ve yargılamak istiyor, Hanna'yı kendisi uzak tutmak istiyor ancak aşkını da gizleyemiyordu. Bunlar kabul edilebilir

¹⁸ İngilizce karşılığı 'Political Correctness' olan bu kavramı Perhan Mağden 'Siyasi Doğruculuk', Erişim Tarihi : 15 Mart 2012, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=64093>; Perihan Korkmaz, 'Siyaseten Doğruculuk', Erişim Tarihi : 15 Mart, 2012, <http://arsiv.sabah.com.tr/2009/02/21/haber,9C2155DE3CC84CA5B337451CA1B1F4D0.html>; Aslı E. Perker ise 'Uzlaşmacı Doğruculuk', Erişim Tarihi : 15 Mart, 2012, <http://aksam.mediyator.com/2009/10/19/haber/yasam/2435/index.html>, olarak çevirmiştir.

bir düzayde kederi kendi içerisinde saklayan romanın basit cümleleridir. Schlink ise bunları herhangi bir üstünlük sağlamadan sıralamıştır, tek başına büyük edebiyatlara sahip olması gibi onlara yankı gücü vermiştir.”¹⁹

Schlink ve eseri sadece gazeteci ve yorumcular tarafından incelenmemiştir. Örneğin yazar Peter Schneider ise ‘Okuyucu’ adlı eserin etkilerini şöyle dile getirmiştir:

“Belki de en çok şaşırtan şey yazarın içtenliği, sadeliği ve zarafeti ile acı çektiren bir geçmişi dile getirmesidir. Anlatısının başarısındaki en önemli etken ise Schlink’in çok güçlü konunun bir anına bile yenik düşmemesi, aksine oldukça tuhaf olan bu tarihe güvenmiş olmasıdır. Bunu basit ve kısa ifadelerle ve yan cümlelerden kaçınarak bunu yerine getirmesi kolay kolay unutulmaz.”²⁰

Yazarın bir diğer başarısı ise az sayıdaki figür ile romanın kaderini belirleyebilmesidir. Schlink’in karakterleri oldukça inandırıcı ve gerçekçidir, bu nedenle okuyucu bu karakterlerin kaderinde paya da sahip olmaktadır. Her şeyden önce gerilim sadece olay örgüsü düzleminde değildir. Psikolojik, duygusal ve entelektüel düzlemde gerçekleşmektedir.²¹ Schlink çoğu eserde klişe haline gelen hatasız ve mükemmel kahramanlardan kendisini uzak tutarak karakterlerini meydana getirmiştir. ‘Okuyucu’nun toplumun her kesimine hitap edebilen bir eser olmasının nedenlerinden biri de budur.

Bernhard Schlink ve eserlerinin başarısını çok sayıda gazete manşet yapmıştır. Schlink’in Okuyucu eseri dünya çapında çok önemli bir yere gelmesine rağmen az sayıda olumsuz eleştirilere de maruz kalmıştır. Özellikle Hanna karakteri yüzünden bazı sert eleştiriler söz konusudur. Özellikle bu eseri olumsuz şekilde eleştirenler ya

¹⁹ Rainer Moritz, “Die Liebe zur Aufseherin Bernhard Schlinks Roman ‘Der Vorleser’-ganz einfach ein Glücksfall”, *Die Weltwoche*, (23 Kasım 1995).

²⁰ Claudia Kühner, “Ein Buch geht um die Welt’ Bernhard Schlinks ‘Der Vorleser’ erobert als erster deutschsprachiger Roman auch amerikanische Bestsellerlisten”, *Weltwoche*, (01 Nisan 1999), 13.

²¹ Ecker, (13 Ekim 1995).

Amerikalı ya da İngiliz yazar ve yorumculardır. Almanya'daki eleştiriler ise oldukça azdır. Örneğin William Collins Donahue, yazarın Hanna karakterini bir suçludan ziyade kurban olarak okuyucuya aktardığını ifade etmiştir. Aynı şekilde tarihçi Omer Bartov da, Hanna ve Michael Berg karakterlerinde Almanya'nın da kurban olduğunu hissetmiştir. Alman yazar ve edebiyat eleştirmeni olan Willi Winkler ise *Süddeutsche Zeitung*'taki bir makalesinde Schlink'in bu eserini 'Holo-Kitsch' olarak tanımlamıştır.²²

Almanya'da Okuyucu hakkında yazdığı eleştirileriyle ünlenen ve aynı zamanda kendisi de Auschwitz ve Buchenwald toplama kamplarında sağ kalmayı başaran H.G. Adler'in oğlu olan Jeremy Adler, kurbanlardan ziyade daha çok suçlulara karşı bir sempati yaratıldığını savunmuştur. Adler bu yapıtı *adi bir roman ve kültür pornografisi*²³ olarak nitelendirmiştir. Ayrıca 'Die Kunst, Mitleid mit den Mördern zu erzwingen. Einspruch gegen ein Erfolgsbuch' adlı yazısında ise Schlink'i 'tarihin duygusal düzmeciliği'ne angaje olmakla suçlamaktadır. Yahudi bir bakış açısından yaklaşıldığında Hanna Schmitz'i masum ve sempatik göstermeye çalışan Schlink hakkında kimi olumsuz yargılara ulaşılmaktadır. Ilse Koch ve diğer tüm gözetmenler gibi canavar bir ruha sahip olan gözetmenlerin işlediği suç eğitimsizliğe bağlaması suçu hafifletmemektedir. Oysa okuyucu, Hanna'nın Auschwitz'de tam olarak ne yaptığı hakkında bilgi sahibi de olamamaktadır.²⁴ Ayrıca Adler yazarın görüşlerinin anlatıcısı Michael Berg ile benzer olduğunu varsayarak edebi eleştiri kurallarını da bir kenara itmiştir. Eserin mağdurluğu anlatması açısından Schlink'in çok hızlı oynadığını ve belgelere bağlı olmadığını iddia etmekte ve onu '*üstünlük sağlayan araçsallaştırma*'²⁵ ile suçlamaktadır.

Scherer, söz konusu bu eser için sanatsal bir hatanın bulunmadığını söylemesine rağmen her şeyin sadece bir figürden yola çıkarak gerekçelendirildiğini vurgulamıştır. Bunun yanı sıra Michael'in bir hukukçu, babasının ise bir filozof olması nedeniyle hukuki ve felsefi belgelerin okunmasının ilginç bir mesele olmadığını dile getirmiştir. Scherer anlatıcının entelektüel titizliğine sahip olmasının bu romana dair büyük bir hata

²² Bill Niven, "Bernhard Schlink's 'Der Vorleser' and The Problem of Shame" *The Modern Language Review*, 98 (2), 2003 s.381, Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2012, <http://www.jstor.org/stable/10.2307/3737818>,

²³ Sascha Fuechert, Lars Hofmann, *Bernhard Schlink Der Vorleser*, Philipp Reclam jun. GmbH&Co., Stuttgart 2005, s.5.

²⁴ Anthony Grenville, "Rereading The Reader", The Association of Jewish Refugees, Erişim Tarihi : 18 Nisan 2012, <http://www.ajr.org.uk/journal/issue.Apr09/article.2403>.

²⁵ Niven, *The Modern Language Review*, s.381.

yarattığını vurgulamıştır. Özellikle romanın ikinci bölümünde Hanna'nın geçmişine dair sır perdesi kaldırıldığı, bitmez tükenmez problemler, tartışmalar, karışık durumlar ve kesin bir sonuca varmadaki eksiklik okuyucunun canını sıkmaktadır. Anlatıcının sadece Hanna ve Alman geçmişi ile değil, aynı zamanda her şeyin felsefi bir problem görerek uğraşması dikkat çekmektedir.²⁶ Felsefi düşüncelerin ağırlığı da eserin zayıf yönüdür. Eserde neredeyse somutluk hiç yer almamaktadır. Olay örgüsü sürekli felsefi bir boyutta gelişmektedir. Kısacası bu gazete yazarı, aşırı bilimselliğin eserdeki edebi yönü bozabileceği düşüncesindedir. Son olarak eserin bir başka olumsuz yönünü şöyle özetlemiştir:

“‘Okuyucu’ zekice bir roman, yarısına kadar bile olsa iyi kötü ilginç bir roman olmaktan yana. Ancak sonunda sadece zahmetli ve sıkıcı bir roman olup çıkmıştır. Ben-anlatıcısı gibi aynı şekilde hastalığa tutulmuş vaziyettedir. Hiçbir sona varmamakta ve tamamlanmamıştır.”²⁷

Michalzik de Scherer ile aynı düşünceyi paylaşmaktadır. Bilimselliğin fazla olması eseri olumsuz yönde etkilemiştir. Ancak tarihsel bilgileri vermek ve geçmişte yaşananları ispatlamak için bu verilerin yer alması şarttır. Ancak Michalzik'e göre de olaylar sürekli felsefi düşüncelere kaymıştır. Eserin kısa olan bölümleri çoğunlukla suça karışma, suçun işlenmesi ve bu şekilde devam eden yaşam hakkındaki genel bilgilerle sonlanmaktadır. Herhangi bir görüş birliği ya da karşıt düşünceye varılamamıştır.²⁸ Aynı şekilde eserin bir sonu olmadığını da dile getirmiştir.

Bir başka olumsuz eleştiri Bielefeld tarafından Schlink'in üslubu ile ilgili olarak gelmiştir. Onun düşüncesine göre acı bir aşk hikâyesi doğrudan, tıpkı bir muhasebeci tavrıyla aktarılmıştır. Öte yandan Schlink, içerisinde garipliğin ve sıradanlığın bir arada yer aldığı bir öyküyü anlatmıştır bu eserinde. Çok fazla imkân sunan grotesk bir durum

²⁶ Benedikt, Scherer, “Spitzfindigkeiten’ Bernhard Schlinks Roman ‘Der Vorleser’”, *Tages-Anzeiger*, (09 Ekim 1995).

²⁷ Scherer, (09 Ekim 1995).

²⁸ Peter Michalzik, “Das Monster als Mensch Zu zeitlos, um konkret zu sein: Bernhard Schlinks parabelnde Annäherung an eine analphabetische Ex-KZ-Wärterin”, *Die Tageszeitung*, (10 Kasım 1995).

normallikten oluşan kıyametten söz etmektedir. Fakat Schlink bu durum için uygun bir dil bulamamıştır.²⁹

Eserde karşı yapılan belki de en önemli ve en ciddi eleştiri ise eserde çocuk istismarı gerçekleştiğine dairdir. 15 yaşındaki bir lise öğrencisi ile 36 yaşındaki bir kadın arasındaki ilişkiyi çocuk istismarı olarak nitelendirenlere karşı Schlink kendisini şöyle savunmuştur:

“Ergenliğe girmiş biri ile yetişkin bir kadın arasındaki ilişkinin ‘suç işleyen kuşak ile onun ikinci ve üçüncü kuşakları arasındaki ilişki için sadece bir dolaylama anlatımıdır.’”³⁰

Hanna ve özellikle onun geçmişine dair bilgilerin eksikliği eserin sonunda okuyucunun zihninde soru işaretleri oluşmasına neden olmaktadır: Neden okuma yazma öğrenemedi? Toplama kampında çalışmaya mecbur muydu? Neden kendisinden 16 yaş küçük biriyle birlikte olmayı tercih etti? Neden cinsel ilişkiye girdiği bir erkeğe anne şefkati ile yaklaştı? şeklindeki sorular okuyucunun ve eleştirmenlerin zihnini her zaman meşgul etmiştir. Ancak Michael Stolleis de Frankfurter Allgemeine Zeitung’da Hanna’nın geçmişine dair çözülemeyen bu soruların Schlink’in duygulu ve berrak üslubu sayesinde üstesinden geldiğini vurgulamıştır.³¹

Schlink’in bu iki karakteri bu şekilde vermesindeki asıl amacı Hanna ile Nazi suçlu kuşağı, Michael ile kendisinden sonra gelen kuşağın birbiriyle çatışmasını somut bir şekilde göstermektedir. Çünkü tıpkı Michael gibi genç kuşak anne ve babasını suçlamakta, onları sevdikleri için de kendilerini suçlamaktadır.

Schlink’in eserlerinde genellikle ortak bir nokta vardır. Holokost, Nasyonal Sosyalizm, Berlin Duvarı’nın yıkılışı gibi Almanya’nın yakın tarihi, kolektif suç ve ‘geçmişin üstesinden gelme’ kavramları Schlink’in eserlerinin ortak noktasıdır. Muhakkak bu kavramlardan biri ya da bir kaç romanlarında gözlenmektedir.

²⁹ Claus-Ulrich Bielefeld, “Die Analphabetin. Bernhard Schlinks Roman "Der Vorleser"”, *Süddeutsche Zeitung*, (5 Kasım 1995).

³⁰ Wink, “Fräulein Lehrer”, *Süddeutsche Zeitung*, S.94, (25 Nisan 1999).

³¹ Michael Stolleis, “Die Schaffnerin”, *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, Nr. 210 (09 Eylül 1995).

Dolayısıyla temanın aynı olması figürler arası benzerliğe de neden olmaktadır. Schlink'in bu karakterlerinin geçmişlerinde kara bir leke vardır ve geçmişin ayrılmaz parçalarıyla ilgilenen bu kişiler bununla mutlaka hesaplaşmak zorunda kalır ve geçmişin ayrılmaz parçalarıyla ilgilenen bu kişiler, kendileri için bir şeyler istemezler. Schlink konuya olduğu kadar figürlerine karşı da her zaman mesafeli ve eleştirel tavır takınmış ve onların geçmişleriyle hesaplaşmalarına tarafsız yaklaşmıştır.³²

Geçmişle hesaplaşma konusunda geçmişe ait bir suç varsa, bunu sadece bireye indirgemek doğru değildir. Susmak ve görmemezlikten gelmek de suça ortak olmak demektir. “*Suç bireysel addedilmez, suçu işleyenin topluluğu topyekûn suçludur.*”³³ düşüncesiyle Schlink, kolektif suç kavramı ile unutmaya kültürünü değil, hatırlama ve hatırlatma kültürünü geliştirmeyi amaçlamaktadır.

Kültürel ve politik boyutunun yanı sıra psikolojik boyutu da önem taşıyan ‘geçmişin üstesinden gelme’ kavramı özellikle Nasyonal sosyalizm dönemine ait olup savaş sonrasında Almanlar tarafından meydana getirilen korkunç sonuçlarla politik bağlantıyı ifade etmektedir. ‘Geçmişin üstesinden gelme’ şeklinde algılanan kavramın, Almanya’nın yeni düzeni için politik-ahlaki temel teşkil edebileceği düşünülmektedir. Bu nedenle savaş sonrasında yaşayanlar arasında yaygın hale gelmiştir. Çünkü bu kavramın arka planında bireysel suç ve yanlış bir şekilde kolektif unutmaya isteği yer almaktadır.³⁴ Ayrıca oldukça karışık olan ‘geçmişin üstesinden gelme’ olgusu bir anlamda insanlığın acizliğini göstermektedir.

Travmatik durumlara tepki olarak anlaşılan ‘geçmişin üstesinden gelme’ kavramını ilk defa İkinci Dünya Savaşı sonrasında Almanya Federal Cumhurbaşkanı Theodor Heuss kullanmıştır.³⁵ Bu kavramla yeni bir başlangıç kararlılığı içerisinde, geçmişteki hatalardan detaylı bir şekilde yüzleştirilmeden ders almak istendiği vurgulanmaktadır. Geçmişteki hatalarıyla yüzleşen ve yüzleştirilen insan, bu süreçte elinde olmadan duyduğu pişmanlıkla ders almaktadır. Nasyonal sosyalist geçmişten

³² Dietmar Kanthak, “‘Geschlossene Gesellschaft’ Vorleser Bernhard Schlink im Akademischen Kunstmuseum”, *General Anzeiger*, S.32369, (10 Temmuz 1996).

³³ Bora, Tanıl, *Geçmişle Hesaplaşmanın Zorlukları Karşısında*, Erişim Tarihi: 2 Mayıs 2012, http://ihop.org.tr/dialog/IHOP_DIYALOG-7.pdf

³⁴ Wolfgang Benz, *Legenden Lügenden Vorurteile Ein Lexikon Zur Zeitgeschichte*, Verlag Moas&Partner, München 1990, s.180.

³⁵ Benz, s.180.

gelen gençlerin anne ve babalarının geçmişini silmek istemeleri ve bu yüzden 1968 senesinde patlak veren öğrenci hareketlerinin temelinde de ‘geçmişle hesaplaşma’ ve ‘geçmişin üstesinden gelme’ çabası bulunmaktadır.

‘Geçmişin üstesinden gelme’ kavramı teorik olarak sosyo-politik ve sosyo-tarihi unsurların ağır geldiği her edebiyata uygulanabilmektedir. Bu şekilde diktatör geçmişin ve burada gelişen toplumun aydınlanmasını sağlama görevini edinen angaje edebiyatın sınırları içerisinde gelişmektedir. Buradaki amaç; hatırlatma ve hatırlamadır.

Söz konusu bu “*geçmişin üstesinden gelme*” kavramı, Nasyonal sosyalizm ile yüzleşme çabasını yansıttığı ‘Okuyucu’ adlı eserine en uygun düşecek kavramlardan birisidir. Çünkü Almanya geçmişiyle yüzleşme konusunda oldukça gecikmiş bir ülkedir ve Schlink de Hanna figürünü Almanya geçmişinin ve Nazi suçlularının temsilcisi ve aynı zamanda savaşın sosyal bir olgu olması nedeniyle ‘sosyal bir tip’ olarak okuyucunun karşısına çıkarmıştır. Bu sosyal tip önderliğinde Alman toplumun geç kalan yüzleşmesi yansıtılmıştır. Michael ise yapılan suçlara direkt katkısı bulunmayan savaş sonrası ikinci ve üçüncü kuşağın tipik bir savunucudur.

‘Okuyucu’ Schlink’in diğer eserlerinde kullandığı detektif romanlarında yer alan suç motifinden oldukça uzaktadır. Bu eserde daha çok söz konusu olan ‘*anlama*’ ve ‘*hatırlama*’dır. Geçmişini unutarak ve susarak suçlu olanları öne sürmektedir.³⁶ Schlink, hataları yapanları anlamak, geçmişi unutmamak ve unutturmamak peşindedir. Bu nedenle eserlerin çoğunda ortak bir nokta vardır: geçmişle yüzleşme, ‘geçmişin üstesinden gelme’, kolektif suç kavramının sorgulanması, NS-ideolojisi ve İkinci Dünya Savaşı sonunda Savaş sonrası Alman toplumu ve özellikle Batı Almanya.

“Hesaplaşmak! Geçmişle hesaplaşmak! Biz, seminere katılan öğrenciler, kendimizi hesaplaşmanın öncüleri olarak görüyorduk. Pencereleleri biz açıyorduk; içeriği havalandırıyor, toplumun, geçmişteki dehşetin üzerine çökmesine izin verdiği tozu dağıtan rüzgârlar estiriyorduk. İnsanların nefes alabilmelerini, görebilmelerini sağlıyorduk. Bizler de bel

³⁶ Uwe Wandrey, “‘Frau mit Peitsche’ Bernhard Schlinks ‘Der Vorleser’- Protokoll der Gefühle”, *Deutsches Allgemeines Sonntagsblatt*, (15 Aralık 1995).

bağlamıyorduk hukuksal bilimselliğe. Mahkûmiyet kararlarının verilmesi gerektiği, bizim gözümüzde kesindi. Şu ya da bu toplama kampı muhafızının veya gardiyanının mahkûmiyetiyle yalnızca görünüşte ilgili olduğumuzu da aynı kesinlikle biliyorduk. Bu muhafızları ve gardiyanları kullanan veya engellemeyen ya da hiç değilse, 1945'ten sonra onları dışlayabilecekleri halde, bunu bile yapmaya yanaşmayan kuşak yargılanıyordu aslında ve biz bu kuşağı bir hesaplaşma ve aydınlanma sürecinin sonunda utanca mahkûm ediyorduk.”
Y.Y.s.81.

1968 yılındaki üniversite öğrencilerinin ayaklanmasındaki arka plan olarak Üçüncü Reich’a katılan ailelerini suçlamaları yer almaktadır. Oysa Michael bir Nazi suçlusuyla birlikte olduğu için burada sadece kendisini suçlamaktaydı. Bu nedenle 1968 kuşağının ahlaki davasını yansıtan roman olan ‘Okuyucu’, aynı zamanda *geçmiş, suç ve masumiyetin romanıdır*.³⁷

Alman kamuoyunun dikkatini çeken bir diğer unsur da NS suçlusu ailelerin gelecekteki kuşaklarla girecekleri çatışmalardır. Schlink eski kuşağın suçuyla yeni kuşağın zararsız suçunu kıyaslayarak ikisi arasında paralellik kurmaya çalışmıştır.³⁸

Bu çalışmada karma bir yöntem kullanılmıştır. Yazarın mesajları bazı izleklerde gizlenmekte olduğu için genel olarak teknik ve tematik açıdan metin odaklı yaklaşım benimsenmiştir.

Eserin kısmen otobiyografik özellikler taşıdığı düşüncesinden yola çıkarak, yazarın hayatı ve edebi kişiliği incelenmiş, dolayısıyla yazar odaklı yaklaşımdan da yararlanılmıştır. Bu eserde hukukçu olan yazarın görüşleri, metnin daha net anlaşılmasını sağlamada anahtar rolündedir.

Toplumsal bir sorunu irdeleyen ve bir çağın panoramasını veren bu eser, çağ romanı özelliği taşımaktadır. Çağ romanı kavramını aydınlatarak tarihsel romanla ilişki

³⁷ Mechthild Küpper, “Liebe zum Täter’ Die Überraschung des Herbstes: Bernhard Schlinks erster Roman ‘Der Vorleser’”, *Wochenpost*, Sayı: 36, (31 Ağustos 1995).

³⁸ Krause Tilman, “‘Keine Elternaustreibung’ Ein Höhepunkt im deutschen Bücherherbst: Bernhards Schlinks Roman über 68er und die deutsche Schuld”, *Der Tagesspiegel*, (03 Eylül 1995).

üzerinde durmada Hugo Aust, Georgy Lukacs ve diğer kuramcılarının ortaya koydukları kuramsal boyut da incelenmiştir. Bu kuramsal yaklaşımlarla, söz konusu ele aldığımız yapıtın hangi ölçüde çağ romanı olup olmadığını belirlenmeye çalışılmıştır. Tarihte yer edinen ve insanlığı derinden etkileyen Holokost olayı ve Nasyonal Sosyalizm olgusu dile getirilmiştir. Bu açıdan eserin arka planına inmek için tarihi kaynaklardan da yararlanılmıştır. Hem dönem hem de yazar araştırmalarında medyadan da yararlanarak, Innsbruck Üniversitesi Gazete Arşivi'nden şahsım tarafından edinilen geçmiş yıllara ait çok sayıda gazete de, bu çalışma için yakından incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ARKA PLAN

1.1. TARİHİ KONU EDİNER ROMANLAR

Roman, çok farklı anlamlara sahip bir türdür. Yazın bilimciler de bu konu hakkında bir takım ilkeler meydana getirme, romanı daha iyi anlama ve yorumlama amacıyla bir tipoloji oluşturmaya çalışmışlardır. Oluşan bu tipolojinin, yapıt ile ilgili bilgi edinme konusunda hem yazara hem de okuyucuya önemli katkıları söz konusudur. Bunun için yazın bilimciler romanı içerik, biçim, üslup gibi ölçütler dâhilinde bir takım kategorilere ayırmışlardır. Örneğin, içerik açısından roman; oluşum romanı, tarihsel roman, gezi romanı, çağ romanı, toplumsal roman; biçim açısından mekân, karakter ve olay romanı ve üslup bakımından ise alegorik roman, satirik roman, gerçekçi, doğalcı ve ekspresyonist roman olmak üzere alt sınıflara ayrılmaktadır. Bu sınıflanmaların yanı sıra bireysel roman, aile romanı, cinayet romanları gibi sistematik olmayan romanlar da bulunmaktadır.³⁹

Tarih malzemeli bir romanın tarihi roman olarak adlandırılıp adlandırılmayacağı, bir romanın tarihi roman olması için hangi ölçütlere sahip olması gerektiği konulara karşılık gelecek genel geçer bir kural yoktur. Ancak Alemdar Yalçın; Hawthorn, Gray ve Cuddon gibi üç kuramcından edindiği bilgiler çerçevesinde şu sonucu çıkarabilmektedir. Hawton'a göre bir tarihi romanda belirli bir tarihi çevre, kişiler ve olayların yanında kurmaca karakterler vasıtasıyla da gerçekleşen tarihin aktarılması gerektiği ifade edilmiştir. Tarihi romanı mekânsal ve zamansal açıdan inceleyen bir başka kişi olan Martin Gray da tarihi romanın tarihi ya da kurmaca olay ve kahramanların durumlarını dile getiren bir tür olduğunu söylemekte ve bu sayede 19. ve 20. yüzyılda en popüler tür olmayı başardığını dile getirmiştir. Gray'a benzer bir tanıımı da Cuddon yapmıştır. Cuddon'a göre ise tarihi roman tarihin yeniden kurulması olarak tarihsel roman yazarı ise eseri için belirlediği için zaman diliminin gerçeklerine bağlı

³⁹ Fatih Tepebaşlı, *Edebiyat ve Roman*, Çizgi Kitabevi, Konya 2001, s. 22-24.

kalarak aktaran yazar olarak tanımlamıştır.⁴⁰ Tarihi roman hakkında yapılan bu üç tanımlamadan yola çıkan Yalçın şu sonuca varmıştır:

*“Romanda ve tarihte zaman sadece bir periyot değildir. Bir akış, bir sürekliliktir. Hâlde ve gelecekte olan her şey bu sürekli akış sebebiyle tarih olmaktadır. O halde zamanla ilgili bir kıstasın getirilmeyişi bu tariflerin ana hatlarıyla belirleyici olmadığını gösterir.”*⁴¹

Tarihi konu edinen romanlar bize tarih ders kitaplarının aktaramadığı bazı noktaları gerek doğrudan gerekse kurmaca yoluyla aktarmaktadır. Böylelikle tarih, gerçek ve kurmacanın bir arada olduğu bir koordinatta somut bir konum elde etmektedir. Bu nedenle kuramcı Hugo Aust, tarihsel romanın kökeninin tarihi geçmişin anlatıcının dile getirdiği özel bir katalogundan gelmediğini, aksine anlatıcının geçmişteki bu boşlukları somutlaştırmasından başka bir ifade ile güdüleme, araç seçimi, sonuç, etki ve değerlendirilmesi hakkındaki anlatısal bilgilerle doldurmasından ileri geldiğini vurgulamaktadır.⁴²

Roman yazarı her şeyden önce bir yazar olduğu ve bir anlatı türüyle ilgilendiği için kurmaca onun en önemli aracıdır. Öte yandan bir tarihçi sadece elindeki veriler doğrultusunda söz sahibi olmak zorundadır. Bu yüzden romancının kurduğu hayali tarihçi kuramaz ve tarihçi asla romancının esnekliğine sahip olamaz. Çünkü tarihçi tarihi olduğu gibi aktarmaya mecburdur. Oysa roman yazarına düşen ise sadece gerçeğe benzetmektir. Tarihi konu edinen bir romanın yazarı ile tarihçinin arasındaki en önemli ayrımı Kaplan şöyle yapmıştır:

⁴⁰ Alemdar Yalçın, *Siyasal ve Sosyal Değişimler Açısından Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı 1920-1946*, Akçağ Yayıncılık, Ankara 2006, s.250.

⁴¹ Yalçın, s.250.

⁴² Hugo Aust, *Der Historische Roman*, Verlag J.B. Metzler, Stuttgart Weimer 1994, s. 31.

*“Hâlbuki vesikalar ağaçların kabukları gibi çok defa ‘yaşanılan hayat’ın sathını verirler. O kabuğun içindeki özü, yani manayı bulmak için, biraz filozof ve sanatkar olmak lazımdır.”*⁴³

Böylece tarihçinin bıraktığı boşlukları, yazar hayal dünyası ile doldurarak bu sanatı yerine getirmektedir. Bir tarihçi, tarihi belgelere bağlı kalmak zorunda olduğu için bir takım güçlüklerle karşılaşmaktadır. Tarihi roman yazarının kurgulama ve yaratma sürecindeki özgürlüğe sahip değildir. Kısacası romancı tarihi olaylara yaklaşırken esnek davranmaktadır. Mazide gerçekleştirmiş tarihi olayları olduğu gibi aktarmak yerine istediği olayı görüp istemediğini göz ardı ederek, dilediği gibi şekil verebilmektedir. Bu sayede dünyayı algılayış biçimini gözler önüne sermektedir.

Bu çalışmanın esas konusunun tarihsel roman ve çağ romanı olması nedeniyle yapılan roman tipolojisinden sadece bu iki romanı ve onların gelişimini ele alıp incelemesini yapmak durumundayız.

Yazın bilimcilerin romanı alt sınıflarına ayırmaları gibi Turgut Gögebakan da tarih konulu romanların tipolojisini yapmıştır. Çünkü tarihsellik ilk ölçüt gibi görünse de Gögebakan bunun yeterli olmayacağı kanısındadır. Ona göre *‘tarihi malzeme olarak kullanan her roman tarihsel roman değildir.’* Tarihi konu edinen romanlar için belli bir ölçüt gerekmektedir. Aksi takdirde her edebiyatçının kendi bakış açısına göre farklı farklı tarihsel roman tanımları mümkün olacaktır. Bunu engellemek için Gögebakan içeriğine göre tarihsel roman, çağ romanı, aile kroniği ve biyografik-tarihsel romanı türlerini *“tarih konulu romanlar”* üst başlığı altında toplamıştır. Gögebakan, Scott geleneğine bağlı kalarak tarihsel romanı da iki gruba ayırmıştır: *“Gerçekten yaşanmış bir olayı konu edinen tarihsel romanlar”* ve *“Kurmaca olayları konu edinen tarihsel romanlar”*⁴⁴

Tarihsel romanın sözlük anlamı *‘içerisinde tarihsel kişi, olay ve yaşam koşullarının kurmaca anlatı çerçevesi dâhilinde anlatıldığı roman tipi’*⁴⁵, şeklinde yer

⁴³ Mehmet Kaplan, *Kültür ve Dil*, Dergah Yayınları, İstanbul 2006, s. 56.

⁴⁴ Turgut Gögebakan, “Tarihsel Romanda Ölçüt/Sınıflandırma Sorunu”, *II. Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni*, 10-12 Nisan 2006, s. 503.

⁴⁵ Harald Fricke, Klaus Grubmüller, Jan-Dirk Müller, *Reallexikon der Deutschen Literaturwissenschaft*, (3.Baskı), Walter de Gruyter, Berlin 2000, s.53.

almaktadır. Oldukça kapsamlı olan bu roman tipinde arka plan kesin olarak sınırları çizilmiş bir dönem olarak tasvir edilmekte ve bu şekilde kendisini belli etmektedir.

Aust'a göre *'tarihsel roman edebiyat araçlarıyla farklı amaçlar için geçmişin olaylarını canlandırmaktadır.'*⁴⁶

Gögebakan'a göre tarihsel roman *'herhangi bir tarihsel dönemi ya da olayı gerçeğe yakın, ama sanatsal bir biçimde aktaran bir roman türüdür.'*⁴⁷

Aytaç tarihsel romanı *'konusunu tarihi şahsiyetlerden ya da olaylardan alan, tarih gerçekliğini, düzmece (fiktiv) olayların yaratılmasında kullanan roman çeşidi'*⁴⁸ olarak tanımlamıştır.

Argunşah'a göre tarihsel roman *'başlangıç ve sonucu geçmiş zaman içerisinde gerçekleşmiş olan hadiselerin, devirlerin ve bu devirlerde yaşamış olan insanların hikâyelerinin edebi ölçüler içerisinde yeniden inşa edilmesidir.'*⁴⁹

Gümüş'e göre ise tarihsel roman *'tarihseli, tarihi gerçekleştiren kaynaktan, ama tarihin kendisinden soyutlayarak çıkarır ve tarihsel nesnenin özünü roman gerçekliğinde yazınsal bir özneye dönüştürür.'*⁵⁰

Yazarın tarihsel romanındaki yaptığı kurgulama işi de, özel bir işlemle doldurduğu tarihsel verilerdeki bu boşluklardan kaynaklanmaktadır. Bu özel işlemde de vurgulanmak istenen ise fiksiyondur. Bu fiksiyon sayesinde tarihsel romanda söz konusu olan da *'büyük tarihsel olayların yeniden anlatılması değil, bu olaylarda rol oynamış insanların şiirsel olarak diriltilmesidir.'*⁵¹

Görüldüğü üzere roman kavramı üzerinde belirsizlikler olduğu gibi, 'tarihsel roman' kavramı hakkında da bir görüş birliği yer almamaktadır. Bu belirsizliği Gögebakan'ın *'tarihsel roman kavramı yazınbilimcilerin yoğun tartışmalarına hedef olan ve üzerinde henüz bir uzlaşmanın söz konusu olmadığı bir kavram'*⁵² ifadesi ispatlamaktadır. Ancak ortak bir konuda yazın bilimciler hem fikirdir: Kurmaca.

⁴⁶ Aust, s. 2.

⁴⁷ Turgut Gögebakan, *Tarihsel Roman Üzerine*, Alçağ Yayınları, Ankara 2004, s. 15.

⁴⁸ Gürsel Aytaç, *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*, Say Yayınları, Ankara 2009, s. 230.

⁴⁹ Hülya Argunşah, "Tarihi Roman", *Türk Edebiyat Tarihi 4*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2006, s. 428.

⁵⁰ Semih Gümüş, *Roman Kitabı*, Can Yayınları, İstanbul 2011, s.63.

⁵¹ György Lukacs, *Tarihsel Roman*, (Çev.: İsmail Doğan), Epos Yayınları, Ankara 2008, s. 50.

⁵² Gögebakan, *Tarihsel Roman Üzerine*, s. 13.

Tarihsel romanda esas olan, geçmiş dönemlerde gerçekleşen ve mazide kalan olayların ve şahsiyetlerin, bir takım kurgusal düzenlemelerle ve ancak tarihi gerçekliğe de bağlı kalınmak suretiyle okuyucunun önüne yeniden sunulmasıdır. Tarihsel romanda gerçek olaylar yazarının bakış açısı ve duygu ve düşünce dünyası ile yeniden yoğrulmaktadır. Bu yüzden kurmaca ve gerçeklik hem yazın bilimciler hem de tarihçiler çevresinde en çok tartışılan konulardan birisidir.

Tarihsel gerçekliğin yani gerçek gerçekliğin roman gerçekliğine aktarılması ve geçmişi yeniden inşa etme sürecinde yazar, edebiliğin gerekliliğini yerine getirmek için kurmacayı araç olarak kullanma zorunluluğuna düşmektedir. Tarihçilerin göremediklerini ve gerçek gerçekliğin insan zihninde yarattığı boşlukları yazarlar, oluşturdukları kurmaca eserlerine aktarmaktadırlar. Bu konuda Nedim Gürsel de tarihsel romanın her ne kadar konusunu tarihten alsa da böyle bir romanda yazarın hayal gücünü, sözcük ve imgelerden oluşan dünyasını yansıttığını vurgulamıştır. Ona göre tarihsel roman geçmişe dönüş demek değildir. Aksine tarihsel verilerden yola çıkarak, düş gücünden faydalanılarak tarihi yorumlamaktır ve bu yorumlama eylemi sadece yazara ait değil, roman yayımlandıktan sonra da bir edebiyat yapıtı kesin cevaplar içermediği ve geçmiş ve günümüzü sorgulamaya sevk ettiği için okuyucu da tarihi yorumlama çabasına girmektedir. Yazarın tarihi yorumlaması sayesinde, meydana getirilen eser bir tarih kitabı niteliği taşımamaktadır.⁵³

Bu genel tanımlardan yola çıkarak bir sonuç çıkarmak gerekirse, tarihsel roman olay örgüsünü ve kişilerini geçmişten ve yazarının da bu geçmişe ait olmadığı bir dönemden alan ve günümüzde de sonuçlarının görülmediği olaylara yer veren roman türüdür. Bu roman türünde sadece gerçek gerçeklik yer almaz, almamaktadır. Roman gerçekliğinde tarihsellik, bir yandan sanat eserinin konusu iken öte yandan da amaç olarak kullanılmaktadır. Tarihselliği araç ve amaç olarak kullanan tarihsel romanlarda belgelere dayalı bir kurmacanın söz konusu olduğu anlaşılmaktadır.

Walter Scott, tarihsel romanın babası sayılmaktadır. Çünkü 1814 yılında İngiltere’de yayınladığı ‘Waverley’ romanları ile bu alanda getirdiği yenilikler, bu roman türünün sınırlarını çizmiştir. Fransız Devrimi ve Napolyon iktidarının sona

⁵³ Nedim Gürsel, “Tarihsel Roman Tarihi Yorumlayan Romandır”, *Hürriyet Gösteri*, Sayı: 197, 1997, s.74-75.

ermesi gibi olaylar insanlarda tarih bilincinin oluşmasına neden olmuştur. Ayrıca kardeşlik, özgürlük, sevgi ve eşitlik gibi kavramlar insanların tarihlerini kendileri yaptığı düşüncesinden hareket eden anlatılar için belirleyici olmuştur. Kültür tarihi açısından ele alındığında burjuva sınıfı ve bu sınıfın düşünce dünyası tarihsel romanın gelişimi için önemli bir rol oynamaktadır. Çünkü tarih anlatımında etkili olan bir işi yerine getirme, eğitim, akıl, mülkiyet ve aile öğrenilmesi gereken amaçlardır. Bilişsel açıdan bilgi, düşünüş ve kazanç planlaması; duygusal açıdan sevgi, arkadaşlık ve vatan; pragmatik açıdan mücadele, kazanma ve propaganda alanındaki ustalık söz konusudur. Mentalite tarihi bakımından ise evrenselleşme düşüncesi tarihsel anlatının özgürce gelişme alanını etkilemiştir. Çünkü insan doğasının her zaman ve her yerde aynı kalacağı düşüncesinin arkasında bireysel, zamansal, etnolojik, coğrafi ve bölgesel özellikler yer almaktadır. Böylece tarihsel roman değişiklik için platform olarak meydana gelmiştir.⁵⁴ Tarihsel romanın toplumsal ve tarihsel açıdan gelişiminde bu faktörler rol oynamaktadır.

Walter Scott'tan önceki tarihsel roman olarak adlandırılan romanlar ise şu şekildedir:

“... sadece görünürdeki konuları bakımından, sadece kostüm bakımından tarihseldirler. [...] Vurgu, somut bir tarihsel dönemin sanatsal olarak aslına sadık şekilde tasvirinde değil de, eserde tasvir edilen çevrenin ilginçliğinde ve tuhaflığındadır. Walter Scott öncesi tarihsel romanda tam da tarihsel unsur eksiktir; kişilerin özellikleri dönemin tarihsel özelliklerinden üretilmemiştir.”⁵⁵

Gögebakan'ın yapmış olduğu tarih konulu romanların sınıflandırılmasında yer alan, tarihi konu edinen ve gerçeklik kurgusuyla oluşturulmuş bir diğer roman türü ise biyografik-tarihsel romandır. Biyografi yazarının belgelere bağlı olma zorunluluğu gibi riske sahip olmasına rağmen Stefan Zweig bu konuda yazarın hayal gücünü de devreye sokmuştur. Maria

⁵⁴ Aust, s. 63-64.

⁵⁵ Lukacs, s. 21.

Antoinette (1933), Erasmus von Rotterdam (1934), Maria Stuart (1935) ve Amerigo (1942) adlı biyografileri ile önemli bir biyografi yazarı olarak adlandırılmaktadır.⁵⁶ Biyografi-tarihsel roman türünde yazar, tarihsel kişiliklerin yaşamlarını hayal gücü ile harmanlamaktadır.

⁵⁶ Gürsel Aytaç, *Çağdaş Alman Edebiyatı*, Babil Yayınları, Ankara 2005, s. 95.

1.2. GENEL HATLARIYLA ÇAĞ ROMANI

Çok geniş bir yelpazeye sahip olan tarih malzemeli romanlar için sadece tarihsel roman kavramını kullanmak doğru bir tutum değildir. Hammaddesi geçmiş bir dönemde gerçekleşen tarihi bir olayı konu edinen her romana tarihsel roman denilmesi uygun düşmemektedir. Bu bölümde yazınbilimcilerin geliştirdikleri ölçütler dâhilinde üst başlığı tarihi konu edinen roman olan çağ romanının özelliklerine değinilecektir.

Tarihsel roman tarihselliği, bugünü geçmişten türetilip geleceğe doğru götüren bir süreç olarak şart koşmaktadır. Bu açıdan bakıldığında tarihi konu edinen romanları güncel olma gibi bir özelliğe sahip değildir.⁵⁷ Aust da ‘Tarihsel Roman’ adlı yapıtında tarihi konu edinen romanların alt tipleri için gerekli olan ölçütün şu anki zamana olan mesafesine göre değişkenlik gösterebileceğini dile getirmiştir. Buna örnek olarak da Scott’ın *Waverley*(1814) adlı eserinin çok daha eski, *Ivanhoe*(1819) adlı eserinin ise daha yakın geçmişe ait olduğunu söylemiştir. *Waverley*’i kinayeli bir biçimde “*bugünün bir parçası olarak tarih öncesi*” şeklinde yorumlarken *Ivanhoe*’yu da mecazi açıdan “*bugüne oranla ilk çağ*” olarak nitelendirmiştir.⁵⁸ Argunşah da bu bağlamda tarihsel roman yazarının “*yaşadığı devrin dışında bir zamanda gerçekleşmiş olayları konu alarak onları yeni baştan hatta kendi yaşadığı devrin meseleleriyle de ilgiler kurarak*” işlediğini bu yüzden de tarihin nesilden nesle aktarılan bir milli kültür unsuru haline geldiğini vurgulamıştır.⁵⁹ Sonuç olarak tarihsel romanın şimdiki zamanla ilişkisinin bulunduğu görülmekte ve ortaya yeni bir bakış açısı çıkmaktadır. Aust da bu zaman mesafesinin şimdiki zamana daha yakınlaştırıldığını, tarihsel romanın bilinçsizce çağ romanı denilen türe doğru yöneldiğini ifade etmiştir.⁶⁰

Almanca karşılığı “*Zeitroman*” olan çağ romanı ise (Devir ya da dönem romanı da denilmektedir.) tarihi konu edinen romanların bir alt başlığıdır ve genel itibarıyla 19. yüzyılda gelişen çağ romanı çağın panoramasını merkezinde tutan roman türüdür.⁶¹ Bu roman tipi “*çağın koşullarında, ana hatlarında ve gelişmelerindeki (belgelere dayalı ya*

⁵⁷ Dieter Burdorf, Christof Fasbender, Burkhard Moennighoff, *Metzler Lexikon Literatur. Begriffe und Definitionen*, (3. Baskı), Stuttgart/Weimar 2007, s. 839.

⁵⁸ Aust, s. 32.

⁵⁹ Argunşah, s. 421.

⁶⁰ Aust, s. 32.

⁶¹ Burdorf, Fasbender, Moennighoff, s. 839.

da kurmaca) panoramasının edebi çabası olarak politik ve/ve ya toplumsal günümüz tarihinin betimlenmesi ve eleştirilmesiyle”⁶² oluşmaktadır. Bir başka ifade ile çağ romanı çağdaş bir metni anlaşılır kılmak için günümüz şartlarının bir portresini çizmektedir.

Scott geleneğine bağlı kalınması durumunda tarihsel romandan kastedilenin, tamamen geçmişte yaşanıp sona ermesi gerektiği anlaşılmaktadır. Ancak yazar, yaşadığı bir dönemin insanlık tarihi için gelecek kuşaklara aktarılacak olan bir olayı bizzat görüp hissederek eserine aktarması söz konusu olduğunda da bu romanı niteleyecek bir kavramın olması gerektiğini dile getirmektedir. Burada da Gögebakan, ‘çağ romanı’ kavramını zaman sorununun belirlediğini şu şekilde dile getirmiştir:

*“Kuşkusuz olayın gerçekleştiği tarihle yazarın onu bir yazınsal malzeme haline getirdiği tarih arasındaki zaman aralığı sorunu, yazınbilimcileri çok uğraştıran konulardan biridir. Şundan; yazarın ele alacağı tarihsel olaya karşı takınacağı tutumu belirleyen öğelerin başında geliyor bu.”*⁶³

Çağ romanının en karakteristik özelliğinin saptanmasında kullanılan yöntem ise yazarın eserinde dile getirdiği döneme olan uzaklığı ve tutumunun belirlenmesidir. Gögebakan bir romanın tarihsel roman olarak adlandırılmasında Scott geleneğine bağlı kalarak olayın gerçekleştiği tarih ile yazarın bunu eserine aktardığı tarih arasında oluşan zaman mesafesinin iki-üç kuşaklık yani 60-70 yıllık bir zaman aralığının olmasını gerektiğini, ancak buna rağmen tarihsel roman yazarlarının bu ölçüte dikkat etmediğini vurgulamaktadır.⁶⁴ Gögebakan tarihi konu edinen romanın tarihsel roman olarak adlandırılması için “bugünle arasında sağlıklı bir değerlendirme yapmaya olanak verecek bir zaman mesafesi”⁶⁵ yer almasını vurgulamaktadır. Günümüz hakkında yansız düşünmek için yaşanan olay ile bugün arasındaki bu zaman mesafesini vurgulamıştır.

⁶² Dirk Götttsche, “Zeitroman”, (Ed. Jan-Dirk Müller), *Reallexikon der Deutschen Literaturwissenschaft*, Berlin New York 2003, s.881.

⁶³ Gögebakan, *Tarihsel Roman Üzerine*, s. 15-16.

⁶⁴ Gögebakan, *Tarihsel Roman Üzerine*, s. 16.

⁶⁵ Gögebakan, “Tarihsel Romanda Ölçüt/Sınıflandırma Sorunu”, s. 502.

Argunşah, söz konusu eserde dile getirilen zaman eğer yazara oldukça uzak bir zamanı kastediyorsa bu romanı tarihsel roman olarak nitelendirmektedir. Bu düşüncesini de *Devlet Ana*(1967) ve *Ateşten Gömlek*(1922) örneklerinde somutlaştırmıştır. Ona göre Kemal Tahir, *Devlet Ana* adlı eseri için sadece belgelerden edinmiş olduğu bilgilerden yararlanırken Halide Edip Adıvar ise *Ateşten Gömlek* adlı eserinde sözü ettiği dönemi bizzat yaşayarak içselleştirmiş ve idrak etmiştir.⁶⁶ Demek ki yeniden Walter Scott geleneği göz önünde bulundurulduğunda romanın tarihsel roman olma özelliği için en az iki ya da üç kuşak gerektirmesi de zaten yazarın eserinde işlediği olayın yaşama ihtimalinin olmadığını ispatlamaktadır. Çağ romanı yazarından bizzat olayları yaşaması ya da en azından kendisinden önce gerçekleşen buhranlı olayların izlerini yaşaması beklenmektedir. Göğebakan'ın da dediği gibi çağ romanı yazarı “içinde yaşadığı zamana ayna tutarak, ona egemen önemli olayları ve bu olayların arkasındaki tarihsel-sosyal gerçekliği”⁶⁷ bir bütün olarak ele almaktadır. Bu nedenle bu kuşak ölçütünün dışında kalan tarihi çağın panoramasını, toplumsal ve kültürel değişiklikleri bu şekilde veren eser çağ romanı olma özelliğine sahiptir.

Aynı şekilde Tural da yaşanan olay ile bu olayın yazıya aktarılmasındaki zaman mesafesine dikkat çekerek tarih konulu romanın çağ romanından farkını şu şekilde dile getirmiştir:

“Çağını konu edinen eserlerden farkı, işlenilen vak'anın, halde devam etmesi yerine başlangıç ve sonucu, gözlenebilen zamandan önceye dayanmasıdır.[...] konusunu yazarın şahidi olmadığı bir geçmişten alan her deneme, edebi ölçülerle, tarihi roman sayılmaz.”⁶⁸

Bu durumda devreye yine çağ romanı girmektedir. Tarihsel roman için “gerekli şart, konunun tamamlanış, bitmiş, zaman mührünü yemiş olmasıdır.”⁶⁹

⁶⁶ Argunşah, s. 421.

⁶⁷ Göğebakan, “Tarihsel Romanda Ölçüt/Sınıflandırma Sorunu”, s.503.

⁶⁸ Sadık Tural, “Tarihi Roman ve Atsız'ın Tarihi Romanları Üzerine Düşünceler”, *Zamanın Elinden Tutmak*, (4.Bsm.), Yeni Avrasya Yayınları, Ankara 2003, s.211.

⁶⁹ Tural, s.212.

Çağ romanının bir diğer önemli özelliği ise tarihi olayları bir bütün olarak ele almasıdır. Tarihsel romanda yazar özellikli bir olay üzerinde yoğunlaşırken, çağ romanında “*olaylar ya da tarihsel bir durum söz konusudur.*”⁷⁰ Kronolojik bir şekilde ilerleyen bir olay örgüsünün peş peşe sunulmasının yerine artık çok sayıda eş zamanlı cereyan eden farklı anlatı demetinin bir arada bulunması söz konusudur. Bu bir arada bulunan olay örgüleri birbirlerine karşıtsal olarak da çağın genel görünümünü verebilmektedir. Çağ romanları okuyucuları ise, yansıtılan dönem hakkında eserin kahramanından daha çok bilgiye sahip olmakta, daha çok bilinçlenmektedir.

Çağ romanı kavramından yazarın da içinde bulunduğu dönemin ve toplumun düşünce ve deneyim tarzını anlatım sanatının gereklerine uygun bir biçimde şekil vererek politik-sosyal ve zihinsel kültürel panoramasını çizen eser anlaşılmaktadır.⁷¹ Bir çağ romanı okuyucuya ele aldığı zaman hakkında kapsamlı bilgiler aktarmayı amaçlamaktadır. Toplumun ve bireyin yaşamak zorunda oldukları zahmetli hayat şartlarını incelemektedir. Bu nedenle bu tarz eserlerde çok sık çağ eleştirisi yapılmaktadır.

Çağ romanı bir dönemin kişilerinin ve toplumlarının gösterilmesiyle adı geçen dönemin kendisini ve çağını eksiksiz ve makul bir şekilde tasvir eden bir roman çeşididir. Çoğunlukla toplumun gerçeğe bağlı yansımalarını ve söz konusu dönemle ilgili yapılan analizleri ve en önemlisi yine çağın panoramasını objektif bir biçimde analiz etmektedir. Psikolojik ve kültürel unsurların ağır bastığı çağ romanında yazarın bahsettiği dünya olaylarının insanlar üzerindeki etkileri gerçekçi bir şekilde ele alınmaktadır. Bu nedenle çağ romanları birer çağ eleştirisi olarak da adlandırılmaktadır.

Kökeni 18.yüzyılın ikinci yarısına dayanan ve Almanya’ya ait olan Çağ romanının en önemli özelliklerinden birisi, bu tarz roman yazarlarının kendilerini sosyal ve politik angaje doğrultusunda güdümlü edebiyat (Tendenzliteratür) denilen siyasi amaçla yazılan edebi türlerin öncüleri olarak görmesidir. Çağ romanlarında esas olan nokta eserlerin siyasi yönünün ağır basmasıdır. Eserde bahsedilen dönemin siyasi izlerinin günümüzde de görülebilir olması gerekmektedir.

⁷⁰ Gögebakan, “Tarihsel Romanda Ölçüt/Sınıflandırma Sorunu”, s.503.

⁷¹ Annemarie Rinsum, Wolfgang van Rinsum, *Deutsche Literaturgeschichte Realismus und Naturalismus Band 7*, Deutscher Taschenbuch Verlag, München 2006, s.48.

Çağ romanında bulunan olay örgüsü eser boyunca ikincil bir öneme sahiptir. Olaylar devam ederken hikâyenin zamansal ilerlemesini muhafaza etmek için uğraşılmaktadır. Fakirlik ve zenginlik gibi tezatlık gösteren bir ilişkide birbirine doğru ilerleyen çağın genel görünümü ve anlık görüngülerin yan yana sıralanması şeklindeki olay örgüsü arasında vuku bulan şey tek başına asıl önemi taşımaktadır. Ancak olay örgülerin yan yana sıralanmasıyla gelişim romanındaki (Entwicklungsroman) gibi entelektüel ve ahlaki olgunluk değişimi kastedilmemektedir. Çünkü burada söz konusu olan birey değil, tamamen bir toplum ve çağdır.⁷²

Çağ romanındaki diyalog, figürlerin toplumdaki konumlarını, kendilerini ifade etmelerini ve her durum için partizanca kendilerine bir yer belirlemek şartıyla bağlantılarını veya zorunluluklarını gösterebilmelerini mümkün kılmaktadır.⁷³

Yazarların üslubuna ve görüşlerine yönelik bugünün de anlaşıldığı çağ romanı, dayalı olduğu toplum ve kültür gerçeğinin anlatım çabasıdır. Bu nedenle çağ romanı için zamanı belirleyen faktörler olan toplumsal, zihinsel-kültürel, geleneksel-dinsel, politik-askeri ve ekonomik alan olmak üzere beş adet konu alanı belirlenmiştir.⁷⁴ Bu faktörler aynı zamanda çağ romanını gelişim ve eğitim romanından ayıran unsurlardır. Çünkü çağ romanında bir bireyin ya da bir grubun kaderini söz konusu değildir, aksine burada çağ gerçeğinin bireyler üstü ve kolektif yapısının tasviri yer almaktadır.

Çağ romanındaki figürlerin fonksiyonu öncelikle yazarın çok sayıda bağımsız biçimler yardımıyla dünyayı ve zaman evreninin şifresini çözmeye ve tasvir etmeye çalışmasıyla belirlenmektedir. İnsanlar ise dış dünyanın temsilcileri olarak bu amacı gerçekleştirmek için sadece birer araçtır. Buna aracılık ettikleri için ise *medial* olarak adlandırılmaktadır. Çağ romandaki çoğu figür, yazarın sanatsal ve kompozisyonnel hedefleri nedeniyle bugünkü zamanın tarihsel önemi gerçeğinden daha az güvenilirlik elde etmektedir.⁷⁵ Burada önemli olan tarihsel gerçekliğin sadece tek bir ana karakter aracılığı ile değil, çok sayıda eş değer temsilciler aracılığıyla vurgulanmasıdır.

⁷²Wolfgang Jeske, “Der Zeit-und Gesellschaftsroman, (Ed. Otto Knörrich), *Formen der Literatur in Einzeldarstellungen*, Alfred Kröner Verlag, Stuttgart, 1981, s. 443.

⁷³Jeske, s. 445.

⁷⁴Jeske, s. 447.

⁷⁵Jeske, s. 448.

Çağ romanı yazarları, toplumun aksaklıkları, adaletsizlik ve sosyal çelişkiler hakkındaki fikirlerini açıkça söyleyip savunan kişilerdir. Çağ eleştirisi yapan bu yazarlar bu bakımdan gerçeklik algısına diğer türlerdeki roman yazarlarından da daha fazla bağımlıdır.⁷⁶ Çağ romanı güncel ve herkesin dilinde olan konuları benimsemekte ve savaş, savaşın neden ve sonuçları, enflasyon, işsizlik, gibi kültürel ve ekonomik olayları yansıtmaktadır. Bu nedenle bu yazarlarının amacı mümkün olduğunca geniş bir okur kitlesini eserlerinde yansıttıkları bu tarz durumlarla yüzleştirmektir. Kurgu özelliğinden dolayı bu aktüalitenin yanında kişisel deneyim, düşünme ve konuşma biçiminin bir belgesi olarak okuyucunun karşına çıkmaktadır.

Çağ romanında Weimar Cumhuriyeti demokratik ve sosyal güçlerinin başarısızlığı, Nasyonal Sosyalizmin iktidarı ele geçirmesi ve yasaya aykırı davranma gibi politik öğelerin de önemli bir yeri vardır. Buradaki amaç yine aynı şekilde çağ romanının günümüze ait olan politik kültürün tablosunu çağdaş bağlamı anlaşılır ve kanıtlanabilir kılmaktır. Bunun için de siyaseti bir amaç için kullanmaktadır.⁷⁷

Çağ romanı, döneme genel bir bakışı sunma amacıyla beraberinde getirmektedir. Farklı tasvir edilen alanlar çok sayıda anlatı yumağında bir arada bulunmaktadır. Anlatısal eşzamanlı gelişmesiyle birlikte etki alanlarının yan yana bulunması kendisini 19. yüzyılın çok sayıdaki çağ romanı temel yapısı olarak göstermektedir.⁷⁸ Çağ romanın öncülerinden sayılan Friedrich Spielhagen *Beitrage zur Theorie und Technik des Romans*(1883) adlı eserinde, çağ romanı yazarının baskıyı ve gücü içinde hisseden coşkulu insanın kaderine engel olmaya çalışmasını fark etmiştir.

Çağ romanı farklı bir açıdan da ele alınmaktadır. Örneğin Thomas Mann *Büyülü Dağ*(1924) adlı romanını kendine has farklı iki anlamda çağ romanı olarak tanımlamıştır. Bu çift anlamlılığın ilk açıklaması oldukça açıktır. Sınırlı olan Davos adlı yerdeki olay belirli tarihsel bir devirdeki daha büyük olan insanlık olayını sembolize etmektedir. Asıl arka planda yatan ise ikinci nüanstır. Bu roman bir çağ romanıdır, çünkü burada zaman sadece anlatının bir ögesini değil, aynı zamanda anlatının

⁷⁶ Horst Hartmann, "Zeitkritik im Zeitroman", s. 739. Erişim Tarihi: 15.01.2012, <http://library.fes.de/gmh/main/pdf-files/gmh/1961/1961-12-a-739.pdf>.

⁷⁷ Horst Albert Glaser, *Deutsche Literatur Eine Sozialgeschichte Weimar Republik-Drittes Reich-Avantgardismus-Parteilichkeit- Exil 1918-1945 Band 9*, Rowohlt Verlag, Hamburg 1983, s.123-124.

⁷⁸ Jeske, s. 448.

konusunu tasvir etmekte, yazar bu eserde zamanı anlatmak istemektedir.⁷⁹ Bu tip çağ romanlarında zaman kavramı hikâyenin unsuru ve aynı zamanda hikâyenin konusudur. Bu açıdan bakıldığında çağ romanı Thomas Mann'ın bu eserinde zamanın asıl madde olması nedeniyle zaman romanıdır. Ayrıca Avrupa'nın farklı yerlerinden gelen sanatoryumda savaş öncesi Avrupa'yı ve düşüncesini okuyucuya aktardığı için çağ romanıdır.⁸⁰

“Çağ romanı ile farkına dikkat edilmesi gereken Zaman Romanı, yüzyılımızın ilk yarısında ortaya çıkan (ara sıra ‘modern’ de denilen) romanlar için kullanılır. ‘Yitik Zamanın Peşinde’ ile Proust, ‘Ulysses’ ile Joyce ve Alman Edebiyatında ‘Büyülü Dağ’ ile Th. Mann önemli temsilcileridir. Zaman konusunun ‘Büyülü Dağ’ın hem içeriğine hem de biçimine yön verdiği bilinir.”⁸¹

Çağ romanlarıyla ünlenen Günter Grass'ın bu tarz eserlerinde ‘iki nokta özellikle ön plana çıkıyor. Yazar, Nasyonal Sosyalizmin gelişiminden küçük burjuvazinin özellikle suçlu ve sorumlu olduğu düşüncesini sürekli olarak gündeme getiriyor. Neredeyse bütün çağ romanları, okuyucun bu suçluluk ve sorumluluk duygusu kolayca algılamalarını sağlayan öğelerle doludur.’⁸² Grass'ın çağ romanlarında ön plana çıkan diğer unsur ise “Alman toplumunun doğasında Nasyonal sosyalizmin var olduğu ve ancak ortaya çıkarmak için uygun zemin beklediği düşüncesidir.”⁸³

Grass, eserlerinde çağ romanlarının en karakteristik özelliğinden birisi olan bugüne olan etkisinin önemini vurgulamaktadır:

“Grass bu yapıtlarında tarihsel olanla güncel olan arasında bir bağlantı kurarak, geçmiş olmadan geleceğin kurulamayacağını ve

⁷⁹ Bruno Hillebrand, *Zur Struktur des Romans*, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt 1978, s.96.

⁸⁰ Fatih Tepebaşılı, *Edebiyat Yazıları*, Hece Yayınları, Ankara 2005, s. 78.

⁸¹ Fatih Tepebaşılı, *Edebiyat ve Roman*, Çizgi Kitabevi, s. 24.

⁸² Gögebakan, *Tarihsel Roman Üzerine*, s.206.

⁸³ Gögebakan, *Tarihsel Roman Üzerine*, s.207.

bu nedenle geçmişin sürekli hatırlanması gerektiği tezini vurgulama çalışıyor.”⁸⁴

Grass’ın *Hundejahre*(1963) adlı eseri kapsamlı bir çağ romanıdır. Çünkü bu eserinde hem politik öğelerin yoğun bir biçimde kullanılmış, hem de “yazarın bizzat tanık olarak yaşadığı bir dönemi”⁸⁵ anlatılmıştır.

“Çağ romanlarında vurgulanan ikinci önemli nokta ise, Alman toplumunun doğasında Nasyonal sosyalizmin var olduğu ve ancak ortaya çıkmak için uygun zemin beklediği düşüncesidir. ... Grass yine bu bağlamda kötü deneyimler geçirmiş bir toplumun o kötü günleri ne kadar çabuk unuttuğunu bir toplum eleştirisi olarak ortaya koymaya çalışıyor.”⁸⁶

Türk Edebiyatı’nda çağ romanı hakkında tarihi roman kadar söz edilememiş ve örnekler oldukça kısıtlı olmasına rağmen, çağ romanı örneğine batı edebiyatının hemen hemen her döneminde rastlamak mümkün. Türk edebiyatında çağ romanı ile ilgili yapılan çalışmalar oldukça yüzeysel kalmıştır.

⁸⁴Gögebakan, *Tarihsel Roman Üzerine*, s. 202.

⁸⁵Gögebakan, *Tarihsel Roman Üzerine*, s. 205.

⁸⁶Gögebakan, *Tarihsel Roman Üzerine*, s. 207.

1.3. ÇAĞ ROMANI - TARİHSEL ROMAN İLİŞKİSİ

Çağ romanlarını tarihsel roman olarak gören yanlış bir anlayış hüküm sürmektedir. Oysa her iki tür arasında kurgu benzerliği olmasına rağmen çok önemli farklar yer almaktadır. Örneğin, tarihsel roman kendi çağını yansıtan çağ romanından farklı olmasında ve tarihsel roman ve çağ romanın sınıflandırılmasında esas noktalardan biri günümüzle ilgili olup olmamasıdır. İçerdiği konu şimdiki zamana yaklaştıkça, çağ romanı ile benzerlik göstermektedir. Çağ romanının kökleri sadece anlattığı çağ ile sınırlı değil, bugüne kadar uzanmaktadır.

Çağ romanı daha yakın geçmişe aittir. Ancak tarihsel romanda anlatılanlar ile okuyucunun içinde bulunduğu dönem ile arasında yaklaşık 2-3 kuşaklık zaman aralığının bulunması gerekmektedir. Yakın çağ romanında (özellikle iki dünya savaşı arasında) ve 1950 ve 1990'lı yıllardaki geçmişle yüzleşme romanında tarih öylesine yakındır ki aradaki zaman mesafesi kriterine bağlı olarak tarihsel romana konu olma özelliğinden uzaklaşmaktadır.⁸⁷ Çünkü Scott'a göre tarihsel roman olması için en az 60 ya da 70 yıllık bir sürenin geçmiş olması gerekmektedir. Devir romanında ise yazarın bizzat yaşadığı dönemi sıcaklığı aktarması söz konusudur ve yazar hala yaşanan olayların etkisi altındayken romanlaştırma sürecinde ister istemez objektif davranamayıp kendi duygu ve düşünceleri de katabilmektedir. Empresyonist çizgide yer alan bu tür romanlarda gözlem ve üsluba yeterince yer verilmediği için gelecek kuşaklara aktarılırken bir takım yanlışlardan kaçınılamaz hale gelebilmektedir.

Ayrıca Scott'ın romanları yapılan yorumlar tarafından ferdi kaderin yerine grup, kavim, halklar ve bölgelerin tarihini anlattığı halk romanı (Volksroman) olarak algılanmıştır.

Biçimlerinin çeşitliliği kriminal roman, macera romanı, serseri romanı, oluşum romanı ve toplum romanı gibi diğer roman tiplerinin uzlaşım bağlantısına, tarihi kaynakların tamamlanmasına ve eğlendirme, politik ve tarihi bilgi verme gibi farklı işlev tiplerinin gerçekleşmesine dayanmaktadır.⁸⁸

⁸⁷ Aust, s. 32.

⁸⁸ Dieter Burdorf, Christof Fasbender, Burkhard Moennighoff, *Metzler Lexikon Literatur. Begriffe und Definitionen*, (3. Baskı), Stuttgart/Weimar 2007, s. 318.

Geçmişe göndermede bulunan unsurların belirlediği sınır durumları kronolojik eser ya da tarihsel değeri benimseyen çağ romanı olarak kendisini gösteren kurmacalardır. Tarihsel roman geçmişe dönüp baktığı için gelecekle ilgili öngörülere sahip olan gerçekçi çağ romanlarını ortaya çıkarabilmektedir.

Tarihsel roman olarak 19. yüzyılın çağ romanına sadece bugünün perspektifinden bakılabilmektedir. Walter Scott, Wilhelm Hauff ve Felix Dahn gibi yazarların romanlarındaki tarihin aksine özellikle bugünün konulaştırılması çağ romanını tarihsel roman türünden ayırmaktadır.⁸⁹

Scott'ın 2-3 kuşaklık ölçütünün arka planında çağ romanın “*geçmiş olarak bugünü*”⁹⁰ aktarması yer almaktadır. Peter Hasubek'in düşüncesine göre de çağ romanın en karakteristik özelliği “*roman konusunun güncelliği*” ve “*yazarın güncellik çabası*”⁹¹ kurgusal tarihi bugünün anlayışının aracı haline getirmesi tarihsel romanlara ilk özellik olarak yüklenebilmektedir. Ancak ‘güncellik’ kavramı kurgusal zaman ile okuyucunun içinde bulunduğu tarih arasındaki sınırı aşmaması gereken kronolojik çıkarım yöntemi olarak anlaşılmaktadır.⁹²

Hugo Aust'a göre bir romanı tarihsel roman yapan karakteristik özellikler bulunmaktadır. Öncelikle tarihsel roman içerisinde geçmişe işaret eden tarih, kişi, yer ve dönem ismi, kültür tarihine ilişkin detaylar ve resmi belgeler gibi bazı öğeleri bulundurmmalıdır. Geçmişe değil de kurmacanın yerine geçseler bile bunların hepsi zamana bağlı farklılığı ve mesafeyi ifade etmektedir. Okuyucunun durumu, eserin oluşumu ve anlatılan zamandan oluşan ilişki üçgeninde etkisini göstermektedir.⁹³ Çünkü bu kavramlar okuyucuya eserde bahsedilen olayların gerçekleştiği dönemi hakkında ipuçları vermektedir.

Zaman tarihsel roman yazarının dikkat etmesi gereken bir unsurdur. Çünkü yazarın yorumlama özgürlüğü olmasına rağmen, tarihsel romanda aktarılan dönemin gerçeklerine bağlı kalınmalıdır. Çünkü tarihsellik ve gerçekçilik, tarihsel romanın en can alıcı iki noktasıdır ve tarihi bir olayı okuyucu, roman kahramanı üzerinde ve onun

⁸⁹ Jeske, s. 448.

⁹⁰ Glaser, s. 136.

⁹¹ Glaser, s. 136.

⁹² Glaser, s. 136.

⁹³ Aust, s. 22.

geçmişe karşı tutumunda gözlemlemektedir. Bu iki kavramdan hareketle tarihsel romanın bir diğer önemli özelliği de tarihsel kişiler ve gerçek kişilerin bir eserde yan yana bulunarak romanın kurgusunda yer almalarıdır. Ancak tarihi roman yazarı olayların asıl nedenini açıklayan karakterlerinin ruh tahlillerine fazla inemediği için romanın bu yönü eksik kalmaktadır. Çünkü halkın benimsediği bir karakter üzerinde yazar böyle bir inceleme yapması okuyucunun tepkisi açısından yazarın elini kolunu bağlamaktadır. Bu yüzden bu tarz romanların yazarları genellikle meydana getireceği tarihsel romanı için ikinci derecede karakterleri kullanmaktadır. Bu sayede diğer roman türlerine göre tarihsel romanda daha az önem taşıyan kişilerle, tarihi olay ve olguların ön plana çıkarılması amaçlanmıştır. Çünkü yazar için önemli olan tarihsel malzemedir. Bu da tarihsel romanın önemli bir özelliğini teşkil etmektedir. Tarihsel olay veya olguyu ön sıraya almasının ve karakterleri silikleştirmesi yazarlarına da çok fazla yük getirmeyeceklerdir. Öte yandan Çetin, tarihsel romandaki tarihi kişiliklerin insani yönlerinin ayrıntılı ve canlı bir biçimde yansıtıldığını ve hatta gerçekte söylemedikleri sözlerin yazar tarafından söyletildiğini aktarmaktadır.⁹⁴

Scott meydana getirdiği tarihsel romanlarında didaktik bir amaç gütmektedir:

*“Zira Scott bütünselleşmiş bir tarih anlayışına uygun sürekliliği ve neden sonuç ilişkileri olan bir geçmiş kurmaktadır. Scott, tarihi bilginin kaynağı olarak gördüğü için okura neden-sonuç ağı içinde öğretici bilgiler aktarmaktadır.”*⁹⁵

Yeni oluşan tarih imajı önemli ölçüde Scott için kendine özgü olan figür tasarımıyla yakından bağlantılıdır. Kurmaca Scott’ın eserleri için vazgeçilmez bir unsur olması nedeniyle romanlarının merkezinde kurmaca bir figür başrol oynamakta; öte yandan tarihteki gerçek kişilik ise yan figür rolündedir. Hataları ve zayıflıkları bulunan ve aynı zamanda kahraman karşıtı olarak kaleme alınan bu ortalama kurmaca kişiler vasıtasıyla okuyuca kimlik potansiyeli sunmaktadır.

⁹⁴ Nurullah Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, (7. Basım), Öncü Kitap, Ankara 2009, s. 221.

⁹⁵ Serpil Oppermann, *Post modern Tarih Kuramı Tarih Yazımı, Yeni Tarihselcilik ve Roman*, Phoenix Yayınevi, Ankara 2006, s. 56.

*“Esas karakterin ortalama değeri ya esas ya da yan rollerde Scott tarzı roman dünyasını genişleten kurmaca olan halk kahramanını hazırlamaktadır. Onlar sadece insan doğasını yeni başlayan tarihi olay betimlemesini değil, bilakis halkın herkesin bildiği hadisedeki payını belli etmektedir.”*⁹⁶

Az çok geçmişe dayanması koşuluyla tarihsel bir olayın kurmaca şekillenmesi olan⁹⁷ tarihsel romanda ikinci olarak bulunması gereken bir diğer unsur dilin zamana bağlı bireyselleştirilmesidir. Yazarın içinde bulunduğu şimdiki dönemi ile olayın vuku bulduğu geçmiş dönem arasındaki zamansal mesafe nedeniyle tarihsel romanın bu kavramla yakın ilişki içerisinde bulunması gerekmektedir. Çünkü *“çağdaş anlatıcı hermenutik açısından yüzyılların ayırdığı anlayışları dilsel olarak bir araya getirse de figürlerini bulunduğu zamana göre konuşturma çabasına girmektedir. Scott ile birlikte diyalekt de zamansal deneyim olarak ön plana geçmektedir.”*⁹⁸ Dönemin kendine has olan bu dilinin kullanılması sayesinde gerçeklik ve gerçekliğe bağlı kalma düşüncesi vurgulanmaktadır. Ancak bu konuda natüralist akımın öncüleri gerçekliğe sadık kalma çabasını tamamen gereksiz bir şaşırtmaca olarak görmektedir. Geçmiş dönemlerin konuşma biçimlerine bugünün bakış açısından baktığımızda gerçeğine uygun olarak yansıtmanın mümkün olamayacağı düşünülmektedir. Aust bu konuda Bleibtreu’nun şu düşüncelerini dile getirmiştir.

*“Bir Romanlı ya da Haçlı Seferine katılan birisi gerçekçi olarak nasıl konuşturulabilmektedir – Yeni Çağ’ın oğlu olarak mı? Ve bunu başarmaktadır, bu konuda harcanan sonsuz çaba saf edebilikten yönünü değiştirmiştir.”*⁹⁹

Geçmişe ait olan ile dilsel bağlantı sorunsalı başka bir bileşeni devreye sokmaktadır: Anakronizm. Anakronizmin kelime anlamı tam olarak tarih yanlışlığı anlamına gelmektedir. Bu kavram yazarın aslında gerçek gerçeklikteki dönemde

⁹⁶ Aust, s. 66.

⁹⁷ Hans-Werner Ludwig, *Arbeitsbuch Romananalyse*, Gunter Narr Verlag, Tübingen 1982, s. 192.

⁹⁸ Aust, s. 24.

⁹⁹ Aust, s. 24.

bulunmayan unsurları roman gerçekliğine yerleştirmesi sonucu oluşan tarihsel yanılgıyı ortaya koymaktadır. Aust anakronizm kavramını tarihsel romanın gerçekçi yanılgı düşkünlüğüne karşı güvenilir bir aracı olarak vurgulamıştır. Anakronizm bugünü unutan geçmişe yoğunlaşmanın etkileyciliğinden korumakta ve geleceğe doğru geçip giden mevcut durumun etkisinde önceden sezdirmeyi anımsatan anıt ve abide olarak etkisini göstermektedir. Zamanı aşan bağlantıların canlandırılmasının ve uyandırılmasının özel bir biçimini karakterize etmekte ve o zaman ve şimdiki zaman arasındaki ölçüp biçen ilkeyi sunmaktadır.¹⁰⁰ Böylece okuyucu eserde yer alan geçmiş olgu ile halen içerisinde bulunduğu dönem ile bağlantı kurabilmektedir. Ancak her şeye rağmen tarihin aktarılmasında günümüz okuyucusunun geçmişe dair olan her şeyi daha net gözler önüne sermek ve bu amaç doğrultusunda tarihsel bağlılığa zarar vermemek için meydana gelen boşluklar da zorunlu anakronizm ile doldurulabilmektedir.

Tural'a göre tarihsel romanı diğer romanlardan ayıran birinci ve en önemli özelliğin geçmişteki gerçeklere dayandırılmasıdır. Çağı konu olarak olan diğer romanlardan farkı, işlenen durumun şimdiki zamanda da sürmüyor olması ve başı ve sonu gözlenebilen zamandan önceye dayanmasıdır.¹⁰¹

Üslup açısından ele alırsak özellikle romantik üslubunun mirasıyla oluşan popüler tarihi romanda macera ağırlıktadır. İnsanlığı ve toplumları etkileyen savaşlar, kahramanlıklar, esrarengiz hikâyeler, polisiye bir kurgu, büyük maceralar ve dikkat çekici aşk hikayeleri okuyucunun merakını kamçılayacak bir biçimde ayrıntılı ve sürükleyici bir şekilde incelenmektedir. Bu sayede okur, savaş gibi etkileyici sahnelerin içinde kendisini bularak milliyetçi öğeleri ağır basmaktadır. Çağ romanı daha çok durağan bir üsluba sahiptir. Çağın genel görünümünü yansıtması ve yazarın da çağını bu eserlerde sorgulaması nedeniyle kişilerin ve toplumun psikolojisi ön plandadır. Tarihsel romanlarda insanlığı etkileyen olaylar gerçekleşirken, çağ romanında önceden yaşanmış olayların izleri okuyucuya iletilmektedir.

¹⁰⁰ Aust, s. 25.

¹⁰¹ Tural, s. 208-209.

1.4. ÇAĞ ROMANIN GERÇEKLİĞE BAĞLI DİĞER ROMAN TÜRLERİYLE İLİŞKİSİ

Tarihsel romanın yanı sıra çağ romanı ile özellikleri en çok karıştırılan bir diğer tür ise toplum romanıdır. Toplum romanı (Gesellschaftsroman) belirli bir çağın kapsamlı bir toplum tasviri yapması nedeniyle çağ romanının bir biçimidir. Bu roman türü ile çok yakın ilişkide bulunan çağ romanının arasında belirli bir çizgi çekmek oldukça güçtür. Çünkü her ikisinde de toplumun iyi ya da kötü yönleri ortaya serilmekte ve bu şekilde çağ eleştirisi yapılmaktadır. Ancak çok önemli bir ince ayırım dikkati çekmektedir. Toplum romanı ile mukayese edildiğinde çağ romanı, toplumsal yaşamdan yola çıkarak yazarın hala içinde bulunduğu fikir hareketleri ve eğilimlerini gerçekçi bir şekilde ele alması şeklinde tanımlanabilmektedir.¹⁰² Çağ romanı özellikle 19.yüzyılın bir ürünü olarak görülmekte ve çoğunlukla Alman yazarlarca sınırlandırılmakta iken, toplum romanı (Gesellschaftsroman) kavramının altında ne zamansal ne de mekânsal açıdan sınırlı bir tür anlaşılmaktadır. Bu roman türü Hartmann von Aue'nin *Erec*(1180/90) ve *Iwein*(1200) eserlerine kadar dayandırılmaktadır. Kapsamlı bir şekilde 17.yüzyıl için Philipp von Zesen, Grimmelshausen, Weise'nin örnekleriyle beraber alınmıştır. Goethe'nin *Wilhelm Meisters Theatralische Sendung* (1776) eserinden sonra, Stendhal, Balzac, Zola, Tolstoy, Dostoyevski gibi 19.yüzyılın Avrupalı romancı listeleriyle tamamlanarak Almanca konuşulan bölgelerdeki çağ romanı yazarları toplum romanı yazarlarından da sayılmaktaydı.¹⁰³

Güncel konuları içeren bir diğer roman türü ise Almanca karşılığı 'Gegenwartsroman' olan günümüze ait olan olay ve olguları işleyen romandır. Günümüz edebiyatının bir parçası olan bu roman türü Eleştirel çağ yansımalarının bulunduğu çağ romanları modern tarih olarak kolektif tarih deneyiminin tasvirinden hareket edebilmekte (bu durumda politik-tarihsel çağ romanı adını almaktadır) ve doğrudan doğruya günümüze ait politik tartışmalara dâhil olabilmektedir. (Bu durumda politik çağ romanı adını almaktadır.) Çağın sosyal ya da kültürel yapılarını ve gelişmelerini kastettiğinde ise toplum romanı adını almaktadır. Çağ bilincinin değişimi ve roman sanatı tarihi özellikle tarihsel romana, eğlence romanına

¹⁰² Fricke, Grubmüller, Müller, s. 883.

¹⁰³ Jeske, s. 448.

(Unterhaltungsroman) ve bireysel roman (Individualsroman) geçişine sebep olabilmektedir.¹⁰⁴

Yazar, eğitim ve oluşum romanının miras bıraktığı forma sıkı sıkıya bağlı kaldığı müddetçe, ifade amacı ideal bir tip olmaktan çıkmaktadır. Çünkü gerçekliği yansıtmak isteyen yazar, toplumsal gerçekliğin aslında nasıl farklı ve çelişkili olduğunun ve bireylerin de yaşamları için yaptıkları belirsiz planlarının farkına varmaktadır. Böylelikle yazar kahramanını dünya karmaşasının tam ortasına yerleştirmekte; böylece bu kişi de çağın anlayışı, sosyal çevre direnci ve birlikte yaşadığı insanların tuhaflıklarıyla çektiği sıkıntıyı ve kendisini kusursuz ve genel geçer bir şahsiyete yükseltmeden kişiliğini geliştirdiğini göstermektedir. Bu nedenle oluşum romanı (Bildungsroman) yerine tarafsız olan gelişim romanı (Entwicklungsroman) kavramını kullanmak daha doğru olmaktadır.¹⁰⁵ Ancak çağ romanının oluşum romanından ayıran önemli bir özellik vardır. Oluşum romanı gibi bireysel romanın aksine çağ romanı politik ve sosyal açıdan çağın belgelere dayanan ya da kurmaca görünümünün kendi koşulları ve ana hatlarının dâhilinde gözler önüne serilmesi ve eleştirilmesi sonucu birer edebi çaba olarak ortaya çıkmıştır.¹⁰⁶

Eğitim ve oluşum romanının yanı sıra çağ romanı profesör romanı (Professorenroman) ile de bir bağlantıya sahiptir. Çağ romanında önemli bir ilke olan gerçeklik bağlamında çağın şartlarına uygun olarak gerçeğe yakın bir şekilde her hangi bir okuyucunun olduğu kadar aydın kesiminin de ilgisinin çekecek olan yazar, çok sayıda aydının uzmanlık alanına kolaylıkla ulaşılabilir kılma amacını taşımaktaydı. Bilgililik ve bilgi verme gayesi eserlere çoğu kez ironik bir şekilde kullanılan ‘Profesör romanı’ adını kazandırmaktadır. Ulus devleti çabalarının esnasında ‘Profesör romanı’ yazarları Germen-Alman geçmişine yönelmişlerdir. Bu eserlerden Felix Dahn’ın *Ein Kampf um Rom*(1876-1878) eseri gençlik kitabı olarak halen okutulmaktadır.¹⁰⁷

Çağ romanında da kurmaca unsurların ağır basmasının yanı sıra tarihsel romandaki gibi gerçeğe bağlı kalma çabasını belirli bir yer ve zaman isimlendirmeleriyle belli etmektedir. Toplumu eleştirip ideal olana yönelmesi çağ

¹⁰⁴ Fricke, Grubmüller, Müller, s. 882.

¹⁰⁵ Rinsum, s. 48.

¹⁰⁶ Fricke, Grubmüller, Müller, s. 881.

¹⁰⁷ Rinsum, s. 50.

romanını ütopi romanı ile arasında bir benzerlik oluşturmaya rağmen çağ romanında gerçekliğe bağlı kalma düşüncesi daha ağır gelmektedir. Bu nedenle çağ romanında hayali öğeler hiç bir şekilde söz konusu değildir. Bir başka ayırım ise “*çağ romanı dünyanın toplum tarafından belirlenen durumunu daha doğrusu insanlık tarihini ifade etmeye çalışması sayesinde ütopi romanından farklılık göstermektedir.*”¹⁰⁸ Çağ romanının reddettiği ütöpik unsurun var olması daha doğrusu eksikliği türün genel olarak sınıflandırılmasına yardımcı olmaktadır. Fontane ve Spielhagen’in romanları da ütöpiden tamamen uzaktırlar. Öte yandan ütöpide geleceğe yol gösteren varyant, geçmişe yöneltilen varyanttan ayrılmaktadır. Bu tarz ütöpilerde varsayılan çağ eleştirisi – bu açıdan bakıldığında Ütöpik roman arasındaki fark da ortaya çıkmaktadır. Çağ eleştirisi, bu ütöpiler de belirli ve istenilen çözümler sunması halinde gerçeklik ilişkisi aramaktadır. Bu çağ eleştirisi kimi zaman Immermann’ın *Münchhausen*(1839) örneğinde olduğu gibi yergi ile kimi zaman da Friedrich Spielhagen’in *In Reih’ und Glied*(1866) ya da Gutzkow’un *Die Ritter vom Geiste*(1850/51) örneğinde olduğu gibi protesto aracılığıyla dile getirilmektedir.¹⁰⁹

Gerçeklik, çağ romanında kişiler üzerinde farklı bir işleve de sahiptir. Anahtar roman (Schlüsselroman), mektup roman (Briefroman), tarihsel roman ve çağ romanı gibi gerçekliğe dayalı roman figürlerinde bu figürlerin yapısal oluşumunu gerçeklik belirlemektedir.

Aytaç’ın tanımıyla anahtar roman “*kastedilen kişilerin, olayın veya yerin okuyucu tarafından ancak bilmece çözer gibi kafa yorarak anlaşılabilceği, üstü kapalı bir şekilde anlatıldığı roman*”¹¹⁰ anlamına gelmektedir. Çağ romanı belirli kişilerin daha kısa olaylarına içerik açısından kısıtlama getirdiği ve ayrıca çağın figürlerinin edebileştirilmesiyle yetinmeyip aksine gerçeğin tasvirindeki bütünlüğü hedef aldığı için Anahtar romanın gerekliliklerini yerine getirememektedir.¹¹¹ Oysa Anahtar romanda gerçek kişi veya yerler sadece uydurma isimleriyle örtülü bir biçimde tasvir edilmektedir. Gerçek olay ve kişilerin örtülü bir biçimde anlatıldığı Anahtar romanda

¹⁰⁸ Jeske, s. 444.

¹⁰⁹ Jeske, s. 448.

¹¹⁰ Aytaç, *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*, s. 198.

¹¹¹ Jeske, s. 446.

olduğu gibi mektup yazarı romanının da yarattığı tipler gerçek şahsiyetlerin hayatlarının ele alınması açısından çağ romanı kişileri ile bağlantısı bulunmaktadır.

Mektup romanı gerçekliğin yansıtıldığı ben anlatımın bir biçimidir. Almanya'da bu tarz romanın öncüsü Johann Wolfgang von Goethe ve onun *Die Leiden des jungen Werthers*(1774) adlı romanıdır.

19. yüzyılın çağ romanının paralelinde kendi şeklini bulan Dorf- ve Heimatromanı, özellikle Jeremias Gotthelf'in *Bauernspiegel*(1837) ve *Uli der Knecht*(1841/46) adlı eserleri, yerel ve kişisel sınırlamalarla çağ romanına yöneltilen gereklilikleri karşılamaktadır. Nihayetinde sosyalist realizm romanları tarihi açıdan 19. yüzyıldaki çağ ve toplum romanın geleneğinin bir devamı olarak görülmektedir.¹¹²

Çağ romanı ile yakından bağlantılı olan bir diğer tür ise aile kroniğidir. Gögebakan, aile kroniğinin çağ roman ile aynı işleve sahip olduğunu dile getirerek arasındaki ilişkiyi şu şekilde vurgulamıştır:

*“Yazar çağın panoramasını, sosyal değişme ve gelişmeleri bir ailenin birkaç kuşağı aracılığıyla şekillendirir. Okur ailenin öyküsünü izlerken çağın öyküsüyle de tanışır.”*¹¹³

Bu türe örnek olarak Thomas Mann'ın *Buddenbrook Ailesi*(1901), Orhan Pamuk'un *Cevdet Bey ve Oğulları*(1982), son olarak da Elif Şafak'ın 90 yıllık bir zaman diliminde 1915 yılından başlayıp günümüze de etkilerde bulunan olayları yaşayan iki farklı ailenin gelişimini aktardığı *Baba ve Piç*(2010) adlı eserleri gösterilmektedir.

Aust da aile kroniğine bürünen tarihsel roman hakkında şu sözleri dile getirmektedir:

*“Nesil romanı ya da aile kroniği olarak aslında örtük geçmişi, güncel olan şimdiki zamana taşımaktadır. Benzer durum otobiyografi ya da anı edebiyatı için de geçerlidir.”*¹¹⁴

¹¹² Jeske, s. 447.

¹¹³ Gögebakan, “Tarihsel Romanda Ölçüt/Sınıflandırma Sorunu”, s. 503.

Aust çağ romanı gibi yakın tarihteki olayları anlatan roman tiplerinin arasına savaş romanı ve geçmişle hesaplaşan romanı da ilave etmiştir. “*Bugünkü zamanlar tarihi romanında (özellikle her iki dünya savaşı arasında savaş romanı ile kıyaslanarak) ve geçmişle hesaplaşma romanında (1950’li ve 1960’lı yıllarda) geçmiş mesafe ve bütünlük ölçüt alındığında tarihsel bir roman için bir konu veremeyecek kadar yakın*”¹¹⁵ olması tarihsel roman için gerekli olan zaman ölçütü vurgulanmıştır.

Çağ romanı ise geçmiş ve geniş bir zaman dilimine ait olan bir dizi olayların peş peşe aktarılmasıdır. Çağ romanında yer alan bu olaylar dizisi ‘*birkaç romanlık bir seri olarak da çıkabilir okurun karşısına. Nehir/ırmak romanları da bu nedenle çağ romanları olarak kabul edilebilir.*’¹¹⁶ Nehir roman (Ausbildungsroman) olarak da adlandırılan çağ romanı toplumun geniş bir görünümünü seriler halinde anlatan çok uzun bir roman türüdür. Ancak Şimşek de çağ romanını tarihsel roman kategorisinde görmemektedir. Ona göre çağ romanları ele aldığı konular, tipler ve karakterler açısından yazıldıkları dönemde güncel olmasına rağmen bugün tarihsel olan eserleridir. Günümüzde geçmişe ait olduğu için tarihsel olma özelliğine sahiptir.¹¹⁷

¹¹⁴ Aust, s.32.

¹¹⁵ Aust, s.32.

¹¹⁶ Gögebakan, “Tarihsel Romanda Ölçüt/Sınıflandırma Sorunu”, s.503.

¹¹⁷ Ahmet Şimşek, “Tarihsel Romanın Eğitimsel İşlevi”, Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı, Bilig, Sayı: 37, ss. 65-80, Bahar/2006 [http://www.yesevi.edu.tr/files/article/20.pdf adlı erişim sitesinden 14.07.2011 tarihinden alınmıştır.]

1.5. ÇAĞ ROMANININ ALMAN EDEBİYATINDA TARİHSEL GELİŞİMİ

Canlı bir organizma olan roman, farklı dönemlerde farklı kimliğe bürünmesi gibi çağ romanı da dönemin toplumsal, kültürel, zihinsel ve politik değişimleri ve gelişmeleri ekseninde değişiklikler göstermektedir. Dolayısıyla her dönemin çağ romanı anlayışı bazı tematik açılardan değişmektedir. Almanya kökenli çağ romanının Alman edebiyatı tarihindeki gelişimi şu şekilde gerçekleşmiştir.

Çağ romanı 18. yüzyılın sonlarına doğru İndividual ve aile romanının gelişmesiyle ortaya çıkmıştır ve poetik uygulaması ise teori oluşumuna zemin hazırlamıştır.¹¹⁸ Ancak çağ romanının filizlenmesine vesile olan tarihsel romanını da yakından etkileyen olay Fransız Devrimi olmuştur. Çünkü 1780'lerin başında edebi aydınlanmanın etkisiyle romanın 'tarihin kardeşi' olarak algılanması tarih mentalitesinin zamanlaştırılmasına ve çağ romanının gelişmesine neden olmuştur. Bu zaman bağlamından bakıldığında çağ romanının geçmişi 1800'lerdeki edebi aydınlanma bağlamında Therese Huber'in *Die Familie Seldorf*(1795/96), Klinger'in *Geschichte eines Teutschen der neusten Zeit*(1798), Johann Weitzel'in *Lindau*(1805/20) ya da Ulrich Hegner'in *Saly's Revoluzionstage*(1814) isimli metinleriyle başlamaktadır.¹¹⁹

Worthmann, sonuna kadar giden Goethe döneminin idealist çağ romanından başlayarak Biedermayer çağ romanı (Immermann), nasyonal diğer ifadeyle sosyal liberal çağ romanı (Gutzkow, Freytag, Spielhagen) ve gerçekçi çağ romanı (Keller, Raabe, Fontane) olmak üzere 19. yüzyıl için detaylı tarihsel bir ayırım yaptı.¹²⁰

Çağ romanı kavramı ilk kez Clemens Brentano tarafından dile getirilmiştir. Brentano bu kavramı Achim von Arnim'in toplumu ve herhangi bir sınıfı temsil eden 'Kontes Dolores'in zenginlik, fakirlik, suç ve cezasını' karakterize etmek için kullanmıştır. Clemens Brentano, Achim von Arnim'in *Gräfin Dolores* adlı romanını büyük bir çağ romanı olarak tanımladığında, bu kavram böylece ilk kez 1809 yılında kullanılmıştır. Fakat bu terim ancak 1830'dan sonra yerini almıştır. Çünkü 1836 yılında Karl Immermann'ın Almanya'daki ilk sanayileşmenin sonuçlarına dayanarak bu

¹¹⁸ Burdorf, Fasbender, Moennighoff, s. 839.

¹¹⁹ Fricke, Grubmüller, Müller, s.882.

¹²⁰ Jeske, s. 447.

olgunun etkilerinin söz konusu olduğu bu çağın eğilimlerinin genel bir portresini çizmeyi denediğı *Epigonen* adlı romanı yayımlanmıştır. Bu çağ romanının konusu olarak sanayileşme ve modernleşmenin keşfi ve buna uygun sosyal karşıtı toplum tasvirinin teknikleri Vormärz'in sosyal romanını etkilemiştir.

Çağ romanı, Friedrich Spielhagen (1829-1911, *Die Sturmflut*) gibi en üretken yazarları tarafından önemli ilham almaktadır. Yazarın tamamen ve istisnasız zamana bağlı tarihi maddenin ardında yok olduğı epik nesnelliğe olan talep, paradigmalar olarak eser için geçerli olmalıdır.¹²¹

Ancak Karl Leberecht Immermann *Epigonen* adlı romanıyla çağ romanının kurucusu olarak görölmektedir. Çünkü Immermann taklitçi yazarların içinde bulundukları dönemi gerçekçi olarak yansıtmamalarından muzdaripti. Immermann'ın romanı çağdaşları üzerinde de büyük bir etkiye sahiptir.

Genç Almanya dönemi yazarları politik ve çağ eleştirisi yapan potansiyellerini artırmışlardır.¹²² Bu nedenle çağ romanı 1830 yılından sonra Genç Almanya'da modern zamanın kurallarını ve yaşama tarzını anlatan roman (*zeitgeschichtlicher Sittenroman*) olarak romanın yeniden gündeme gelmiştir. Özellikle bu dönemde çok rağbet görülen bir tür olmasının nedeni bu dönemde çağ romanının politik aydınlanmanın ve angaje olmuş toplum ve çağ eleştirisini açıkça dile getirebilmesidir. Bu dönemin temsilcileri Karl Gutzkow'un 'Die Ritter vom Geiste' (1850/51), Ludwig Tieck'in 'Der Junge Tischlermeister'(1836) ve Heinrich Laube'nin de 'Das Junge Europa' (1833-1837) adlı eserleridir. Gutzkow'un 'Die Ritter vom Geiste'(1850/51) adlı eserindeki kapsamlı toplumsal tasvirinin hareket noktasını oluşturmaktadır.¹²³ Gutzkow ise söz konusu bu eserinde ilk kez '*Nacheinander*' yerine '*Roman des Nebeneinander*' uygulamıştır. Bu kavram şu anlama gelmektedir:

Bu roman, derli toplu bir arada bulunan çok sayıda figür ile geleneksel merkez perspektifli anlatımını çiğnemiş ve birbiriyle bağlantılı çok sayıda farklı olay örgülerine dağılmıştır. Bu yolla kronolojik olarak ilerleyen anlatım, 19. yüzyılın ortalarında toplumun bilgi ve düşüncelerini ansiklopedik bir tarzda kavrayan çok sesli bir

¹²¹ Ingo Stöckmann, *Naturalismus Lehrbuch Germanistik*, J.B. Metzler, Stuttgart 2011, s.147.

¹²² Burdorf, Fasbender, Moennighoff, s. 839.

¹²³ Fricke, Grubmüller, Müller, s.882.

bütünlüğün yararına yok olmaktadır. Olayların gidişatının kronolojik olarak yeniden anlatılması, konu fazlalığının üstesinden gelmemektedir. Bilakis her bir sahnenin gerilim noktası olmadan ve mekân, figür ve konuyu etkilediği resim enstantanelerin ve anlık resimlerin aralıklı ve kesintili bir şekilde yan yana gösterilmesi bu konu fazlalığının üstesinden gelmektedir.¹²⁴ Ayrıca çağ romanının dönemin birer kültür tablosu olduğunu da ispatlamaktadır.

Okuyucular bu eserlerde sadece Alman edebiyatının büyüleyici olan çağı öğrenmekle kalmaz; aynı zamanda o dönemdeki Almanya'nın sansür ve basın özgürlüğü için gürültülü mücadelesinin geçmişi hakkında bilgi de edinmektedir. Genç Almanya yazarları, içinde bulundukları dönemin mümkün olduğu kadar kapsamlı ve eksiksiz bir panoramasını vermek için çağ romanından faydalandılar. (Örneğin Karl Gutzkow'ın *Die Ritter vom Geiste*(1850) adlı eseri.) Fakat çok sayıda birbirini tutmayan olayların ve figürlerin bir arada yer alması çağ romanını anlaşılabilir kılmaktadır.¹²⁵

1848/49 Alman Mart Devrimi'nin devamında gerçekleşen Realizm ile yeniden Bireysel Roman'a G.Feytag'ın *Soll und Haben*(1855) adlı eseriyle yönelme olmuştur. Burjuva realizmindeki en önemli çağ romanı yazarı Friedrich Spielhagen'in eseri hem çok merkezli yapıyla sosyal romandan etkilenen büyük toplum romanının (Gesellschaftsroman) kaydettiği ilerlemeleri hem de tamamlayıcı ve önemli bir kahramanı olan çağ romanlarındaki bireysel romana dayanmasını örnekler vererek anlatmaktadır. Böylelikle Realizmde de önemli rol oynayan çağ romanı genel olarak bir ressamın, müzisyenin ve yazarın düşünsel ve içsel gelişiminin gösterildiği romantik dönemde papaz, esnaf, zanaatkâr, memur, çiftçi gibi orta sınıf mesleklerle uğraşan insanların kaderinin yansıtıldığı ön plandaki olay örgüsü aracılığıyla gerçekleşmektedir.

Çağ romanlarının başkişisi ortalama bir insan tipinden ziyade istisnai niteliklere sahip birisidir. Bu durum Realizm'deki çağ romanı için geleneksellikten uzaklaşarak, yeni bir görüş ortaya atılmasına neden olacaktır. Bu yüzden Gottfried Keller'in *Der grüne Heinrich*(1854/55) adlı en önemli gerçekçi sanatçı romanı, ressam Heinrich

¹²⁴ Jeske, s. 447.

¹²⁵ Rinsum, s. 49.

Lee'nin sadece yükselmesi değil aynı zamanda çabalarının boşa çıkmasını dile getirmesi çağ romanlarının ayırt edici özelliğidir.¹²⁶

Almanya'da sayısız okuyucu bulan ve günümüzde de realizmin göze çarpan belgesi niteliği taşıyan Gustav Freytag'ın *Soll und Haben*(1855) adlı çağ romanı da özel bir yere sahiptir. Erdemli burjuva sınıfının görevlerini yerine getirmesinin anlatıldığı roman sosyal sınıflar ve o zamanki şartlar hakkında genel bir bakış açısı sunmaktadır. Bunun yanı sıra Theodor Fontane'nin *Die Poggenpuhls* (1896) ve *Der Stechlin*(1899) gibi çok sayıdaki eseri de çağ romanı özelliği taşımaktadır. Yüzyılın ortasından itibaren yazarların çağ romanına karşı olan tutumlarında değişiklikler gerçekleşmiştir. Örneğin Gustav Freytag *Soll und Haben* (1855) adlı eserinde farklı sosyal kesimleri ve çağın genel panoramasını tek bir olayda birleştirmiştir. Ayrıca onun bu romanı birçok eleştirmene göre poetik realizmin de habercisiydi. Çünkü artık geçmiş değil, bugün; hayal değil, gerçek; kıta yerine ise düzyazı söz konusuydu.¹²⁷

Realizmin problemi çağ romanın güncelleşmesi, gerçeği aktarma çabası olarak yorumlanmaktadır. Fontane Realizm'i tüm gerçek yaşamın yansıması olarak tanımlamış ve açıkça günlük yaşantının olduğu gibi yeniden aktarılmasını da reddetmiştir. Fontane Realizm hakkında asıl kastetmek istediği sadece gerçeklik hammaddesini sanatsal açıdan biçimlenmesidir. Buna göre üslup gerçekçi olarak tanımlanmaktadır ki bu tarz ile gerçekliğin nesneleri ve karakteristik özellikleri bir sanat eserini biçimsel bir anlamda olumlu yönde etkilemektedir.¹²⁸ Fontane'nin *Irrungen, Wirrungen* adlı eseri de çağ romanı özelliği taşımaktadır. Çünkü eser küçük burjuva sınıfını, ait olduğu toplumu, insanların sınıflarını ve paranın önemli bir rol üstlendiği zamanı eleştirmektedir.¹²⁹

Bu yüzden Immermann'ın *Münchhausen* adlı eseri sadece fiksiyon değil, aynı zamanda fiksiyonun edebiyatta ve çağdaki sorunsallaştırılmış halidir. Bu noktada bir sonraki dönem olan Natüralizm akımının önemli bir karakteristik özelliği olan günlük

¹²⁶ Rinsum, s. 49.

¹²⁷ Rinsum, s. 49.

¹²⁸ Jeske, s. 445.

¹²⁹ Martin Lowsky, *Theodor Fontane Irrungen Wirrungen*, Königs Erläuterungen und Materialien, Bd. 330 C. Bange Verlag, Hollfeld 2011, s. 87.

yaşantının olduğu gibi yeniden aktarılması bu duruma tezat oluşturmaktadır. 20.yüzyılın Realizm kavramına göre 19. yüzyılın çağ romanı sadece atılan ilk adımdır.¹³⁰

1860 yılından sonra tematik açıdan yaklaşıldığında esas nokta politik tarihten sosyal ve kültür tarihine kaymıştır. Spielhagen (*Sturmflut*,1877), Auerbach (*Das Landhaus am Rhein*, 1869), Keller (*Martin Salander*,1886) ya da Raabe(*Pfisters Mühle*,1884) gibi yazarlar Almanya'nın 1871'de gerçekleşen ulusal devletin kurulmasından sonraki gelişim çağının modernleşmeye geçişini, tüm yaşam koşullarının hızlandırılmasını ve Alman İmparatorluğu'ndaki (Deutschen Reich) liberal karşıtı zihniyetini liberal açıdan yansıtmışlardır.¹³¹

Toplum romanında olduğu gibi Natüralizm dönemindeki yazarlar da çağ romanında daha eski anlatı geleneklerine başvurmuştur. Natüralizm çağındaki çağ romanları toplum eleştirisini derinleştirmişlerdir. Bu dönemde çağ romanı dönemin her açıdan özelliklerinin bir çeşit bütününe bir arada bulundurmak için düşünsel ve sosyo-ekonomik güçlerin eş zamanlı bir panoraması ve simültane sunumunu gerçekleştirmektedir. Bu açıdan '*Theodor Fontane bunu bilinen Einheitsromandan farklı olarak Vielheitsroman olarak tanımlamıştır.*'¹³² Peter Hasubek'in tipolojisinden bu yana aşağıdaki gibi belirlenen yeni biçim tipinin taslağı oluşturulmuştur:

- Çağ genel bir adlandırma ile anlatının konusunu oluşturmaktadır ve etkili olan güçlerin ve eğilimlerin eş zamanlı bütünlüğü olarak çok sayıda kahraman aracılığıyla üretilmektedir.
- Eserdeki kahramanlar aynı zamanda etkili çağ akımlarının taşıyıcısıdır. Bu bakımından özellikle Bildungsroman'daki merkezi öznellik sosyokültürel rol yönlendirilmelerine indirgenmektedir.
- Kronolojik anlatı ilkesi ve kişinin hayat hikâyesi dönemin sorunlarının yansıtıldığı heterojen anlık görüntüler yararına geride kalmaktadır.

¹³⁰ Jeske, s. 447.

¹³¹ Fricke, Grubmüller, Müller, s. 883.

¹³² Stöckmann, s. 147.

- *Diyaloglarda ve dramatik anlatımdaki katkısı sayesinde episodiğe yönelme artırılmaktadır. Çağın sorunları esas olarak münazaalarda ve sözlü tartışmalarda sunulmaktadır.*¹³³
- *Paradigmal olarak Natüralizm döneminin çağ romanı örneği Felix Hollaender'in 1896 yılında yayınladığı Sturmwind im Westen adlı romanına aittir. Aslında dramaturg ve çeşitli Alman tiyatrolarında yönetmenlik yapan Hollaender yüzyıl dönümüne kadar Natüralizme angaje olmuş çok sayıda roman ve novel yazmıştır. Hollaender'in bu eserinin bir çağ romanı olma özelliğinin altında aslında nervötik çağ içgüdüğü ve eserin arka planını etkilemesi yatmaktadır. Bu amaçla nevrasteni kültürünü gerçekçi bir şekilde yansıtmak için metinde tasvir edilen hastalık belirtileri ve bunlara uygun olan kültür olgusunun detaylarına kadar Amerikan tıpçı George M. Beard'in nevrasteni öğretisini takip etmiştir. Aslında en önemlisi olaysız geçen anlatının merkezinde çağın tipik spekülâtif bir geçmişi bulunmaktadır.*¹³⁴

Natüralist çağ romanı 1848 Mart Devrimi sonrasını çoğu kez değişiklik gösterdiği ve kültürel yeniliğin potansiyel tehdidini uzaklaştırmada özellikle Natüralizme uygun düşen özverinin anlatı şemasıyla yakından ilgilidir. Natüralizmin bu ideolojik kararsızlığı çağ romanını nasıl etkilediğini Karl Bleibtreu 1890 yılında yayınladığı *Propaganda der That* adlı eserinde belgelemiştir. Başlık açıkça gösteriyor ki, metin sadece Bleibtreu'un kültür devrimci bir tarzda mübalağa ederek anlattığı ve yeni insanın vizyonunda radikalleştiği Aktivizm ile ilgilidir. Bleibtreu'un metinleri - net olmayan edebi kalitesine rağmen- sadece Ekspresyonizm'in sonlarına doğru gerçekleşen coşkulu anlatım tarzını tahmin etmekle kalmamış, aynı zamanda her bir natüralistin 1890'lı yıllarda daha az bilinen Nietzsche'nin geç felsefesine katıldığını da ispatlamıştır.

Natüralizm'deki bir başka çağ romanı örneği 1869 ve 1881 arasındaki olaylar sürekli anlatının seyrine dahil eden Max Nordaus'un *Die Krankheit des Jahrhunderts*

¹³³ Stöckmann, s. 148.

¹³⁴ Stöckmann, s. 148.

(1888) adlı eseridir. Burada da ön planda tek başına ideolojik problemlerle uğraşan bir diyalog yer almaktadır. Merkezde bir sorunun etrafında dolaşmaktadır: Gerçekliğin sınırlı görüngülerinde tarihi çağın ve onun gelişiminin derinliğinde etkileyen güçler ve yasalar önemli bir rol oynamaktadır.¹³⁵ Çağ romanının düşünce ve teorilerin kültür tarihine ilişkin belgelerden yararlanma eğilimine sahip olması buna kanıt olarak gösterilmektedir.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra eski Avrupa'nın çöküşü karşısında savaş romanlarının bugünkü zaman tarihi açısından ustaca biçimlenmiştir. Bunun yanı sıra T. Mann'ın *Zauberberg* (1924), Musil'in *Der Mann ohne Eigenschaften* (1930-43), H. Broch'un üçlüsü olan *Die Schlafwandler* (1931/32) ve Döblin'in *November 1918* (1939/50) gibi belgelere dayanan büyük çağ romanlarındaki çağın köklü değişimlerinin edebi yansıması ön planda yer almaktadır.¹³⁶

Realizmle yakın bağlantısı olan yeni nesnelcilikte çağ romanı altın çağını yaşamıştır. Yeni Nesnelcilik döneminde Erich Maria Remarque'nin aynı zamanda savaş karşıtı roman niteliğini taşıyan *Im Westen nichts Neues*(1929) adlı eseri çağ romanı türünün ünlü bir örneğidir. Roman Birinci Dünya Savaşı'nda vatansever bir coşku içerisinde gönüllü olarak askerlik hizmetine katılan Paul Bäumer adında bir askeri konu edinmektedir. Piyade siperlerinde ve ölümler arasında sahip olduğu tüm hayalleri ve vatansever duyguları sesini çıkaramıyordu. Gittikçe Paul ve beraberinde okuyucu da savaşın anlamsızlığını kavramaya başladı, ancak yazar sonunda hayatını kaybeden Paul'un bakış açısından Birinci Dünya Savaşı dönemine eleştirel yaklaşmıştır. Savaş detaylı olarak tasvir edilmiş ve alışlageldiği gibi kolayca anlaşılabilir. Yazar insanlara savaşın iyi bir olgu olmadığını ve çok sayıda insanın hayatını manasızca mahvettiğini gösterme amacını taşımaktadır.

1930 yılından beri NSPAD'ın (Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi) büyük başarıyla bağlantılı olarak büyük bir miktarda savaş zamanını konu edinen Nasyonal Sosyalist propaganda romanları ortaya çıkmıştır. Bu romanlarda Hitler'in konuşmaları gibi gerçek tarihsel olaylara bağlı kalınmak suretiyle evvelki gerilla ve muhاریplerin inanmış Nasyonal Sosyalist olma yolundaki gelişimi ve özellikle de her bir SA

¹³⁵ Stöckmann, s. 150.

¹³⁶ Fricke, Grubmüller, Müller, s. 883.

askerinin kaderi de tasvir edilmektedir. Bunun yanı sıra Nasyonal Sosyalist çağ romanları, çok sayıda karşı çıkan düşünceler ve hareketler olmasına rağmen Adolf Hitler'i övmüş ve nasyonal sosyalist devrimi için onun hayatını riske sokmuştur. Ancak 1934 darbesinden sonra SA¹³⁷'nin iktidardan düşmesi nasyonal sosyalist çağ romanlarına bir son getirmiştir.

Hitler'i öven çağ romanlarının yanı sıra savaşın etkileri, apolitik teslimiyet, gelecek kaygısı ve acınma sadece savaş sonrası çağ romanlarının karakteristik özelliğini teşkil etmemekle kalmamış, aynı zamanda enflasyon aracılığıyla kamulaştırılan küçük burjuva sınıfının ruh halini de etkilemiştir. Çaresiz kalan ve savaşın yıprattığı genç nesil intihar teşebbüslerine kalkışmış ve daha eski nesilleriyle mücadeleye girmişlerdir.¹³⁸ Savaş sonrası yazarları çağ romanlarında ele aldıkları toplumun psikolojik durumunu ve çağın problemlerini '*zamanı kişileştirerek*' yansıtmışlardır.

1920'li yıllardan sonra çağ ve çağın kasvetli problemleriyle nesnel olarak yakından ilgilenme durumundan Weimar Cumhuriyeti dönemindeki çağ romanlarında uzaklaşmıştır

Devlet, yozlaşmış polis sistemi ve komünistlerden oluşan düşmanların sardığı dünyadan o çağın romanların Weimar Cumhuriyeti bir çeşit Birinci Dünya'nın devamı olarak tasvir edilmektedir. Nasyonal Sosyalistler kendilerini doğru bir amaç için mücadele eden kahraman ve vatansever asker olarak görmekteydi. Fakat dıştan gelen düşmanların yerine öncelikle komünistler geçmiştir. Yazarların görüşlerine göre ise komünistler için söz konusu olan kadın ve çocuklardan oluşan ve suçun, rüşvetçiliğin ve fuhşun hâkim olduğu bir çevrede kendilerini evlerinde hisseden sefil insanlardır. Özellikle kendilerini apaçık bir mücadelede nasyonal sosyalist rakibi olarak değil, aksine sadece sayıca üstün ve karanlıkta üzerlerini örten komünistler her zaman fesat, korkak, kiralık katil olarak betimlenmiştir. Weimar Cumhuriyeti esnasında cesur ve dimdik ayakta duran Almanların hayatının ve acılarının anlatıldığı romanların yanında Hitler'in

¹³⁷ SA: Sturmabteilung, uniformierte Kampf- und Propagandatruppe des nationalsozialistischen Deutschland.

¹³⁸ Glaser, s. 128.

ve savaş zamanının diğer nasyonal sosyalist liderlerini yaşamının anlatıldığı eserler de çağ romanı türünden sayılmaktadır.¹³⁹

Tarihi konu edinen romanlara hemen hemen her dönemde yoğun ilgi gösterilmiştir. Ancak özellikle göç eden yazarlar tarihsel romana özel bir ilgi göstermişlerdir. Çünkü onların düşüncelerine göre tarihsel romanda, tarihsel konuların satır aralarında çağ eleştirisini sezdirmekte ve politik ideallere gerçekliği vermektedir.¹⁴⁰ Sürgün yazarlar çağ romanlarında estetik kaygı taşımamaktadır ve geleneksel gerçekçi tarzda sadece anlaşılabilir olma amacı taşımaktaydı. Bu anlaşılır üslupta yaklaşık iki bin sürgün yazara yöneltilen “*Siyasi partilerin başarısızlığı ve Almanya’nın bu konudaki anlayışı nasıl gelişmiştir?*” ve “*Hitler’in iktidar sürecinde Almanya’nın geleceği için hangi stratejiler uygulanmıştır?*”¹⁴¹ gibi soruları çözmek için çaba sarf etmişlerdir.

20. yüzyılın ilk yarısındaki çağ romanı örnekleri şu şekilde sıralanmaktadır: Heinrich Mann’ın *Der Untertan* (1916), Thomas Mann’ın *Zauberberg* (1924), Franz Werfel’in *Barbara oder die Frömmigkeit* (1929) Hermann Broch’un *Die Schlafwandler* (1930-32) ve Robert Musil’in *Der Mann Ohne Gemeinschaft* (1930-34).

1945 yılından daha doğrusu II. Dünya Savaşı’ndan sonra da çok sayıda yazar çağ romanı geleneğine bağlı kalmıştır. Bu duruma örnek olarak ise şu yazar ve eserleri gösterilmektedir. Alfred Andersch’in *Die Kirschen der Freiheit* (1952) ve *Sansibar oder der letzte Grund* (1957), Martin Walser’in *Ehen in Philippsburg* (1957) ve *Halbzeit* (1960) ve *Das Einhorn* (1966), Heinrich Böll’ün *Der Engel Schwiege* (1949/50), *Haus ohne Hüter* (1954) ve *Ansichten eines Clowns* (1963) ve Günter Grass’ın *Die Blechtrommel* (1959), *Katz und Maus* (1961) ve *Hundejahre* (1963), Siegfried Lenz’in *Deutschstunde* (1968) adlı eserleridir.

Yakın zamanımızın en önemli çağ romanı ise çağını sorgulayan Günter Grass’ın son yapıtı olan *Ein Weites Feld* (1995) adlı eseridir. Bu eserinde de diğer çağ romanlarında vurgulanan iki unsur bulunmaktadır. Hem önem gösterdiği küçük

¹³⁹ Stefan Glenz, *Judenbilder in der deutschen Literatur: Eine Inhaltsanalyse völkisch-national-konservativer und nationalsozialistischer Romane 1890-1945*. Hartung-Gorre Verlag, Konstanz 1999, s. 40-41-93.

¹⁴⁰ Burdorf, Fasbender, Moennighoff, s. 258.

¹⁴¹ Glaser, s. 132.

burjuvazi hem de Alman doğasındaki Nasyonal Sosyalizm olgusu bir arada yer almaktadır.

Bundan sonraki dönemlerde ise yazarlar gittikçe dünya meselelerinden uzaklaşmış; konular daha da darlaşmış; aile, meslek ve yurt gibi daha kişisel olan konuları işlemeye başlamışlardır. Oysa bu durum çağ romanının gerekliliklerine uymamaktadır.

Sonuç olarak roman ve tarihsel romanda olduğu gibi çağ romanı terimin de tarihsel adlandırmaları kavramın konu bütünlüğünü dikkate alarak detaylı bir şekilde kavranamayacağını açıkça göstermektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

TEMATİK ANALİZ

2.1. GERÇEKLİK – KURMACA İLİŞKİSİ

Anlatı, içerdiği malzemesine göre gerçek ve kurmaca anlatı olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bu ayrım aynı zamanda eserin türünü de belirleyen faktördür. Umberto Eco, metin kuramcılarının gerçek ve kurmaca anlatıyı doğal ve yapay anlatı olarak ayırdıkları ayrımı şu şekilde dile getirmektedir:

“Gerçekten olmuş, anlatanın olduğuna inandığı veya gerçekten olduğuna bizi inandırmaya (yalan söyleyerek) çalıştığı bir olaylar dizisi anlatıldığında, bu bir doğal anlatıdır [...] Yapay anlatıyı ise kurmaca anlatı temsil etmektedir; kurmaca anlatılar [...] hakikati söylüyor gibi yapar ya da hakikati kurmaca bir söylem evreninde söylediklerini öne sürerler.”¹⁴²

Malzemesi gerçeklik olan doğal anlatıda olayların yeniden üretilmesi söz konusudur. Şerif Aktaş da bu konuda gerçekliğin bir takım değişikliğe uğramasıyla edebi eserin dünyasına girdiğini ifade etmiştir.¹⁴³ Eserlerde gerçekliğin ele alınış tarzı birçok yazar tarafından farklı yorumlanmıştır.

Hegel’in deyimiyle “roman bir kurmacadır, içerisinde güzelliğin ve sanatın yakın dost olduğu gerçekliğin anlatıldığı dünyadır.”¹⁴⁴ Gerçekliğin söz konusu olduğu bir kurmaca anlatıdır roman. Ancak tüm eserler birer kurmaca ürünüdür. Gerçekliğin karşısına konulan kurmaca kavramı Gögebakan’ın tanımıyla da “Türkçe’de uydurma, hayal, yapıntı”¹⁴⁵ demektir.

¹⁴² Umberto Eco, *Anlatı Ormanlarında Altı Gezinti*, (5.Basım), (Çev.: Kemal Atakay), Can Sanat Yayınları, İstanbul 2011, s. 154-155.

¹⁴³ Şerif Aktaş, *Roman Sanatı ve Roman Sanatı İncelemesine Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara 2005, s. 15.

¹⁴⁴ Franz K. Stanzel, *Typische Formen des Romans*, 12. Aufl., Vandenhoeck&Ruprecht, Göttingen 1993, s. 5.

¹⁴⁵ Turgut Gögebakan, “Tarihsel Roman Tarih ve Kurmaca”, *Hürriyet Gösteri*, Sayı: 303, Ocak-Şubat-Mart 2011, s. 27.

Öte yandan “*itibari âlem, harici âlemin bir düşünce sistemi etrafında sanatkâr tarafından yorumlanması neticesi vücut bulur.*”¹⁴⁶ Bu nedenle konusu gerçek gerçeklikten alan yazarlar, göndermede bulunduğu gerçek bir olayın kurgusunu etkili kılmak amacıyla kurmacaya başvurmuştur.

Hanna gibi gerçek karakterlerin en önemli otak özelliği gerçek gerçeklikte var olmuş yaşamış kişiler olmalarıdır. Ancak bu kişilerin tüm özellikler gerçeklikte sahip oldukları gibi esere yansıtılmak zorunda değildir. Tarihi belgelerde yer almayan bireylerin özellikle ruh hali, yazar tarafından okuyucuya kurmaca yoluyla aktarılmaktadır. Nesnel olan gerçek gerçekliğin yer aldığı eser, kurmacanın etkisiyle öznellik kazanmaktadır.

Tarihi konu edinen eserlerde iki tür gerçeklik bulunmaktadır: gerçek gerçeklik ve roman gerçekliği. Gerçek gerçeklik hayal ürünün yani kurmacanın izine bile rastlanmayan ve halen içinde bulunulan elle tutulur ve somut ortamdır. Gerçek gerçeklikte gerçek kişilerin yaşadığı olaylar söz konusudur. Oysa “*roman gerçekliği kurmacadır; bir başka deyişle, bu içinde roman serüvenleri yaşayan roman kahramanlarının doğup büyüdüğü ve öldüğü bir roman gerçekliğidir.*”¹⁴⁷ Son dönemlerde çoğu yazar, eserini oluştururken tarihsel olaylar ve kişilerden esinlenerek yola çıkmaktadır. Zihinlerinde canlandırdıkları kurgusal gerçeği, tarihsel gerçeğin içine yerleştirme yoluyla tarihsel roman gibi bir türün ortaya çıkmasına vesile olmuşlardır. Bu düalizmden faydalanılarak oluşturulan eserlerde ya gerçek bir tarihi olayın içerisinde kurmaca figürler ya da kurmaca bir olay ekseninde yer alan tarihi kişilikler yer almaktadır.

20. yüzyıl Alman yazarlarından Bernhard Schlink de Savaş yıllarının sonu ve savaş sonrası dönemin başlangıcında dünyaya gelmiş ve Federal Cumhuriyet ile birlikte yetişmiştir. 50’li yılların dünyasından bezmiş ve ona karşı ayaklanıp., 60’lı yıllarda politika ile ilgilenmiş, 70’li yıllarda ise meslek hayatına atılmış, 80’li yıllarda kariyer yapmıştır, 90’lı yıllardan beri de politika, yönetim, ekonomi, eğitim ve medyada önemli pozisyonlarda bulunmaktadır. Dolayısıyla Bernhard Schlink ve kuşağı bir araya

¹⁴⁶ Aktaş, s. 15.

¹⁴⁷ Ayşe Eziler Kıran, Zeynel Kıran, *Yazınsal Okuma Süreçleri*, Seçkin Yayınevi, Ankara 2007, s. 56.

geldiklerinde çoğu konuşmalarının bu geçmiş, III. Reich geçmişi ve Holokost üzerine olmaktadır.¹⁴⁸

Yazar, bu bağlamda diğer eserlerinde olduğu gibi ‘Okuyucu’ adlı eserinde de toplumsal bir sorun olan Holokost hakkındaki kendi bakış açısını savaş suçlularının yargılanma süreci gibi tarihsel bir olayla aktarmıştır. Söz konusu bu eserde Schlink’in çocukluğunun geçtiği şehir ve caddeler yer alırken, olay örgüsü de Nasyonal Sosyalizm ve toplama kamplarından beslenen bir kurguyla oluşturulmuştur. Schlink’in bu eseri kurmaca anlatının yanı sıra belgelere dayanan ve gerçeklikten yola çıkarak oluşturduğu olay örgüsü bağlamında ele alınmaktadır. Dolayısıyla çağın panoramasını çok iyi yansıtan bu eserde mutlak bir kurmaca anlatım söz konusu değildir ve gerçeklik ile kurmacanın sınırlarını belirgin haline getirmek için eserde sözü edilen kişi ve olaylardan hareket edilmesi gerekmektedir.

Schlink her hangi bir eser yazmaya başlamadan önce mutlaka zihninde bir öykü oluşturmaktadır. Öncelikle eserin kurmaca yönünü oluşturmaktadır. Hayata dair gözlemleriyle süsleyip eserlerinde gerçeklik izlenimi vermeyi amaçlamaktadır. Çünkü yazarın sadece gerçeğe ağırlık vermesi eserinin özelliğini değiştirebilirdi ve bu nedenle eseri için yarı kurmaca yarı gerçeklik hâkim olmak zorundaydı. Ayrıca yazar oluşturacağı eseri “*tarihsel, ruhsal ve güncel olayların öykülemesini romanlaştıramazsa, yani anlatısına isteyerek gerçek dışı öğeler katmazsa, bu romandan çok inceleme olur.*”¹⁴⁹

“*Tarihi konu edinmeyi amaçlayan yazar, eserinde söz konusu bu gerçeklik izlenimini oluşturabilmesi için dış dünyadan aldığı bazı öğelere göndermelerde bulunmaktadır.*”¹⁵⁰ bu nedenle bu tarz eserlerde gerçek gerçeklik ve yazarın dış dünyadan aldığı izlenimleri bir yumak şeklinde bir arada bulunmaktadır. Bir başka deyişle Schlink’in özellikle çağ romanlarında da gerçek dünyanın yanında tarihsel gerçekliğin içinde bulunan boşlukları doldurmak amacıyla yer alan kurmaca dünyanın da sözü vardır.

¹⁴⁸ Bernhard Schlink, “Auf dem Eis”, (Ed. Stefan Aust, Gerhard Spörl), *Die Gegenwart der Vergangenheit, Der Lange Schatten des Dritten Reichs*, Deutsche Verlagsanstalt, München 2004, s. 120.

¹⁴⁹ Kıran, s. 55.

¹⁵⁰ Kıran, s. 57.

Schlink çoğu eserinde belli bir dönemde gerçekleşen ve herkes tarafından yaşanan ya da en azından bilinen tarihsel olayları okuyucuya aktarmaktadır. Sosyal bir angajeye sahip olan yazar için tarihsel gerçeklik hem araç hem de amaçtır. Örneğin Almanya'nın Nazi geçmişi, İkinci Dünya Savaşı ve Almanya'nın doğu-batı ayrımı gibi tarihi etkileyen olaylara farklı yorumlar getirmektedir. Çünkü Schlink de tanık olduğu ya da etkilerini yaşadığı çağın gerçekliğini eserine yansıtmıştır. Bu nedenle 'Okuyucu' destansı ve süslü anlatı şeklinde uzanan bir roman değildir. Savaş sonrası Almanya'nın ve aynı zamanda 68 kuşağının toplumsal ve politik gelişimini ana ve yan figürlerle yansıtan kısa ve özlü sözlerle donatılmış bir romandır.¹⁵¹ Yazarın diğer eserlerinde gerçek gerçekliği sunmasındaki amacını ise şu şekilde dile getirmiştir:

*“Bizler, nerede ve kim olduğumuzu kontrol etmek için biyografilerimizi her zaman yeniden yazmalıyız. Bu şu demektir ki, her zaman geçmişi aşmak zorundayız.”*¹⁵²

Tarihsel metinlerin merkezini oluşturan bu gerçeklik-kurmaca ilişkisi bağlamında yazar da kurmaca figürlerini meydana getirirken gerçeklikten hareket etmiştir. Tıpkı romanın gerçekliğin yeniden yorumundan ibaret olması gibi bu kurmaca figürlerin, gerçekliğin yeniden yorumu olabileceği söylenebilmektedir. Bu açıdan bakıldığında Schlink'in figürlerini oluşturmada kullandığı yöntem Scott'ın geleneğine bağlı kaldığını göstermektedir. Çünkü Scott'ın kahramanları *“az ya da çok her yerde rastlanılan olağan ve orta halli bir centilmen, genellikle belli bir unvana sahip, ancak hiçbir zaman sivri bir tip olmayan, bilge, işinde pratik, çoğunlukla başkalarıyla çok konuşmayan, belli oranda ahlak ve görgü sahibi, hatta gerektiğinde kendini feda edebilecek, ancak büyük bir olay karşısında hiçbir zaman aşırı tutkusu olmayan ve bu aşırılığı göstermeyen kişi”*lerdir.¹⁵³ Schlink'in bu eserinde de figürlerin bu özellikleri mevcuttur. Tarihi konu edinen romanlarda figürlerin rolü diğer romanlara nazaran daha azdır. Her ne kadar sosyal bir olayın aktarıldığı bir öyküde yer aldıkları için güdümlü

¹⁵¹ Heinz Ludwig Arnold, *Kritisches Lexikon zur deutschsprachigen Gegenwartsliteratur – KLG*, edition text + kritik, Richard Boorberg Verlag, München 1999, s. 9.

¹⁵² Volker Hage, “Gewicht der Wahrheit, Ein Roman des deutschen Schriftstellers Bernhard Schlink macht weltweit Furore –die Filmrechte wurden nach Hollywood verkauft.”, *Der Spiegel*, (29 Mart 1999).

¹⁵³ Lukacs, s. 43.

figür rolünü üstlenmesine rağmen Scott geleneğine göre bu eserlerde önemli olan tarihsel gerçekliğin ön planda olması gerekliliğidir. Dolayısıyla yazar kahramanını ikinci dereceden önemli öğeler olarak şekillendirmelidir.¹⁵⁴ Schlink de bu eserinde Yahudi Soykırımında Almanların tutumunu ve sonrasında geçmişle yüzleşmelerini aktarmada kullandığı figür toplama kampı gözetmeni olarak Hermine Braunsteiner’ı kullanmıştır. Hermine’yi diğer meslektaşlarından ayıran çok önemli özellik bulunmamaktadır. O da diğerleri gibi sadece görevini yerine getiren bir SS gözetmeniydi. İkincil bir değere sahip olan bu silik kahramanının yardımıyla yazar eğitim ve ahlak sorunsalı gibi önemli mesajlar sunmaktadır.

Tarihsellik ve figür ikilisinde önemli olan bir diğer nokta da figürlerin ruh tahlilleri için imkânın sınırlı olmasıdır. Eserde aktarılan sosyal bir olay, karakterden ziyade sosyal bir tipi gerektirmektedir. Ayrıca tarihteki kişiliklerin ruh dünyasına ait belgelerin de yetersiz olması da bu tarz bir değerlendirmeyi olanaksızlaştırmaktadır.¹⁵⁵ ‘Okuyucu’da da gerek bu özellikten dolayı gerek de yazarın kullanmayı tercih ettiği ben anlatıcısından dolayı yer alan figürlerin ruh dünyasına inmekte zorluklar yaşanmaktadır.

Schlink’in üç ana bölümden oluşan bu eserinde anlatılan olaylar 1943-1994 tarihleri arasında gerçekleşmektedir. Her bir bölümde farklı zaman dilimlerinde farklı olay ve olgular mevcuttur. Savaş sonrasında 1950’lerden itibaren ekonomik krizden sonra insanların durumu daha iyi idi. Ancak 1960’lı yıllarda Nasyonal Sosyalizm döneminde yaşananlar yüzünden anne ve babalarını sorgulayan ve kısmen suçlayan yeni bir kuşak meydana geldi. Michael ve onun üniversiteden arkadaşları da bu kuşağın gençleridir. Bu yüzden postmodernizm aynı zamanda politiktir. Yazar, Michael Berg adında Ben anlatıcıdan faydalananak öncelikle yaşananların kronolojisi çerçevesinde İkinci Dünya Savaşı döneminde Almanya, Holokost, Nasyonal Sosyalizm ideolojisi, 1960’lı yıllarda gerçekleşen öğrenci hareketlerinin arka planını ve Almanya’nın bu geçmişle hesaplaşmasının sembolü olan savaş suçlularının yargılandığı mahkemeleri sorgulamaktadır. Savaş sonrası kuşağın problemlerini yeniden gözden geçirerek Nasyonal Sosyalizm sürecinde okuyucunun korkunç suçlar işleyen birisini seven bir kişinin duygu dünyasına doğru uzun bir yolculuk yapmasını sağlamaktadır. Dolayısıyla

¹⁵⁴ S. Dilek Yalçın, *Yeni Tarihselcilik Kuramı ve Türk Edebiyatında Postmodern Tarihi Romanlar*, Akçağ Yayınevi, Ankara 2005, s. 39.

¹⁵⁵ Tural, s. 227.

hareket noktası gerçek gerçeklik olan bu eserde, yazar roman gerçekliğinde kurmaca olduğu kurmaca figürleri Schlink'in üslubu doğrultusunda gerçekçi ve abartıdan uzak karakterlerdir.

Bu eseri tarihsel romanın öncüsü sayılan Walter Scott'ın yöntemiyle kıyasladığımızda her iki açıdan Scott'ın tarihsel roman ölçütlerine uymaktadır. Tarihsel bir gerçeğe kurmacayı monte eden Schlink, romanında, İkinci Dünya Savaşı'ndaki Almanlar tarafından kurulan toplama kamplarındaki bayan gözetmenlerin Yahudilerin seleksiyonları konusundaki tutumları ve ölçütleri, bu kamplarda yaşanan bir takım olaylar tarihi gerçekle bir uyum içinde verilmiştir. Schlink bu dönemi ve bu olayları romanında bir fon olarak kullanmıştır. Burada hareket noktası tarihte gerçekten var olan bir olgudur. Kurmaca yönü ise bir kaç küçük öykü düzleminden ibarettir. Michael ile Hanna arasındaki ilişki ve toplama kampından kurtulan kızın kitap çıkarması gibi bir takım kurmaca öğeler gerçek gerçekliğin boşluklarını doldurmaktadır. Ayrıca tarihsel düzlemde ilerleyen olay örgüsünün neredeyse tüm figürleri kurmacadır. Yazar sadece Hanna Schmitz'in gerçek bir karakterden esinlenerek oluşturmuştur. Eserdeki Michael Berg ve ailesi ise bazı açılardan yazarın kendi yaşamıyla paralellik gösterdiği için otobiyografik unsurlardır. Dolayısıyla 'Okuyucu'nun hem anlatıcısı hem de başkarakteri olan Michael Berg, bazı açılardan Bernhard Schlink'in izleri esere yansımıştır. Geçmiş ile bugün arasındaki köprüyü kuran Michael'de Schlink'e ait bu izlere rastlanması doğal bir durumdur. Çünkü Schlink'in de "*Bilinen şey yazılır.*"¹⁵⁶ şeklindeki düşüncesiyle eserlerindeki gerçek gerçekliğin payına vurgu yapmıştır. Dolayısıyla tam olarak Michael Schlink değildir, sadece söz konusu bu izler mevcuttur. Bunun üzerine Schlink de otobiyografinin her zaman eserlerine dâhil olduğunu söylerken eğer bir roman yazıyorsa kurmacanın da muhakkak yer alması gerektiğini vurgulamıştır.¹⁵⁷ Ayrıca Schlink'in eserlerinde kullandığı özellikle mekân seçimi Schlink'in anlatımı ve biyografisi arasında sıkı bir ilişkinin varlığına ışık tutmaktadır. Bu nedenle otobiyografik roman özelliği taşıyan bu eserde okuyucu yazar ve figür arasındaki

¹⁵⁶ Peter von Becker, "'Mein Erfolg bleibt ein Traum". Bernhard Schlink über sein Doppelleben als Jurist und Bestseller-Autor, über die Spannung vor dem Erscheinen seines Buches 'Liebesfluchten', *Tagesspiegel*, (05 Ocak 2000).

¹⁵⁷ Martin Doerry, Volker Hage, "Ich lebe in Geschichten Sein Roman 'Der Vorleser' ist ein Welterfolg - nun hat der in Berlin lebende Schriftsteller und Rechtsprofessor Bernhard Schlink ein neues Buch mit sieben Erzählungen veröffentlicht: 'Liebesfluchten'", *Der Spiegel, Kultur*, S.4, (24 Ocak 2000).

benzerlikleri fark edecektir. Otobiyografik unsurlar doğal olarak Schlink'in eserlerinde muhakkak yer almaktadır. Çünkü hiçbir kitap yazarından bağımsız düşünülemez. Yazarın dünya görüşü, hayata bakış açısı, yaşantısı ve kendisiyle ilgili olan birçok durum eserine yansımaktadır. Schlink de bu konu hakkında şunu söylemiştir:

*“Her yazar güvendiği şey hakkında yazar, fakat yaşanan şey ise kesintisizce akıp gitmez.”*¹⁵⁸

Birbirinin çağdaşı olan eserin yazarı Bernhard Schlink ve yarattığı karakteri Michael Berg aynı dönemlerde yaşamışlardır. Bernhard Schlink 6 Temmuz 1944 tarihinde Bielefeld'te dünyaya gelmiş, ancak gençliğini Heidelberg ve Mannheim'da geçirmiştir. Michael de 1943 yılının Temmuz ayında doğmuş ve o da Heidelberg'de yaşamıştır. 1962 yılında hem Michael hem de Schlink hukuk öğrenimine başlamıştır. Michael'ı kendi içerisinde yaşadığı çatışmayı aynı şekilde Bernhard da yaşamıştır.

Yazar ve figürün okumayı ve yazmayı çok sevmesi ikisi arasındaki ortak özelliktir. Schlink sevdiği kadına yüksek sesle kitap okumayı zamanla benimsemiş ve şiire olan merakından dolayı Hanna'ya bir şiir yazmıştır. Schlink de aynı şekilde okuma ve yazmayı çok sevmektedir ve özellikle Amerikan edebiyatında yeni çıkan her eseri yakından takip etmektedir.¹⁵⁹ Michael gibi Bernhard Schlink 14 yaşında yazdığı bir sonesinde, aşktan doğan üzüntü konusunu ilgilendiğini ispatlamıştır.¹⁶⁰ Michael Berg ise Hanna için yazdığı bu şiirinde de yaklaşık o yaşlardaydı.

İkinci bölümde yer alan hâkim, profesör ve toplama kampından kurtulan anne ve kızı, son bölümdeki bayan gardiyan ise eserin kurmaca karakterleri olup, gerçeklik ilkesine bağlı kalarak tasvir edilmişlerdir.

Romanda Hanna ile olan ilişkisinin Michael'ın 3 farklı yaş grubunda etkilerinden söz etmektedir. Bu ilk bölümde yer alan olaylar, İkinci Dünya Savaşı sonrasında 1958 yılında başlamaktadır. Gelişim romanı olma özelliği taşıyan bu eserde

¹⁵⁸ Marie-Louise Stickelberger, “‘Schuld und Liebe’ Bernhard Schlink und Sein ‘Vorleser’”, *Tages-Anzeiger*, (20 Haziran 1996).

¹⁵⁹ Stickelberger, (20 Haziran 1996).

¹⁶⁰ *Biographie Bernhard Schlinks*, Erişim Tarihi: 24 Haziran 2011, <http://www.ratsgymnasium-gladbeck.de/schuelerprojekte/dervorleser/biographie.htm>

Michael Berg'in kronolojik olarak lise ve üniversite yılları ardından da iş hayatı hakkında bilgilerini okuyucuya kendisi aktarmaktadır. Ergenlik çağındaki Michael, Hanna'yı inkâr etiği ve bu yüzden aldattığı için suçluluk duygusu yaşamaktadır. Hanna'nın gidişinden çok etkilendiği için içine kapanık biri olmuştur ve yeniden yara almamak için ailesinden ve arkadaşlarından uzaklaşmıştır. Üniversitede öğrenci iken Michael bu kez de bir NS suçlusunu sevdiği için kendisini suçlu hissetmektedir. Hanna'yı anlama ve yargılama isteme çabasında başarısızlığa uğramıştır ve yaşadığı bu çelişki sayesinde mahkemeye müdahale etme konusunda karar verememiştir. Yetişin çağına da Michael kendi içine kapanmaya ve dış dünyayla ilişkiden kaçınmaya devam etmiştir. Acılarını ve üzüntüsünü yok etmek için sağlığı pahasına bile olsa kayak tatiline gitmiştir. Eşi olan Gertrud'u her zaman her açıdan Hanna ile mukayese etmiştir. Dolayısıyla bu dönemde de Hanna etkisi hala devamlılığını göstermektedir. Yaşadığı diğer ilişkiler de başarısız olmuştur. Çünkü hiç bir Bayan, Michael'ın geçmişinde dikkate değer bir yere sahip olamamıştır. Problemleriyle yüzleşme ve üstesinden gelme konusunda yılgınlığa uğrayan Michael, doldurduğu kasetlerle yeniden Hanna ile ilişki kurmaktadır.

Eserin ilk bölümünde okuyucuya özellikleriyle birlikte sunulan tramvay biletçisi Hanna Schmitz ikinci bölümde toplama kampı gözetmeni olduğu gerçeği ortaya çıkmıştır. Bu gözetmenin yani romanın başkahramanı olan Hanna Schmitz'in dış görünüşü ve eylemleri ile gerçekten Auschwitz toplama kampında kendisine takılan 'kısırak' lakaplı gözetmenle benzerlikler taşımaktadır. Aynı zamanda romanın ikinci bölümünü oluşturan mahkeme de gerçekten Nazi suçlularının yargılandığı mahkeme ile de karşılaştırıldığında gerçeklerle büyük benzerlik taşıdığı gözlenmektedir. Eserde Hanna Schmitz'in yargılandığı mahkeme 26 Kasım 1925-30 Haziran 1981 tarihleri arasında toplam 474 duruşma gününden oluşan Düsseldorf Ağır ceza Mahkemesi'nde Majdanek davasının izlerini taşımaktadır. Bu mahkeme süreci Nazi suçlularına karşı açılan davaların en uzununu olma özelliğindedir. Fakat bu gerçeklerin romanın kurgusunda olduğu gibi aktarılması, romanın niteliğini bozacağından kurmaca öğelerle desteklenmiştir. Örneğin yazarın eserine yansıttığı bu mahkeme süreci sadece 1966 yılının ilkbaharından Haziran sonuna kadar süren birkaç ayla sınırlı kalmıştır. Oysa gerçek gerçeklikteki mahkeme süreci toplam 474 duruşma gününden oluşmak suretiyle 1925-1981 yılları arasında gerçekleşmiştir.

Eser boyunca yazarın kullandığı Ben- anlatıcısı, okuyucunun Michael’ın düşünce dünyası ve varlığı konusunda çok fazla bilgi öğrenmesine katkıda bulunmaktadır. Roman, yazar anlatıcının hastalığını ve sürecini ifade etmesiyle başlamaktadır. Kendi ağzından aktardığı için ve tanrısal anlatıcı söz konusu olmadığı için maalesef okuyucu her konuda en ince ayrıntılarına kadar bilgi sahibi olamamaktadır. Örneğin Hanna Schmitz hakkındaki bilgilere Michael Berg ile arasında geçen diyaloglar sayesinde ulaşabilmektedir. Michael Berg’in geçmişi, duygu ve düşünce dünyası, ailesiyle yaşadıkları, okul yaşantıları ben anlatıcı tarafından aktarılmaktadır. Başkalarının zihninden geçenleri en az anlatıcı kadar okuyucu da bilememektedir. Örneğin *‘Kâğıdı, Hanna’nın öfkelenmesinin nedenini, çaresizliğimin nedenini araştırmayı sürdürmeli miydim?’* (s.50) ve ailesinin Michael’e karşı tutundukları tavrın değişmesinin sebebi hakkında kesin bir bilgiye sahip olunamadığı *‘Hanna’yla karşılaşmam sayesinde güçlenen bağımsızlığımı mı fark etmişlerdi? Yoksa yalnızca aylar süren hastalığa karşı sınıfı geçmiş olmamı değerlendirmiş ve o güne dek görüldüğümünden daha sorumlu ve güvenilir bir insan olduğum sonucunu mu çıkarmışlardı bundan?’* (s.52) cümlesinden anlaşılabilmektedir. Ayrıca *“... onun bana duyduğu aşka dair bir şey bilmiyorum.”* (s.61) cümlesi de bir başka örnek olarak gösterilmektedir. Eğer ben anlatıcının yerine tanrısal anlatıcı olsaydı, tüm bu soruların cevabı belirgin ve net olacaktı ve *“Hanna’nın işte ya da benimle birlikte olmadığı zamanlarda neler yaptığını asla öğrenemedim.”* diyen Michael gibi okuyucunun da bundan haberi olacaktı.

Yazar, romanın başlangıcında Michael Berg’i, 15 yaşında iyi bir aile geleneğine ve terbiyesine sahip bir lise öğrencisi olarak tanıtmıştır. Ancak ergenlik çağında olduğu için dış görüntüsünü beğenmeyen ve dolayısıyla özgüveni olmayan ve toplumda da oldukça şüpheli davranan Michael kendisini ise şöyle tanımlamaktadır:

“Kollarım ve bacaklarım, annemin kol yenlerini ve paçalarını açtığı takım elbiseler için uzun değildi belki, ama hareketlerimin uyumlu olabilmesi için fazlasıyla uzundu. Ucuz bir sigorta gözlüğü takıyordum ve saçlarım ne yaparsam yapayım, hırpani bir fırçayı andırıyordu.[...] Görünüşümden, giyinişim ve

hareketlerimden, başardıklarımın ve bana verilen değerden hoşnut değildim.”Y.Y.s 36.

Genel itibariyle romanda bahsi çok az geçen hatta ismi bile söz konusu olmayan bir karakter olan annesi, Michael’ın zihninde çocuklarına karşı her zaman şefkatle yaklaşan bir imge olmuştur. Michael ve kardeşleri Babalarının aksine annelerine her zaman daha yakın olmuştur. Çünkü eser boyunca annesi için şefkatli, düşünceli ve dikkatli bir ev hanımı portresi çizilmiştir. Özellikle Michael’ı neden şımartmış olduğu sürekli Michael’ın kafasını kurcalayan sorulardan birisidir. Ayrıca Hanna’ya teşekkür etmesi için gitme konusunda teşvik eden kişi de annesidir. Ancak eşine oranla daha ılımlı davranan ve olumlu ifade edilen annesi Michael’a karşı her zaman iyimser olmasına rağmen annesiyle de yeteri kadar bir ilişki kuramamıştır. Hanna’nın Michael’a bazı yaklaşımları ona annesini hatırlatmaktadır. Hanna ile geçirdiği o ilk geceden sonra annesinin onu sıcak sobanın önünde yıkayıp sonra giydirmesi gibi çocukluğundan birkaç sahne gözlerinin önüne gelmiştir. Annesinin yıkayarak şımarttığı bu sahneler, Hanna ile olan banyo sahneleri uyuşmakta olup, onların ilişkileri ve aynı zamanda bununla bağlantılı olan suç duygusu için etkileyici bir rolü vardır. Bu açıdan bakıldığında Michael, annesinin neden onu bu kadar şımarttığını hep merak etmiştir. Schlink’in annesi ise babası gibi teoloji eğitimi almıştır.¹⁶¹

Hanna ve Michael Berg’den başka romanda ikinci derecede önem taşıyan karakterler de mevcuttur. Michael’ın ailesi ve özellikle babası roman boyunca etkisini okuyucuya sürekli hissettirmektedir. İsmiyle olaylara dâhil olmasa da, Michael kendisinden sadece ‘*babam*’ diye söz etmesinin ardında yazarın baba-oğul arasındaki mesafeyi vurguladığı saptanmaktadır. Ailesine karşı sürekli mesafeli olmuştur. Öğrencileri ve çocukları arasında hiçbir fark yoktur ona göre. Michael, Hanna ile olduğu gibi babası ile de geç yüzleşmiştir. Karşılıklı duygularının anlaşılması geç olmuştur.

Kant ve Hegel konusunda uzmanlaşan Michael’ın babası felsefe profesörüdür ve İkinci Dünya Savaşı esnasında Yahudi bir filozof olan Spinoza hakkında verdiği dersler açığa alınmasına neden olmuştur. Bunun üzerine harita ve gezi kitapları yayınlayan bir

¹⁶¹ Arnold, s.9.

yayın evinde editör olarak çalışmaya başlamıştır. Babası mesleğine ailesine vermesi gereken öneminden de fazlasını vermekte ve ailesi onun hayatında ikinci bir role sahip olmaktadır. Çünkü o “*felsefe profesörüydü ve düşünmek onun hayatıydı; düşünmek ve okumak; yazmak ve ders vermek.*” (Y.Y.s. 28) Aile içerisinde çocuklarına karşı her açıdan mesafeli davranmıştır ve çocukları kendisiyle görüşmek istediğinde bile tıpkı öğrencilerine verdiği randevu sistemini onların üzerinde de gerçekleştirmiştir.

Babasının ailesiyle ve özellikle de çocuklarıyla aralarında kırılamayacak bir mesafe olmasına rağmen, sadece bir aile reisi olarak her konuda babalarının fikrine danışılmak zorundaydı. Ancak babalarıyla aynı fikirde olmak onlar için oldukça güç bir durumdur. Buna rağmen Michael, uzun bir istirahattan sonra yeniden okula dönmek istediğini babasına danışınca herhangi bir itiraza başvurmada onaylaması da oldukça şaşırtıcı bir durumdur. Aslında eğitime çok önem veren babası hastalığının bulaşma tehlikesine rağmen oğlunun daha fazla devamsızlık yapmasını istememektedir.

Çocuklarıyla arasındaki iletişimsizliğini ve ihmalkârlığının farkına çok geç varan babası “*Felsefe çocukları unuttu [...] bazen benim sizleri unuttuğum gibi geçici bir süre için değil, sonsuza dek unuttu.*” (Y.Y.s. 125) itirafıyla çocuklarını bir daha asla kazanamayacağını da bilincindedir. Öte yandan Bernhard Schlink’in babası Eduard Schlink ise eşi ve evi ile sürekli vakit geçiren nasihatlerde bulunan ve dinleyen bir baba profili çizmekteydi.¹⁶² Anlatıcı bu nedenlerden dolayı babanın bazı davranışlarına karşı, sürekli eleştirel bakış açısı ile yaklaşmaktadır. Bu yüzden Michael’in babası eser süresince olumsuz bir karakter olarak karşımıza çıkar.

Schlink’in babasında Michael Berg’in babasına ait bazı izlekler bulunmaktadır. Schlink’in babası Edmund Schlink 1934 yılında Gießen’de doçentliğini vermesinin ardından Protestan teoloji fakültesindeki kürsüsünü Nasyonal Sosyalizmin ideolojisinin benimsenmesiyle kaybetmiştir ve papazlığa başlamıştır. Schlink’in eserinde de bahsettiği ebeveyni suçlama sorunu yazarın gerçek hayatında söz konusu değildir. Schlink’in babası asla Yahudi düşmanlığını benimsememiş ve Schlink de bu konu hakkında aile içerisinde olumsuz sözler işitmemiştir.¹⁶³ Schlink’in babası Michael’in

¹⁶² Arnold, s.10

¹⁶³ Manfred Heigenmoser, *Erläuterungen und Dokumente zu: Bernhard Schlink: Der Vorleser*, Philipp Reclam jun GmbH&Co, Stuttgart 2005, s. 40.

babası gibi Nazi suçuna ortaklık etmemiştir. Bu açıdan Schlink'in babası ile arasındaki ilişki Michael'den farklılık göstermektedir. Ayrıca Schlink her akşam evde yemek esnasında yuvarlak masada özellikle, ayetler okuyan ve her ayetin sonunda bu konu konuşan ve dinleyen bir babaya sahipti.¹⁶⁴

Kısmen otobiyografik özellik taşıyan diğer figürler ise Michael'in kardeşleridir. Roman içerisinde Michael'ın kardeşlerinin zaten ikincil derecede olan rolleri oldukça sınırlandırılmıştır. Michael de üç kardeşinden en büyük olan ablasına karşı olumlu tutumlar sergilemektedir. Onun deneyimlerine her zaman güvenmiştir. Tıpkı annesi gibi büyük olan kız kardeşi de romanda pek bahsi geçmez. Ancak en küçük kız kardeş ise küstah ve uzlaşılması zor biridir. Çıkarları doğrultusunda Michael'in hırsızlık yapmasına bile sebep olmuştur. Küçük kız kardeşten farklı olmayan bir diğeri ise kendisinden üç yaş büyük olan erkek kardeşiydi. Sürekli Michael'le bir rekabet içinde olmuştur. Bu kardeşi ile sürekli çatışmalar yaşamış ve kendisinden küçük olduğu için abisinin eleştirilerine ve onun üzerine fazlasıyla söz hakkına sahip olmasına maruz kalmıştır. Gerçek hayatta da aynı sayıda kardeşi bulunan Bernhard Schlink Michael'in kardeşlerini bu şekilde sunmayı tercih etmiştir.

Michael'in yaşamı Hanna Schmitz ile tanışana kadar diğer ergenliğe girmiş gençlerden farksız değildi. 36 yaşında olan bu kadın Michael'de derin bir uyuşmazlığa iten cinsel merakını uyandırmak suretiyle bu geçiş evresinde ailesinden almış olduğu tutucu yetiştirme ve eğitime göre günah işlediğini düşünmekte ve bu yüzden suçluluk duygusu yaşamasına rağmen her açıdan etkilendiği için bu kadın ile ilgili müstehcen hayallere de dalmaktan kendisini alamamaktadır.

“Her sabah vicdan azapları içinde uyanıyordum; pijamamın altı bazen ıslanmış ya da lekelenmiş oluyordu. Düşlerime giren görüntüler ve sahneler yakışsızdı. Annemin, beni yardımcılığına getirmiş olan ve saygı duyduğum rahibin ve çocukluğumun sırlarını açtığım ablamın beni azarlamayacaklarını biliyordum gerçi. Beni sevgi dolu, kaygılı bir tavırla uyacaklardı, ki bu azarlanmaktan da beterdi.

¹⁶⁴ Arnold, s.9.

Düşlerime giren değil, isteyerek hayal ettiğim görüntüler ve sahneler özellikle yakışsızdı.” Y.Y.s.20.

Sophie, Hanna’nın rakibi konumunda sayılabilecek olan kurmaca bir karakterdir. Çünkü Michael’in lise ve daha sonraki hayatında özel bir yere sahiptir. Sophie daha ilk karşılaşmalarında Michael’in dikkatini çekmeyi başarmıştır. Sophie oldukça tatlı bir kızdı. Ancak Michael’de ona karşı bir güven duygusu oluşmasına rağmen Hanna’yı açıklama cesaretini bulamadı kendisinde.

Bernhard Schlink’in amacı bu eserde olay örgüsünün dinamiğini artıran basit bir aşk ilişkisini tasvir etmek değildir. Bu kadının yaşının Michael’den çok fazla olarak sunması da eleştirmenler tarafından olumsuz karşılanırsa da yazar burada bu aşk ilişkisinde Nazi kuşağını ve torunları arasındaki ilişkiyi sunmak istemiştir. Hanna Nasyonal Sosyalizmin temsilcisi, Michael de savaş sonrası kuşağın temsilcisidir. Genç kuşak en az Nazi kuşağı kadar kendisini suçlu hissetmektedir. Bu açıdan Michael’in Hanna ile karşılaşmasının arka planında Almanya’nın geç kaldığı geçmişiyle karşılaşmasına benzetilebilir ve kuşak çatışması ile somutlaştırılabilir. Eserde söz konusu olan önemli bir unsur da savaş dönemini yaşayan nesil ile bu soya sahip olan günümüz neslin geç kalan yüzleşmesidir. Schlink de bunu şu şekilde ispatlamaktadır:

“Romanın başkarakteri olarak başlığın göndermede bulunduğu anlatıcı ile Schlink ‘ikinci kuşağın’ temsilcisinin suç ile – burada babalarıyla değil de ‘ilk kuşağın’ sevgilisi ile ilişkisini göstermiştir. Bu ilişki hiçbir şekilde böyle idealize edilmemiştir.”¹⁶⁵

Schlink de eserinde anlattığı Michael Berg’in kuşağına aittir. Michael ve kuşağı ile aynı şeyleri yaşamıştır. Söz konusu bu çağın panoramasını eserine yansıtmadaki başarısı da burada yatmaktadır. Michael gibi Schlink de geçmişteki kendi kuşağı ile ilişkisini şu şekildedir:

¹⁶⁵ Kathrin Schödel, “Jenseits der political correctness – NS-Vergangenheit in Bernhard Schlink, Der Vorleser und Martin Walser, Ein springender Brunnen”, (Ed. Stuart Parkes, Fritz Wefelmayer) *Seelenarbeit an Deutschland. Martin Walser in Perspective*, Rodopi B.V., Amsterdam New York 2004, s. 311.

“Geçmişte kültürel ve uygarlık açısından güvenli olduğuna yanlış kanılara sahip olunan gerçekte ise ince olan bugün üzerinde yaşadığımız buz ne kadar güvenilir? Bizi batmaktan ne kurtardı? Kişisel ahlak mı? Toplumsal ya da resmi kurumlar mı? Zaman devam etmesiyle buz giderek daha da kalınlaşmadı mı, ya da onun ne kadar ince olduğunu zamanın bu akışı bize unutturmadı mı?”¹⁶⁶

Michael de bu kuşak çatışmasındaki kendi yerini şöyle ifade etmiştir:

“Önce bir izleyiciyken, ansızın taraflardan biri, oyuna ve kararlarına katılan birş olmuşum. Bu yeni rolü aramamış, seçmemiştim, ama istesem de istemesem de; bir girişimde bulunsam da, tümüyle edilgen kalsam da artık rolüm değişmişti.” Y.Y.s.120.

Günümüzde Nasyonal Sosyalizm rastlanmamasına rağmen bu ideolojiye hüküm sürdüğü dönemde her alanda etkisini ve ağırlığını göstermekteydi. Michael, Hanna ile olan ilişkisinde özellikle Hanna’nın baskın davranışları karşısında herhangi bir rol üstlenmemiştir. Hanna’yı kaybetme korkusu, kendi özgüveninden daha ağır bastığı için Hanna’nın aşırı ve nedensiz öfkesine ve aynı zamanda kendisinin haksızlığına boyun eğmek zorunda kalmasına rağmen her geçen gün Hanna’ya daha çok bağlanmaktadır. Michael ile ilişkisinde de Hanna’yı baskın taraf olarak oluşturan yazar, özellikle mahkemelerin ardında dengeler değişmiştir. Tıpkı Nazizm sona erip onun ardılı olan Neonazizm gibi Michael üstün gruba geçmiştir.

Eserin ilerleyen bölümlerinde birden ve nedensiz bir şekilde Hanna Schmitz yaşananlara rağmen izini kaybettirmiştir. Onun bu gidişi Michael’de derin yaralar bırakmasına rağmen, hayata dair daha emin adımlar atma kararı oluşmuştur. Onun bu olumlu yanı Nasyonal sosyalizm ideolojisi için de geçerlidir. *“Nazi iktidarı altındaki Almanya’da ekonomik, siyasi, askeri ve sanatsal alanda ilerlemelerin kaydedilmiş olması; savaş kaybedilse de nazizmin Almanya’yı ileri bir aşamaya getirdiği fikrini*

¹⁶⁶ Schlink (2004), s. 120.

oluşturmuştur.”¹⁶⁷ Michael’e göre Hanna ile olan ilişkisi çocukluktan kopma, kazanmış olduğu güven sayesinde kendisini çevreye ispatlama ve aileden uzaklaşma anlamına gelmektedir.

“Sanki o beş kollu, beş mumlu pirinç şamdanın altındaki yuvarlak masada son kez birarada oturuyormuşuz, sanki kenarlarında yeşil sarmaşık desenleri olan tabaklardan son kez yiyormuşuz, birbirimizle son kez böyle aşına konuşmalar yapıyormuşuz gibi geldi bana. Vedalaşıyormuşuz gibi hissettim. Henüz oradaydım ve bir an sonra gidecektim. Anneme, babama ve kardeşlerime hasret çekiyor, o kadının yanında olmayı özliyordum.” Y.Y.s.29.

Ancak tüm ahlaki eğitimine rağmen etkilendiği bu kadını aklından çıkaramaz ve baştan çıkarılmasına da müsaade etmektedir artık. Aslında kendisini oldukça duygusal biri olarak tanımlayan Michael, tüm mantıksal yürütmelerine yenik düşerek, kendi iç sesini takip etmeye karar vermiştir. Okur kitlesi bu eserde Michael’in iç sesini çok sık duymaktadır. Bu şekilde sürekli okuyucunun Michael’in düşüncelerini öğrenmesini sağlayan yazar, okuyucuya kendisini Michael’in yerine koyarak o an ne yapabileceğini düşündürmektedir.

Nazi geçmişinin anlatıldığı eserin ikinci bölümünde iki farklı zaman eksenini görmek mümkündür. Bir yandan İkinci Dünya Savaşı dönemindeki toplama kamplarının gündelik hayatı, öte yandan günümüze daha yakın gerçekleşen Majdanek davası. Schlink hukuk öğrenimi sırasında Almanya’nın Nazi geçmişinin üstesinden gelmek için oluşturduğu seminerlere katılmıştır. Aynı şekilde Michael gibi hukuk öğrenimi sırasında Almanya’nın Nazi geçmişiyle hesaplaşmasının sembolü olan bu savaş suçlularının yargılandıkları mahkemelerinde bulunmuştur. Hanna ile yıllar sonraki ilk karşılaşması hukuk öğrencisi olarak katıldığı ve Hanna’nın da sanıklar arasında yer aldığı toplama kamplarındaki gözetmenlerin yargılandığı bu mahkemede gerçekleşmiştir. Bu ayrılık Michael Berg’in iç dünyasında derinlemesine meydana gelen onun için oldukça zor bu

¹⁶⁷ *Nasyonal Sosyalizm*, Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2012, http://tr.wikipedia.org/wiki/Nasyonal_sosyalizm

yara yüzünden duygularının açığa vurmasına engel olmuştur. Ancak Hanna'nın gidişinden ardından ilk olarak başkalarına karşı yaşadığı duygusuzluğu ve uyuşmuşluğu Hanna'ya karşı da mahkemede yıllar sonra onu gördüğünde de yaşadı.

Eserin ikinci bölümünde okuyucunun ve Michael Berg'in karşısına bambaşka bir Hanna Schmitz çıkmaktadır. Schlink, 'Okuyucu'da İkinci Dünya Savaşı esnasında Nazilerin oluşturduğu toplama kamplarını gündeme getirerek, tarihsel hafızanın canlanmasına neden olmuştur. Hanna Schmitz bu eserde sosyal bir tip olarak okurun karşısına geçmektedir. İkinci Dünya Savaşı gibi insanlığı etkileyen bir olayın temsilcisidir ve gerçek bir karakterdir. Ancak sosyal tip olması nedeniyle sadece belirli bir kişinin değil, birçok kişinin ya da bir grubun özelliğini de bünyesinde barındırmak zorundadır.

Gerçekliğin anlatıldığı bu eserde Hanna Schmitz de sosyal bir tip olduğu için varlık nedeni ve vermek istediği mesaj bazı izleklerde bulunmaktadır. Yazarın bu karakteri için kullandığı isimler de tesadüf değildir. '*Hanna*', İbranice bir isim olup "*iyi kalpli, sıcakkanlı, merhamet eden, lütuf, cilde ve güzellik*" anlamına gelmektedir.¹⁶⁸ Yazarın bu karakteri için kullandığı '*Schmitz*' soyadı ise Almanya'da çok sık bulunan bir soy ismidir. Almanca karşılığı '*Schmied*' olan "*demirci, nalbant*" kelimesinin patronomik devamı sayılmaktadır. Anlamından yola çıkarak bu kelime eser için önemli rol oynamaktadır. Manfred Heigenmoser'in, Dietmar Schäfer'in 'Bernhard Schlink, Der Vorleser' adlı yapıtından almış olduğu alıntıya göre '*Schmitz*' Orta Çağ Almancası'nda *smitz(e)* şeklinde kullanılmaktaydı ve "*kırbaçla yapılan vuruş*" anlamına gelmektedir.¹⁶⁹ Eserdeki karakter de göz önüne alındığında Hanna Schmitz için kırbaçıyla vuran ama aynı zamanda merhametli ve güzel biri anlamı ortaya çıkmaktadır.

Hanna Schmitz ile 1940-1945 yılları arasındaki toplama kampında bulunan bayan gözetmenler arasında ortak noktalar bulunmaktadır. Ancak dikkati çeken en önemli benzerlikler Hermine Braunsteiner Ryan adındaki kadın gözetmenle arasında bulunmaktadır. Eserdeki gerçek figür olan Schmitz, ilk olarak okuyucunun karşısına yolda hiç tanımadığı birine yardım eden bir kadın olarak çıkmaktadır. Kadının

¹⁶⁸ *Hanna*, Erişim Tarihi: 17 Mayıs 2012, <http://www.bibelwissenschaft.de/nc/wibilex/das-bibellexikon/details/quelle/WIBI/referenz/20509/cache/ded3e495d7aec2cca94bc457f155427d/>.

¹⁶⁹ Heigenmoser, s. 10.

güzelliğinden etkilenen Michael'ın tanımıyla Hanna “*yüksek bir alın, çıkık elmacıkları kemikleri, soluk mavi gözleri, hiç girinti yapmadan düz bir yay çizen dudakları ve güçlü bir çenesi*” (Y.Y.s.15) olan bir kadındı. Ancak onu asıl etkileyen Hanna'nın endamı değil, duruşu ve hareketleri idi.

Hanna hakkındaki asıl bilgiler, yapıtın ancak ikinci bölümünde yer almaktadır. Hanna, 21 Ekim 1922 tarihinde Hermnannstadt'ta dünyaya gelmiş, Siebenbürgen'de yetişmiştir. 1939 senesinde Berlin'deki Siemens fabrikasında işe başlamıştır. 1943 yılında gönüllü olarak katıldığı SS ordusunda gözetmenlik görevini, 1944 yılının ilkbahar mevsimine kadar Auschwitz'de, aynı yılın kış mevsiminden itibaren 1945 yılına kadar da Krakov yakınlarındaki küçük bir kampta sürdürmüştür. Savaş bittiğinde ise Kassel'de çalışmaktaydı. 1950li yıllarda bilet kondüktörlüğü yaptığı ve Michael'le tanıştığı şehre yerleşmiştir. Bu sırrını herkesten gizleyerek geçmişinden uzak sade ve normal bir hayat sürdürmeye başlamıştır. Ancak bu sır ve geçmişin izleri eserin ilk bölümlerinde açıkça bulunmamasına rağmen bazı göstergelerde okuyucuya sezdirilmektedir. Örneğin tesadüfen caddede karşılaştığı ve hiç tanımadığı 15 yaşındaki Michael Berg'e geçirdiği sarılık nöbeti esnasında hoyratça Michael'ı kavrayıp evine götüren Hanna, romanın başlangıcında bu hoyratlığının boyutunu roman süresince değişmemiştir. Ayrıca Michael'e karşı takındığı zorba ve sert davranışları ve en önemlisi ise Michael ile çıktığı bisiklet turunda yazdığı notu okuyamaması karşısında aşırı şekilde hiddetlenip kemeri ile Michael'in yüzüne vurması toplama kampı gözetmeni Hanna hakkında birer göstergelerdir. Bir başka gösterge ise Hanna'nın güçlü olan iş ahlakındadır. Sahip olduğu görev bilinci ve işine olan bağlılığı ile hem toplama kampında hem de biletçi olarak çalıştığı tramvay şirketinde çok kısa bir zamanda terfi etmesine neden olmuştur. Öyle ki okulunda devamsızlık yapan Michael'e öfkelenmesi de bu işine olan bağlılığın sonucudur.

Hanna'nın çelişkili bir karakter yapısı vardır. Bir yandan anaç, şefkatli bir tutum sergilerken Michael'e karşı, öte yandan birden bire çok küçük bir nedenden abartılı bir öfke de göstermektedir. Onun bu durumu yaşadığı topluma bağlanmaktadır. Onun sahip olduğu gittikçe artan görev bilinci, güçlü iş ahlakı ve hiyerarşik düzene bağlı olması, 1930'lu yılların Hermannstadt'taki sosyalizasyonun değerlerine aittir. Ancak okuma yazmayı bilmemesini gizlemek için zamanla kendisinde gerçekleşen asabiyet, şiddete başvurma, saldırı ve kaçış gibi durumlara rağmen Hanna ortalama bir zekâ yapısına

sahip olmasına rağmen bu acizliği yüzünden günlük yaşantıda ve toplumdaki kurallardan da bihaberdir. Kamu, kültür, toplumsal iletişim ve insanlar onun için yabancı kavramlardır. Zaten kendisini toplumdan soyutlamasının en iyi ispatlarından birisi de ömrü boyunca hep çalışmasına rağmen, bir mal varlığının olmayışıdır. İnsanlardan uzak kalmayı tercih etmiştir. Aynı şekilde ölümü de yine insanlardan uzakta gerçekleşmiştir.

16 Temmuz 1919 tarihinde Viyana’da dünyaya gelen ve Hanna Schmitz’in eserinde temsilini yaptığı Hermine Braunsteiner ise çocukluğunda yoğun bir Katolik eğitimi almıştır. 1930’lu yıllarda Berlin’de bir mermi fabrikasında çalıştığı esnada, Nazi yanlısı bir memurun yanında yaşamaktaydı. Bu kişiden etkilenerek daha iyi iş imkânı ve ücret bulma umuduyla Ravensbrück’teki toplama kampına gözetmen olarak işe başlamıştır. Hırslı oluşu ve görev bilinci ile 1941 yılında çok kısa bir zamanda Ravensbrück’teki toplama kampında terfi etmiş, 1942 yılında ise Polonya’daki Majdanek toplama kampında görevini aynı şekilde devam ettirmiştir. Bir yıl sonra da baş gözetmen rütbesini elde etmiştir. Kadınlara ve özellikle çocuklara karşı en acımasız davranan gardiyan olan Hermine, 1943 yılında hizmetlerinden dolayı hizmet nişanı aldıktan sonra 1945 yılında ise toplama kamplarının kurtarılması ile Sovyet ordularından önce Viyana’ya kaçmıştır. Ancak 1946’da Avusturya polisi tarafından yakalanan Hermine, iki yılını toplama ve esir kamplarında geçirmiştir. 1949 yılında Viyana Yüksek Eyalet Mahkemesi tarafından Ravensbrück’te işlediği suçlar nedeniyle 3 yıl ağır hapis cezasına mahkûm edilmiştir. Ancak kısa bir süre sonra yeniden serbest bırakılmıştır. Bu arada Amerikan bir subay olan Russel Ryan ile evlenmiştir. Eşiyle birlikte yaşadığı Amerika’da sakin bir hayat süren Hermine ne eşine ne de Amerikan resmi makamlarına geçmişteki toplama kampı görevinden bahsetmiştir. Böylelikle 1963 yılında Amerikan vatandaşlığını elde etmiştir.¹⁷⁰ Ancak kendisi de toplama kampından sağ çıkmayı başaran ve bu yüzden hayatını Nazi suçlularını yakalatmaya adanmış ünlü Nazi avcısı Simon Wiesenthal elindeki delillerle, Adolf Eichmann ve Anne Frank’i yakalayan gestapo şefi Karl Silberbauer’in de aralarında bulunduğu çok sayıda gardiyanın ceza almasını sağlamıştır. Amerika’da bulunduğu bir dönemde tesadüfen

¹⁷⁰ *Hermine Braunsteiner-Ryan*, Erişim Tarihi: 05 Nisan 2012, http://de.wikipedia.org/wiki/Hermine_Braunsteiner-Ryan

Hermine Braunsteiner hakkında bilgilere ulaşmıştır. 1975 yılında gerçek kimliği ortaya çıkan Braunsteiner, toplama kampında çalışan sekiz gözetmenle birlikte Majdanek Davası'nda jüri karşısına çıkmıştır. Böylece Hermine de Almanya'ya iade edilerek ömür boyu hapse mahkûm edilmiştir.¹⁷¹

Toplama kampının “*genç, güzel ve yetenekli, ama aynı zamanda gaddar ve dengesiz bir gözcü*”sü (Y.Y.s.106) olan her iki kadın arasındaki en büyük ortak özellik “*kısrak*” olarak adlandırılmalarında yatmaktadır. Michael Berg, yanında uzanan sevdiği kadının sıcak ve güçlü vücut yapısına bakarak onu vücudu ile ilgili çağrışımlarından dolayı bir ata benzetmesinin altında yazarın asıl çağrıştırmak istediği başka bir konu vardır. Aslında burada söz konusu olan kişi Polonya'daki Majdanek toplama kamplarının esirleri tarafından kendisine “*kısrak*” lakabı bu gerçek figürdür. Bu lakabın arka planında esirleri tekmelemesi ve kırbaçla vurması gerçeği yer almaktaydı. Öyle ki Thorsten Schmitz ise ‘Majdanek’in Kısrığı’ başlıklı yazısında Hermine’inin bu lakabı arkasındaki nedeni şu şekilde açıklamıştır:

*“Hermine Ryan kısrak olarak adlandırılmaktaydı: çünkü insanları ucu demir olan çizmeleriyle tekmeliyordu. Ve onları kırbaçla dövüyordu. Simon Wiesenthal bugün bile bu durumdan tiksinti duymaktadır; Hermine, gizli olan sadist mizacı toplama kampındaki bu vazifesiyle ortaya çıkarılan bir canavardı.”*¹⁷²

Gerçek ve kurmaca olan bu iki figür arasındaki diğer ortak özellik kullandıkları araçlardır. Hanna hiddetlendiği anda kemeriyle Michael’e vurmasının arkasında geçmişte Hermine Braunsteiner’ın kontrolünü kaybettiği esnada, Yahudi esirlere karşı kırbaç kullanması arasında yakın bir ilişkinin varlığından söz edilebilmektedir. Kırbaç her iki figürün de aracı idi. Gerçekte kemer kullanan Hanna, Michael’in hayalinde “*kaskatı suratı, kara üniforması ve binici kırbaçla*” (Y.Y.s.128) yer almaktaydı.

¹⁷¹ *Beispiele wichtiger Fälle Hermine Braunsteiner*, Erişim Tarihi: 09 Nisan 2012, http://www.simon-wiesenthal-archiv.at/02_dokuzentrum/02_faelle/05_braunsteiner.html

¹⁷² Thorsten Schmitz, “Die Stute von Majdanek”, *Süddeutsche Zeitung, Magazin*, Nr. 50, (13 Aralık 1996).

İkisi arasındaki diğer ortak özellik yaptıkları işteki hırslarıdır. Hermine sahip olduğu hırs ve görev bilinci ile 1941 yılında çok kısa bir zamanda Ravensbrück'teki toplama kampında terfi etmiştir. 1942 yılında ise Polonya'daki Majdanek toplama kampında görevini aynı şekilde devam ettirmiştir. Bir yıl sonra da baş gözetmen rütbesini elde etmiştir. Kadınlara ve özellikle çocuklara karşı en acımasız davranan gardiyan olan Hermine, 1943 yılında hizmetlerinden dolayı hizmet nişanı almıştır. Böyle çok kısa bir zamanda yükselen Hermine gibi, Hanna da bu eserde “görevlerini yerine getirirken gösterdiği acımasız titizliğiyle çizilen bir gözcü” (Y.Y.s.106) kadındı. Çünkü o, bu hırsı sayesinde girdiği her işte başarılı oluyordu. Siemens fabrikasında çalışırken kendisine ustabaşı olma teklifi edilmiş, toplama kampında titiz bir iş ortaya çıkarmış ve verilen emirleri kusursuzca yerine getirmiştir. Savaş sonrasında düzenli bir hayata başladığı tramvay şirketinde de vatmanlık eğitimi alması teklif edilmiştir.

“Bu sabah telefon etti; yerine başka birini ayarlayabileceğimiz kadar erken aradı ve artık gelmeyeceğini söyledi. Artık hiç gelmeyecekti.” Başını salladı. “İki hafta önce şurada oturuyordu, sizin oturduğunuz iskemlede ve ona vatmanlık eğitimi almasını teklif etmiştim...” Y.Y.s.73.

Gerçek olan toplama kampı gözetmeni Hermine Braunsteiner ile kurmaca karakteri olan Hanna Schmitz karakteri arasındaki asıl benzerlik, ikisinin de dikkat çekmeyen ve sade bir yaşam sürmelerinde yer almaktadır. Nasyonal sosyalizmin etki alanı dışında her iki kadın da çevresinde kendisine mükemmel gözüyle bakılan tamamen entegre olmuş yaşamlarını idame ettirmekteydiler. Schlink, Hanna karakterinde dikkat çekmeyen bir çevre ve gösterişsiz bir evde yaşayan ve aynı zamanda yine böyle bir işte çalışan sıradan bir kadının portresini çizmiştir. Hanna, herkes için kesin, belirgin ve özellikle bir suçlu olduğunu ifade edecek her hangi bir karakteristik özelliğe sahip değildir. Problemsiz ve sade bir hayat süren Hanna'nın ortadan yok oluşu da problemsiz ve sessiz olmuştur. Hanna gibi Hermine de sırları ile düzenli bir yaşama adım atmıştır. Geçmişlerini arkalarında bırakıp bugüne odaklanmışlardır. Evlenip New York'a yerleşen Hermine'nin *tamamen normal bir evliliği* vardı, zararsız bir ev hanımıydı artık. Geçmişini kimseye ve hatta eşine bile sezdirmemiştir. Komşuları tarafından normal hatta çocuklara çok iyi davranan biri olarak tarif edilmiştir. Bir

komşusu markete giderken rahatlıkla çocuğunu Hermine'e emanet ederken, bir başka komşusu ise özellikle yavru köpekleri çok sevdiğini söylemiştir. Hermine, Nazilerden kaçan çok sayıda Polonyalılar ve toplama kampı geçmişi ile birlikte Queens'te yaşaması tuhaf bir durumdur.¹⁷³

Hanna'nın yoğun bir şekilde temizliğe ve hijyene karşı eğilimi vardı. Su onun hayatı için ayrılmaz bir unsurdur. Öyle ki suyu günlük aşk törenlerinin bir parçası haline getirmesinden de bu sonuca varılabilmektedir. Daha eserin başında da Hanna okuyucunun karşısına Michael'e yardım ettikten hemen sonra onun kirlettiği yeri temizlemek için bir kova su ile yeniden çıkmıştır. Daha sonra bu su Michael ile aralarında oluşan seansların da bir parçası olmuştur. Romanda da sık sık karşımıza çıkan duş, havuz ve göl motiflerinden yola çıkarak bu su vasıtasıyla geçmişinde yapmış olduğu suçlarından arınma çabası içinde olduğu sonucuna varılmaktadır. Ancak işten gelir gelmez duşa giren Hanna hapisane yaşamında bu alışkanlığı devam ettirememiştir. Eserde, su ve temizlenme ihtiyacına olan bu düşkünlüğü açıkça gerekçelendirilmemesine rağmen bu durumun nedenini suç duygusu ve geçmişteki hatalarından arınma telafisi olarak yorumlanmaktadır. Bu huyundan da ancak mahkûmiyetinin sonlarına doğru vazgeçmesinin nedeni olarak da yüzleştiği ölümleri ve okuma yazma öğrenmesiyle de yakından ve arka planını öğrendiği Nasyonal sosyalizmi gösterebilmekteyiz. Aynı şekilde Hermine'nin de savaş sonrasındaki işi temizlik alanında olmuştur, temizlikçi olarak çalışmaktadır. Zaten Queens'teki komşuları Hermine'nin olumlu yönlerini sayarken çok titiz olduğunu ve evini de sürekli temiz tutan biri olarak tanımlamışlardır.¹⁷⁴

Hem Hanna hem de Hermine, yaşadıkları bu geçmişlerini çevrelerinden saklı tutma konusunda çok başarılı olmuşlardır. Hermine Braunsteiner'ın eşi bile karısının İkinci Dünya Savaşı'ndaki bu rolü hakkında hiçbir bilgiye sahip değilken, Hanna da bu sırrını Michael'den gizlemeyi tercih etmiştir.

“Russel Ryan 12 Temmuz 1964'te eşinin İkinci Dünya Savaşı'nda yaptıklarını duyduğunda düşüncesi öyle inanılmaz

¹⁷³ Schmitz, (13 Aralık 1996).

¹⁷⁴ Schmitz, (13 Aralık 1996).

ki, hemen onu hafızasında kilitli tuttu ve asla yeniden açmadı. Karısı bir 'melekti', 'tamamen normal bir Avusturyalı idi.' ve öyle kalacaktı”¹⁷⁵

“Hanna’nın işte ya da benimle birlikte olmadığı zamanlarda neler yaptığını asla öğrenemedim. Bunu öğrenmek istediğimde sorularımı geri çeviriyordu.”Y.Y.s.68.

Böylelikle sırlarını sonsuza dek muhafaza etmeyi amaçlamışlarsa da bu gerçekleşmemiştir. İkisi arasındaki benzerlikler mahkeme sürecinde de devam etmiştir. Hanna ve Hermine Düsseldorf savaş suçlularının yargılandığı mahkemede jüri önüne geçmiştir ve her iki kadının da mahkemedeki tutumu da birbirine benzemektedir. Hermine’nin savaş sonrasındaki Queens’de eşiyle birlikte devam ettirdiği hayatındaki mülayim huyu mahkeme süresince kendisini korumuştur. Hermine sadece kendilerine yönletilen sorulara cevap vermiş, fazla konuşmalardan uzak durmuşlardır. Hermine diğer tüm sanıklar arasında en suskun olanıydı, ancak tüm suçlamaları reddetmiştir. Ancak mahkemeye karşı ilgisiz davranarak jüri önünde yakışmayan davranışlar da sergilemiştir. Onun bu çekingen tavrı Hanna Schmitz’de de gözlense de bu saygısız davranışlarını yazar Hanna’ya yüklememiştir. Hanna da bazı noktalarda mücadele etse de sonunda kabullenip *“artık yalnızca bir soru sorulduğu zaman konuşuyor; kısa, yetersiz, zaman zaman sinirli karşılıklar veriyordu.” (Y.Y.s.120)*

Hanna’nın sert ve asabi davranışları ona kendisine özgürlük verilmeyişi ve devamlı emir ve kontrol altında hareket etmesinden kaynaklanmaktadır. Yahudiler hakkında özgürce söz söylememeye her zaman dikkat etmek zorundaydı. Bu yüzden de o yangın esnasında esir olan Yahudileri serbest bırakamadı ve Auschwitz için esir seçiminde de yine kendi isteği doğrultusunda davranamadı.

Hanna’nın tüm mahkemeler süresince takındığı çekingen tavrı hakimın saatler süren kararı esnasında da devam etmiştir:

¹⁷⁵ Schmitz, (13 Aralık 1996).

“Hanna kararı ayakta dinledi; dimdik duruyor ve hiç kıpırdamıyordu. [...] Hanna dosdoğru ileri baktı; bakışları oradaki her şeyi delip geçiyordu. Gururlu, yaralı, yitik ve alabildiğine yorgun bir bakış. Hiç kimseyi ve hiçbir şeyi görmek istemeyen bir bakış.” Y.Y. s.143.

Her iki kadın da ömür boyu hapse mahkûm edilirken, diğer sanıklara sadece birkaç yıllık hapis cezası verilmiştir. Çünkü Hanna okuma yazma bilmediğinin ortaya çıkmasını engellemek için tüm suçu üzerine almıştır. Üstelik Hanna iki farklı nedenden yargılanmaktaydı: cephane fabrikasındaki artık çalışamayacak durumda olanları ayıklayıp Auschwitz’e ölüme göndermek ve bombanın düştüğü kilisedeki esirlerin yanarak ölmelerine göz yummaktı. (s.95) 250000 kişinin ölümünden sorumlu olan Hermine de ömür boyu hapis cezası verilirken diğer sanıklara sadece iki ya da üç yıllık hapis cezası verildi. Hermine’ye ise bu tarz cezanın verilmesinin nedeni ise açıkça yer almaktadır.¹⁷⁶

Hermine hapishanedeysen dış dünya ile bağlantısını tamamen sonlandırmıştır. *“Kimseyi hüccresinde istemiyordu. Dış dünya ile olan tek bağlantısı eşi Russel’dır.”*¹⁷⁷ Hanna’nın cezaevi müdiresinin dediği gibi dış dünya ile tek bağlantısı Michael’di, Ancak sadece gönderdiği kasetlerle Hanna’ya ulaşıyordu. Hanna’nın hapishanede yaşadığı dönem boyunca büyük ölçüde karakter değişimi yaşamıştır. Önceleri karakter yapısı nerdeyse çok katı olmasına rağmen hapishanede tarihi gerçeklerle ve Nasyonal Sosyalizmin ahlaki sorunlarıyla kafa yorduğu için zamanla düşünce dünyası da değişime uğramıştır. O dönemdeki suçlarını telafisi için uğraşmıştır. O dönemdeki suçlarını telafisi için uğraşmıştır Bu yüzden tutukluluk süresinin başında herkes tarafından sevilen ve düşüncelerine önem verilen biri iken zamanla her şeyden herkesten elini eteğini çekmiştir. Hanna kitabın ilk bölümünde kendisine güveni tam ve güçlü bir kadın rolündeyken, ikinci bölümde değişmeye başlamış, aciz, güçsüz ve şaşkın biri olmuştur.

¹⁷⁶ Schmitz, (13 Aralık 1996).

¹⁷⁷ Schmitz, (13 Aralık 1996).

Geçmişle hesaplaşmanın ürünü olan savaş suçlularını yargılayan mahkemeleri tüm insanları yakından takip etmiştir. Her duruşmada oldukça kalabalık olan Hermine'nin yargılandığı mahkemelerin sonlanmasından sonra hâkim de zor anlar yaşamıştır.

Bu benzerliklerin yanında her iki gözetmen arasında bir takım farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin Hanna toplama kampına 21 yaşında göreve başlarken, Hermine bu kamplarda göreve başladığında 22 yaşındaydı. Her ikisi de fabrikadaki işini bırakıp bu işe başlamadaki amaçları da farklıydı; Hermine sadece daha fazla ücret için bu teklifi kabul ederken, Hanna sadece okuma yazma bilmediğini gizlemek istemekteydi. (Y.Y.s.85) Hermine mecburdu bu iş için ancak Hanna bu işi gönüllü olarak seçmişti. Çünkü Hermine Berlin'de bir mermer fabrikasında haftalık sadece 16 İmparatorluk Markı alırken, toplama kampında aylık 60 Mark almaktaydı. Tamamen maddi sorunlar nedeniyle gönüllü olarak başvurmamıştır. Ancak bu avukatlara inandırıcı gelmemiştir. Sadece para için toplama kampına başvuran bir kişi çok kısa bir zaman içerisinde hizmet nişanı alacak bir dereceye gelemezdi.¹⁷⁸

Hanna'nın günlük yaşantıda karşılaştığı tüm zorluklar onu daha da güçlü kılmıştır, böyle güçlü bir kadın iken intiharı seçmesi oldukça tuhaf bir durumdur. Ancak Ölüm Hanna için tek kurtuluş gibi görünmekteydi. Çünkü hapisanede geçirmiş olduğu değişim ile yazgısal sürecinin tamamlandığını düşünmekteydi. Hanna'nın intihar etme nedeni geçmişle yapmış olduğu hesaplaşmasında yenik düşmesi idi. Oysa Hanna gibi hapisanede intihar eden Ilse Koch'un nedeni çok farklıydı. Hanna Auschwitz'de iken, Ilse Koch Buchenwald'ta gözetmendi. Hanna'nın fabrikadan ayrılması gibi Ilse de SS ordusuna katılmak için sekreterlik mesleğine son vermiştir. Yargılandığı mahkemede kendisine verilen müebbet hapis cezasının ardından af için çok uğraşmasına rağmen istediği sonucu elde edememiştir. 1 Eylül 1967 tarihinde hücresinde demir parmaklığa bağladığı çarşaf ile yaşamına son vermiştir. Takma ismi "Buchenwald'ın cadısı" olan Ilse Koch ve Hanna Schmitz arasındaki en belirgin ortak özellik ikisinde edebiyatı çok sevmesidir. Hapisanede Michael ile Hanna'yı birbirine bağlayan tek aracın Michael'in

¹⁷⁸ Schmitz, (13 Aralık 1996).

okuduğu eserler gibi, Ilse'nin de gayri meşru çocuğunun hapisshanedeki annesine şiirler yazdığı söylenmektedir.¹⁷⁹

Romanın asıl üzerinde durduğu başka bir nokta vardır. Sayısız ölü varken, neden ortada tek bir suçlu bile yok, ya da yine aynı şekilde etrafta sayısız ölü varken, bu mahkemelerde neden tüm suç tek bir kişiye yüklendi? Romanın ikinci kısmında yer alan mahkemelerde bu problematik ele alınmıştır. Hermine Braunsteiner, mahkeme boyunca ya sessizliğini korurken ya da iddia edilen suçlamalara şiddetle itiraz ederken, Hanna Schmitz gerçeğin gün ışığına çıkması için çaba harcamıştır. Bu yüzden gönüllü bir şekilde olup biten olayları tüm çıplaklığı ile anlatmıştır. Sadece kendisini sorumlu hissetmediği durumlarda itiraz etmiştir. Olayların gidişatını gerçeğe uygun bir tarzda anlatmak isterken, farkında olmadan kendisini itiraza açık bir konuma sokmuş ve diğer sanıklar tarafından asıl suçlu ilan edilmesine sebep olmuştur. Hermine ve Hanna gibi mahkemede tek suçlu gösterilen bir başka gözetmen de Ruth Neudeck'dir. Hermine Braunsteiner'ın yanı sıra Schlink gerçek toplama gözetmenlerinden Ruth Closius adında bir kadının da bir takım özelliğini Hanna üzerinde göstermiştir. 1944 yılının Temmuz ayında Ravensbrück'te gözetmenlik eğitimi aldıktan sonra bayan esirlerine fazlasıyla acımasız davranan Ruth da kırbağıyla vurduğunu mahkemede itiraf etmiştir. Bunun üzerine 29 Temmuz 1948 tarihinde idam edilmiştir.¹⁸⁰ Ayrıca Hanna'nın yargılandığı mahkemede tane daha sanık varken en ağır ceza sadece Hanna'ya verilmiştir. Aynı durum Ruth için de geçerliydi.

İş ahlakı açısından Hanna ile benzerlik taşıyan Ruth da kısa bir zamanda terfi ettirilmiştir ve kullandığı tek aracı da kırbağı idi.¹⁸¹ Ancak ikisi arasında en önemli fark ise Hanna okuma yazma bilemezken, Ruth ise bir bordro muhasebecisiydi ve toplama kampında seleksiyondan sorumlu tutulmuştur.¹⁸² Yargılandığı mahkemede Uckermark toplama kampında yaşananları jüriye şöyle aktarmıştır:

¹⁷⁹ *Female guards in Nazi concentration camps*, Erişim Tarihi: 17 Nisan 2012, http://en.wikipedia.org/wiki/Female_guards_in_Nazi_concentration_camps

¹⁸⁰ *Ruth Neudeck*, Erişim Tarihi: 17 Nisan 2012, http://de.wikipedia.org/wiki/Ruth_Neudeck.

¹⁸¹ *Notorious Female Nazis*, Erişim Tarihi: 17 Nisan 2012, <http://sadakoreview.com/features/evil-personalities/ss-nazi-personnel-nazi-women-guards/>.

¹⁸² *Notorious Female Nazis*, Erişim Tarihi: 17 Nisan 2012, <http://sadakoreview.com/features/evil-personalities/ss-nazi-personnel-nazi-women-guards/>.

“Uckermack toplama kampını üstlendiğimde, her ulustan yaklaşık 4000 esir bulunmaktaydı. Yaklaşık 6 hafta sonra Uckermack’tan alındığımda, geriye sadece 1000 esir kalmıştı. Benim faaliyetlerimin esnasında bu durumda yaklaşık 3000 kadın gaz odasına gönderilmiştir.”¹⁸³

Ruth Neudeck ve Ilse Koch SS ordusuna katılmadan önce sekreter ve muhasebeciydi. Bu kişiler gönülden Hitler’e inandıkları için gözetmen olmaya karar vermişlerdir. Ancak Hermine tamamen maddi nedenlerden dolayı bu işi yürütmek zorundaydı. Hermine gibi maddi problemler yaşayan ve Hanna gibi eğitimden uzak büyüyen Irma Grese de maddiyatın okumasına engel olan kişilerden biridir. Irma 15 yaşında okuldan ayrılmak zorunda kalmıştır. Toplama kampı gözetmeni olmadan önce bir mandırada çalışan Irma Grese gerekli eğitimden uzak kalmıştır. Hanna gibi ömrünü sadece çalışarak geçirmiştir. Irma’nın da İkinci Dünya Savaşı esnasında Ravensbrück, Auschwitz ve Bergen-Belsen toplama kamplarında faaliyetleri söz konusudur. Hana gibi kampta işe başladığında ise henüz 19 yaşındaydı. Zamanla çok fazla çalışması ve iş ahlakı onun da bu kamplarda terfi etmesine neden olmuştur. Esirleri ölümüne vurduğu kırbacını elinden bırakmayan Irma da yargılandığı 1945 yılının Eylül ve Kasım ayı arasında düzenlenen Belsen mahkemesinde Josef Kramer’den sonra en kötü üne sahip olan sanık olarak adlandırılmıştır.¹⁸⁴

İkinci bölümde okuyucunun karşına çıkan ve önemli bir role sahip olan profesör figürü de kurmaca bir öge olarak olay örgüsünde yerini almaktadır. Ancak gerçek hayata göndermede bulunan bazı özellikleri de bulunmaktadır. Örneğin profesör figürünün, gerçeklikte 1943-1945 yılları arasında işinden uzaklaştırılan ve Heidelberg’te Schlink’in babasının tanıdığı olan Gustav Radbruch adında bir Alman hukukçunun izlerine sahip olduğu söylenebilmektedir. Bu tarihi kişilik çok sayıdaki savaş sonrası meslektaşlarının aksime Nasyonal Sosyalizm suçluları ile birlikte hareket edenlerin

¹⁸³ Ravensbrück, Erişim Tarihi: 17 Nisan 2012, <http://www.zyklon-b.info/anwendung/ravensbrueck.htm>.

¹⁸⁴ Irma Grese, Erişim Tarihi: 18 Nisan 2012, <http://www.auschwitz.dk/Women/Grese.htm>.

ilişisini onaylamıştır.¹⁸⁵ Toplama kampı seminerlerini yürüten Michael'in hukuk profesörü ise o zamana kadarki Nazi geçmişi ile ilgili davaları yürüten az sayıdaki öğretim görevlilerinden sadece birisidir. Eserde kurmaca figür olarak yer alan profesör *“mülteci olarak yaşadığı yurtdışından döndüğü halde, Alman hukuk çevrelerinde bir yabancı olarak kalmış yaşlı bir bey”* (Y.Y.s.81) idi. Nazi geçmişi ve Nazi suçlularının yargılanmasında konusunda tamamen tarafsız kalmıştır. Onun düşüncesine göre suçlular bilinçsizce yaptıkları eylemlerin farkında değillerdi. Ancak profesör bu suçluların sahip oldukları görev bilinci ve iş ahlakının onları bu duruma getirdiğinin farkındaydı. Gerçekliğe dayalı figürler olan hâkimin ve avukatların karşısına Schlink kurmaca figürü ile Yahudi katliamına mesafesini koruyabilmiştir. Geçmişe ait şartların dayattırdığı insanların bugün yargılanmasını eleştirmesi bunu göstermektedir. Eser boyunca Michael'in profesöre karşı tutumu hiç değişmemiştir.

Mahkeme romanının ikinci bölümünde ortaya çıkan ancak son bölümünde yer almamasına rağmen etkisini devam ettiren ve gerçekliğin de etkisiyle çarpıcı bir öğe olmayı kazanan bir unsurdur. Schlink eserinde yer verdiği bu Majdanek davasını şu şekilde yorumlamıştır:

“Mahkeme ve bunun hakkında ve kadınların Nasyonal Sosyalist örgütlenmesindeki rolleri hakkında ne varsa çok okudum. Bir defasında da Nasyonal Sosyalist mahkemesinde seyirci olarak bulundum. Fakat asıl kuşakları ilgilendiren şey ise: suçluların suça karışma sorununu sadece kuşak sorunu ve aile içerisindeki bir çatışma olarak göstermek istemedim. [...] Genel bir sorunun meydana çıkarmak istedim. Bu nedenle ebeveyn-çocuk ilişkisinin değil de, farklı bir aşk ilişkisinin söz konusu olması benim için

¹⁸⁵ *Poetische Gerechtigkeit?: Die literarische Darstellung der Gerechtigkeit in der deutschsprachigen Literatur von Schiller bis Schlink*, Erişim Tarihi: 18 Mayıs 2012, <http://books.google.com.tr/books?id=KwpFtQ8gc4QC&pg=PA98&lpg=PA98&dq=gustav+radbruch+sehen+sich+die+Angeklagten+an&source=bl&ots=0cILoTfQF&sig=EGkTgazK5xjKgNyMSkMZ83gbYtQ&hl=tr&sa=X&ei=lzO6T8ipC8uA-waK0fy8Cg&ved=0CE8Q6AEwAQ#v=onepage&q=gustav%20radbruch%20sehen%20sie%20sich%20die%20Angeklagten%20an&f=false>.

önemliydi. Bu nedenle Hanna da kendi başına oluşan aşk ilişkisinin ait olduğu daha yaşlı kuşağa aittir.”¹⁸⁶

Burada yazarın bu aşk ilişkisinin arka planında asıl vermek istediği geçmişle hesaplaşma sorunudur.

Profesör kadar ikinci bölümün dikkat çeken en önemli karakterlerinden birisi de Hanna’nın yargılandığı mahkemenin hakimidir. Savaş suçlularının yargılandığı mahkemeler, Almanya’nın Nazi geçmişiyle hesaplaşmasının resmi halidir. Ancak Hanna’nın yargılandığı mahkemenin hâkimin için çift yönlü bir tutumu söz konusudur. Bazı izlekler onun da geçmişte Nazi yanlısı olduğunu ispatlamaktadır. Örneğin Hanna’nın kendisine yönelttiği “*Siz olsaydınız ne yapardınız?*” (Y.Y.s.99) sorusuna karşılık hâkimin cevabının yeterince tatmin edici olmaması ve Michael’in bu hâkimle yüz yüze ilk karşılaşmasındaki tavrı ve duruşu bu görüşü ispatlar niteliktedir. Hanna’nın şaşkın bir şekilde mahkeme başkanına sunduğu bu sorusu, romanın can alıcı noktalarından birini teşkil etmektedir. Buna rağmen Bernhard Schlink romanında bu soruya bir yanıt verememiştir. Ayrıca gençliği Nasyonal Sosyalist rejime denk gelen hâkim öğrencilik yıllarında “*Her şeyi gerektiği gibi yapmıştı. Katılması gereken uygulamalı dersleri ve seminerleri ve nihayet sınavlarını gereken zamanda ve beklenen başarı ile tamamlamıştı.*” (Y.Y.s.140) Oldukça gecikmiş olan yaşına bunun gibi sahip olduğu görev bilinci ve iş disiplinin de eklenmesi Nasyonal rejimle ilgili olabileceği ihtimalini artırmaktadır.

Mahkemede oldukça gergin olan hâkim, Michael’le olan randevusunda oldukça samimi tavırlar sergilemiştir; “*gevşemiş gibi görünüyordur; günlük görevlerini yerine getirmiş ve bundan hoşnutluk duyan bir adam*” (Y.Y.s.140) vardı Michael’in karşısında. Kendisinden de romanda fazlasıyla söz edilmez ancak duruşma esnasında söylediği sözleri, gözlüğünü sürekli kaldırması ve Hanna’nın sorularına karşılık zaman kazanabilmesi için rahatsız edici bir şekilde bakması onun karakteristik özelliklerini

¹⁸⁶ Peter von Becker, “Mein Erfolg bleibt ein Traum”. Bernhard Schlink über sein Doppelleben als Jurist und Bestseller-Autor, über die Spannung vor dem Erscheinen seines Buches ‘Liebesfluchten, *Der Tagesspiegel*, Berlin, (5 Ocak 2000).

açığa vurmaktadır. Bu kadar rahat bir ortam sağlamasına rağmen Michael Hanna hakkında hiç bir şey söyleyememiştir.

Michael kendisiyle bu konuşması onun için düşünceleri şoförle ortak özellikler taşımaktadır: *“Gevşemiş gibi görünüyordu; günlük görevlerini yerine getirmiş ve bundan hoşnutluk duyan bir adam gibi.”* (Y.Y.s.140) Mahkeme başkanının kullandığı maskenin arkasında asıl amacı Hanna’nın yönelttiği sorular karşısında zaman kazanmaktır.

“Bu hâkime yöneltilmiş bir soru değildi. Kendi kendine konuşuyor; kendine kararsızlık içinde soruyordu, çünkü bu daha önce kendine hiç sormadığı bir soruydu ve doğru sorunun bu olduğundan kuşkuluydu; cevabı bildiğinden de.” Y.Y.s.100.

Buradan da anlaşılaçağı üzere şoför ve mahkeme başkanı için kullandığı ‘gündelik iş’ kavramı arasındaki bu garip benzerliğe dikkat çekmektedir. Her ikisinde de yaptıkları iş esnasında asık ve gergin olan yüz ifadeleri, paydosa girdikten sonra yerini gevşemişliğe ve rahatlığa bırakmaktadır. Böylece oluşan bu tezatlık hem mahkeme başkanında hem de bir zamanlar toplama kampında çalışan şoförün belirgin özelliğı olmuştur. Aynı şekilde mahkeme başkanı da Nasyonal Sosyalizm dönemini tasvip ettiğinin ve yanlış olduğunu tahmin edebiliriz. Böylece Bernhard Schlink, Nazi gardiyanlarının yargılandığı mahkemede yargıcılık yapan dönemin kitlesine göre davranan böyle bir kişinin ikiyüzlülüğünü ortaya çıkarmaya çalışmıştır ve böyle bir organda çalıştığı için de eleştirmiştir.

Toplumun hemen hemen her katmanında bir zamanlar Nazi’yi destekleyen ve şimdi sadece içinde yaşatan insanların varlığını görmekteyiz. Hanna’nın yargılandığı mahkemede işi gereğı vazifesini yerine getirmesi için dorular sormasına rağmen yargıcın okuyucu üzerinde olumsuz bir etkisi söz konusudur. (Y.Y.s.85)

Hanna’nın yargılandığı mahkeme başkanına oranla Hermine’nin yargılandığı mahkemenin hâkimi Günter Bogen ise mahkeme sonunda oldukça yorgun düşmüştür. Karar günü ise hâkimlik hayatının en zor günü olduğunu söyleyen Bogen, Hermine

Ryan'a verilen bu kararı doğru bulmuş ve hoşnut kalmıştır. Çünkü onun düşüncesine göre Ryan, hırsı tarafından yönlendirilmiş olan ahlaki değerlerden uzak bir insandı.¹⁸⁷

Hanna'nın yokluğunda Michael, hayatına giren kadınlarda Hanna'nın izini aradı. Michael kayak evinde Gertrud adında bir hukukta stajyer öğrencisiyle tanışmıştır. Kısa süre sonra kendisi gibi hukukçu olan bu bayanla evlenmiştir. Gertrud, Michael'in deyimiyle '*akıllı, çalışkan ve vefalıydı*'. Ancak Michael sürekli Hanna ile Gertrud'u birbiriyle kıyaslamaktaydı ve Gertrud'ta onu huzursuz eden bir şeyler vardı. Michael'in oldukça olumlu düşündüğü Gertrud ile evliliği fazla uzun sürmemiştir. Michael ve Gertrud, Julia 5 yaşındayken ayrılmışlardı. Ebeveynlerinin ayrı kalma fikrine çok zor alışmış olan Julia, uzun süre yatılı okullarda yaşamak zorunda kalmıştı. Helen, Gesina, Hilke ise Gertrud'la boşandıktan sonra Michael hayatına giren kadınlaradır. Onlara karşı daha dikkatli davranmış, ilişkilerine özen göstermeye çalışmıştır. Michael'in hayatına giren bu kadınlar da Hanna ile karşılaştırılmışlardır. Ancak bu kadınlar ile Gertrud arasındaki önemli bir fark Michael'in Hanna'dan bahsetmedir. Gertrud'a kesinlikle Hanna'yı anlatmayan Michael bu kadınlara Hanna'dan rahatlıkla söz edebilmiştir. Michael'in buradaki amacı onları biraz olsun Hanna'ya benzetebilmesini sağlamaktır:

*"Birlikteliğimizin yürüyebilmesi için, bir kadının az da olsa Hanna gibi kokması, onun tadında olması, teniyle, dokunurken verdiği hisle biraz olsun Hanna'yı çağrıştırması gerektiğini kendime itiraf ettim. Ve onlara Hanna'dan söz ettim."*Y.Y.s.120.

Hanna'nın duruşmalarının en önemli tanığı kilise yangından kurtulan anne ve kızıdır. Yangında ve toplama kampında hayatta sağ kalan bu kız, unutmamak ve unutturmamak için yaşananları kaleme almıştır. Yazdığı bu yapıtında Auschwitz toplama kampındaki günlük hayatı, işlemleri ve batıya doğru olan ölüm yürüyüşünü anlatmıştır. Mahkeme heyeti de sanıkların yargılanmasında onun bu kitabını ölçüt almışlardı. Hermine'nin yargılandığı mahkemenin de en ilginç tanığı Maria Kaufmann-

¹⁸⁷ Schmitz, (13 Aralık 1996).

Krasowski adındaki tanıktı. O anda unutulmayacak sahneyi Strohmann şöyle dile getirmiştir:

“Bir sahne unutulmayacaktır. 238.duruşma günüydü. Hâkim Bogen Kaufmann-Krasowski adlı sanıktan sanıkların sırasına doğru gitmesini ve kimi yeniden tanıyabileceğini söylemesini rica etti. 1958’de Kanada’ya giden daha sonra bir Amerikalı ile evlenip 1972 yılına kadar New York Queens’te yaşayan sarışın Braunsteiner-Ryan’ın önünde durduğunda sevinerek ‘kısarak’ diye bağırdı. Ardından tanık boğuk ve titreyen sesiyle ‘Oh, bu da Brigitta’ diye bağırdı.”¹⁸⁸

Kendi kuşağını her yönüyle benimseyen Michael, savaş kuşağının yargılanması konusunda oldukça karardır ve bu yüzden de bir Holokost suçlusunu sevdiği için kendisini de yargılanan kuşağının içinde hissetmektedir. Ancak kendisini haklı çıkarma çabalarında ise, bu suça farkına varmadan karıştığına dair hiçbir teselli bulamamaktadır tıpkı Hanna gibi.

“Hanna’yı seçtiğim sıralarda, yaptıkları hakkında hiçbir şey bilmediğimi söylemeye çalıştım kendime. Böylelikle ebeveynini seven çocukların yaşadığı o masumiyet durumunu paylaştığıma kendimi inandırmaya çalıştım. Ama ebeveyne karşı beslenen sevgi, insanın sorumluluğunu taşımadığı tek sevgidir.”
Y.Y.s.150.

Sevdiği kadının gizlediği bu gerçek aynı zamanda Michael ve kuşağının da gerçeğini aydınlatmış ve Michael’i bir ikilemin içine itmiştir. Michael, bir yandan antipatiyle Hanna’nın davasının karşısında yer alırken, öte yandan suçluları göstermek onu daha da utanç içinde bırakıyordu. Suçluları cezalandırmak bu utancın hafiflemesine neden olmayacak, sadece utancın acısını dindirecekti. Suçlu olarak işaret parmağıyla

¹⁸⁸ Dietrich Strohmann, “Das ging wie am Schnürchen Ortsbesichtigung in Düsseldorf: Der Maidanek-Prozeß” *Die Zeit*, (03 Mart 1978).

Hanna'yı göstermesi gerekirken, aslında böyle birini sevdiği için kendisini de suçlu konumuna itmekteydi. Anne ve babasına yöneltebileceği bir suçu olmamasına rağmen, Michael de ait olduğu kuşağın duygularını paylaşmaktaydı. Ancak her iki tarafın da zayıf yönlerini bildiği için, Michael kendisini hiçbir tarafa ait olarak görmemektedir. Yaşamı sorulardan, korku, acı ve suçlamalardan ibaret olan bir çeşit uyuşukluktan etkilenmiş ve bu yüzden de 1968 yılında gerçekleşen üniversitede kendisinin de stajyer olarak tanık olduğu öğrenci hareketlerine katılmayı hiç düşünmemiştir.

Üniversitedeki dış görünüşe göre betimlenen karakteri aslında onun gerçek ruhunu izi değildir. Saplantılı bir biçimde mahkemenin verdiği uyuşukluğu zihninden silmek için derslere verip ilişkilerden hatta kendisini yakınlarından uzak tutmaya uğraşmıştır. Onun bu çabası Hanna'nın mahkemesinde beraber çalıştıkları profesörün toplumsal zorunluluklardan kaçışına, giderek toplumla bağını yitirmesine ve doğru bildiği gibi yaşamasına benzemektedir.

Gertrud ile evlenmesinin altında sadece yaşamına normallik katma düşüncesi yer alması aralarında gerçek anlamda duygusal bir bağ olmadığını ve nihayetinde de boşanmanın kaçınılmaz olduğunu göstermektedir. Kızı Julia'ya karşı sahip olduğu suçluluk duygusu, onu aile sıcaklığından mahrum bırakmasıyla gerçekleşmiştir. Zaten kendisi de özellikle babasına karşı herhangi bir yakınlığın eksikliğini yaşadığı için mahrum bırakılma ve ihmal edilme duygusunu yakından tanımaktadır. Aynı durumu bu kez kendi kızına yaşattığını düşündükçe, suçluluk duygusu ve vicdan azabı daha da şiddetlenmektedir. Kızına karşı uzak olmasının bir başka nedeni olarak da Hanna'yı gösterebilmekteyiz. Hanna'dan sonra Michael etrafındaki ki buna annesi ve kızı da dahil olmak üzere tüm bayanlara karşı arasına bir duvar örmüştür.

Mahkemelerden itibaren Michael'ın hayatı Hanna için yapamadıklarının verdiği bir suçluluk duygusu ve kendisinin de asla cevabını bulamadığı sorularla kaplanmıştır. Ardından yaşamı boyunca huzur bulamamasını, hemen hemen her gece biten evliliğini ve hayatının tümünün etkilenmişliğinden sorumlu olan Hanna'yı düşünmesine bağlamaktadır. Bu nedenle kendisini huzursuz eden düşüncelerden kurtulmak için, okuduğu kitapları kasetlere kaydedip Hanna'ya göndermeye başlamış ve yeniden gönüllü olarak 'okuyucu' rolünü üstlenmiştir. Ancak bu kasetlerin yanında herhangi

özel bir ileti bulundurmaması sebebiyle babasında eleştirdiği bir konu olan iletişimsizliği şimdi o da Hanna'ya karşı yapmaktaydı.

İkinci bölümün diğer kurmaca karakteri Hanna'nın hapishanesindeki bayan müdireidir. Romanın son bölümünde okuyucunun karşısına çıkan oldukça sıcakkanlı olan ve halden anlayan bu bayan gardiyan, İkna kabiliyeti yüksek olan bu karakter Hanna'ya karşı her zaman hassas olmuştur ve onun geleceği için endişe duymuştur. Onun tahliyesinin ardından sosyalleşebilmesi için Michael'a mektup yazmış ve özel istekte bile bulunmuştur. Dolayısıyla romanda Michael'ın da onaylamasıyla olumlu kahramanlarımızdan biri olan gardiyanın yönettiği cezaevi sıra dışı bir örnek olarak görülüyordu. (Y.Y.s.168) Buna rağmen kadının bu davranışı Michael'ı rahatsız etmeye yetti. Çünkü kadın Michael' geçmişiyle yüzleşmesine neden olacak ve sonunda da Hanna'nın ölümüyle ilgili bir takım sorular soracaktı. Hanna'nın serbest kalışı konusundaki duyarlılığı onu yeniden topluma kazandırmanın gerekliliğine inandığını göstermektedir.

Nazi geçmişi olduğu hissedilen şoför de kurmaca bir figürdür. Struthof'taki toplama kampına beraber gittiği bu şoförün dış görünüşünü Michael, şöyle tasvir etmiştir: *“Orta yaşlı bir adamdı; sıksa bir suratı, sağ şakağında koyu kırmızı bir doğum ya da yanık izi vardı; tutam tutam taranmış, yivi özenle açılmış saçları siyahtı.”* Yolculuk esnasında aralarında gelişen konuşmalarından bu şoförün de bir zamanlar Nazi döneminde Alman ordusunda çalıştığı anlaşılmaktadır. Elindeki fotoğrafa bakılırsa Rusya'da bir toplama kampında çıplak olan Yahudilerin kurşuna dizilmesi taş ocağına oluyordu ve bu olayın başında duran keyifle sigarasını içen subay olup olmadığını sorduğunda ise normalin dışı bir tepkiyle Michael'ı arabasından kovdu. Bu fotoğrafta Michael'ın dikkatini çeken bir unsur yer alıyordu.

“... Yahudilerle askerlerin biraz yukarısında bir subay görülüyordu: Duvardaki bir çıkıntıya oturmuş, ayaklarını sallandırmış, sigara içiyor. Hafif sıkkin bir ifadeyle bakıyor. Belki infazın yeterince hızlı yürümediğini düşünüyor. Ama yüzünden hoşnutluk, hatta keyif ifade eden bir şeyler de geçiyor; ne de olsa gündelik işini yaptığını ve paydos saatinin yakın olduğunu düşündüğü için belki.” Y.Y.s.133.

Gerçeklik ve kurmaca bağlamında ele alınacak bir diğer konu ise figürlerin yanında yaşanan olaylardır. Holokost gibi gerçek bir olayı konu edinmesi eserdeki gerçekliğe dayalı olayların en başında yer almaktadır. Ardından Nazi suçluların savaşın hemen ardından yargılanmıştır. Hanna Schmitz'in de yargılandığı Majdanek davası tarihinde gerçekleşmiştir. Majdanek Auschwitz'den sonra Polonya'nın ikinci büyük kampında görevli olanlar Savaş sonrasında ya yargılandılar ya da başka ülkelere göç etmek zorunda kaldılar. Ancak göç edenler 30 yıl sonra Düsseldorf Eyalet Mahkemesinde yargılanmak zorunda bırakıldı. 1981 yılında karara bağlanan toplam 15 sanığın yer aldığı bu mahkemede Hermine Braunsteiner de bulunmaktaydı. Daha sonra bu mahkeme heyeti Mart ayının soyunda İsrail'e gidip oradaki diğer tanıkları da sorguya çekme kararı aldı. Ancak orada tek bir eksik vardı. Hermine'nin avukatı Hanns Mundorf'a İsrail devleti vize vermediği için İsrail'de devam edecek olan duruşmalara katılamadı.¹⁸⁹ Eserde de İsrail'e gitme amaçlarının kilise yangınından hayatta kalan anneyi dinlemek olduğunu ancak Michael'e göre amacından sapıldığını iddia etmiştir. Hiçbir duruşmayı kaçırmayan Michael de İsrail'deki bu mahkemelere katılma taraftarı değildi. Hanna Schmitz'in mahkeme tarafından görevlendirilen avukatı ise o mahkemedeki en genç avukattı. Diğer yaşlı avukatlar da hepsi birer Nazi idi. Ancak Hanna'nın avukatı onların kullandığı terimleri ve düşünceleri kullanmaktan kaçınıyordu.

Eserde Hanna Schmitz'in ömür boyu hapis cezası almasına nende olan gerçekleştirmiş olduğu iki suç söz konusuydu. Birinci Auschwitz ve Krakow toplama kamplarında işlediği eylemler, diğeri ise toplama kampı esirlerini yanan kilisede yanarak ölmeye mahkûm etmek. Birinci suç kesinlikle gerçektir. Ancak ikincisi konusunda Bernhard Schlink şu sözleri dile getirerek kurmaca olduğunu açıklamaktadır:

“Kilise olayı da gerçekte yer almamaktadır. Felemenk Hindistanı'nda benzer bir olayın gerçekleştiğine dair bu konu

¹⁸⁹ Dietrich Storchmann, “Anwälte als Ankläger Verteidiger im NS-Verfahren: Ein unrühmliches Kapitel”, *Die Zeit*, (07 Nisan 1978).

hakkında Tesadüfen Hollanda'da bir panel esnasında bilgilendirildim.”¹⁹⁰

Schlink'in tesadüfen öğrendiği gerçekte vuku bulmuş bu olay 'Oradur-sur glanze' adında Fransa'nın bir bölgesinde gerçekleşmiştir. 10 Haziran 1944 tarihinde bu bölgede 'Führer' alayına bağlı askeri birlikler yaklaşık 642 kişinin yaşamına son vermiştir. Kadın ve erkekler ayrı binalara kilitlendikten sonra, SS askerleri yaklaşık 500 kadın ve çocuğu kiliseye kapatarak orayı ateşe vermişlerdir. Buradan sadece 36 kişi kaçıp kurtulmuştur.¹⁹¹

Bu kurmacaya rağmen eserde bahsi geçen esirlerin 'batıya doğru yola çıkmış' (Y.Y.s.86) esirlerin gerçekleştirdiği ölüm yürüyüşü ise gerçek gerçekliğe aittir. Kızıl Ordu'nun 1944 yılının yazında Alman kuvvetlerine karşı savunma stratejisi geliştirmiştir. Almanları doğu bloklarından uzaklaştırma amacındaydılar. Bu taarruzlardan korkan Nazi subayları, 1945 yılında toplama kamplarındaki esirleri özellikle Yahudileri daha 'emniyetli' kamplara götürmek için batıya doğru ölüm yürüyüşlerine maruz bırakmışlardır. Bu yürüyüşlerde çok sayıda kişi yaşamını yitirmiştir.

Kendi çağının deneyimlerini aktaran Schlink bu eserinde önemli bir nokta da 68 kuşağı gençliğinin hareketleridir. Dönemin bu hareketleri her ülkede farklı koşullar altında farklı koşullar özelliklere sahip olmasına rağmen ortak olan tek şey bünyesinde barındığı kurulu düzene karşı baş kaldırılmasıydı.¹⁹² Schlink'in başkahramanı Michael Berg ise geçmişle hesaplaşmanın dışavurumu olarak nitelendirilebilecek olan bu olaya karşı tarafsız bir tutum sergilemiştir. Herkes bir şekilde bu hareketlerde yer edinirken o sadece uzaktan seyretmeyi tercih etmiştir:

“Üniversiteyi bitirip, stajyerliğe başladığım yaz, öğrenci hareketleri patlak verdi. Tarih ve sosyoloji ile ilgileniyor ve

¹⁹⁰ Martin Doerry, Volker Hage, “Ich lebe in Geschichten Sein Roman "Der Vorleser" ist ein Welterfolg - nun hat der in Berlin lebende Schriftsteller und Rechtsprofessor Bernhard Schlink ein neues Buch mit sieben Erzählungen veröffentlicht: "Liebesfluchten", *Der Spiegel, Kultur*, Sayı: 4, (24 Ocak 2000).

¹⁹¹ Benz, s. 155.

¹⁹² Savaş Durna, *68 Kuşağı*, Erişim Tarihi: 4 Mayıs 2012, <http://www.belgeler.com/blg/2s97/68-kusagi>.

stajyer olarak, üniversitede tüm olanları izleyebilecek kadar vakit geçiriyordum hâlâ. İzlemek, katılmak anlamına gelmez: Sonuçta üniversiteler ve üniversite reformu da, tıpkı Vietkong ve Amerikalılar gibi umurunda değildi. Öğrenci hareketinin üçüncü ve asıl konusuna, nasyonal-sosyalist geçmişle hesaplaşmaya gelince: Diğer öğrencilere kendimi öylesine uzak hissediyorum ki, onların ne propagandalarına, ne de gösterilerine katılmak geliyordu içimden.” Y.Y.s.148.

Gerçeklik ve kurmaca bağlamında Schlink’in son söz yerine, hayal gücünün gerçekliğin emri altında olmadığını vermiş olduğu şu örnekle somutlaştırmıştır:

“Hayal gücü her zaman gerçekliğin biraz daha önünde yer almaktadır. Bir kimya şirketine bilgisayar-hilesi ve Nasyonal Sosyaliste karışmanın söz konusu olduğu daha ilk kriminal romanım hakkında daha sonra amcası BASF’de çalışan bir öğrenci bana gelip bütün bu her şeyi nereden bildiğimi sordu.”¹⁹³

Eserin son bölümünde Hanna, hapisanede Rudolf Höss’ün otobiyografik yazıları ve Hannah Arendt’in Kudüs’teki Eichmann üzerindeki çalışmalarını okumuştur. Eserde yer alan yazar ve şairler gibi Rudolf Höss ve Hanna Arendt de tamamen gerçek kişidir. 1939 yılında Auschwitz toplama kampına ilk komutan olarak atanan Rudolf Höss, şizoid bir uyuşukluk sergilemektedir. Empatiden yoksun ve duyarsız bir zekâ yapısına sahipti. Sanıldığıının aksine aklını kullanma yetisine normal insanlar gibi sahip değildi ve mahkemede de gayet soğukkanlılıkla yaptıklarını ve dolayısıyla suçunu itiraf etmiştir. O da sadece kendisine verilen görevi yerine getirme çabası taşımaktaydı. Ama normal yaşantısında da oldukça sakin biri idi.¹⁹⁴ Hannah Arendt ise buradan çıkan sonuca göre, Hanna’nın yapının ilk bölümünde can kulağı ile dinlediği Alman klasik

¹⁹³ Martin Doerry, Volker Hage, “Ich lebe in Geschichten Sein Roman "Der Vorleser" ist ein Welterfolg - nun hat der in Berlin lebende Schriftsteller und Rechtsprofessor Bernhard Schlink ein neues Buch mit sieben Erzählungen veröffentlicht: "Liebesfluchten"", *Der Spiegel, Kultur*, Sayı: 4, (24 Ocak 2000).

¹⁹⁴ Annette Wieviorka, (Çev.: Işık Ergüden), *60 Yıl Sonra Auschwitz*, İletişim Yayınları, İstanbul 2006, s.40-41.

eserleri onun aydınlanma; son bölümünde bizzat kendisinin okuduğu toplama kampları ve Nasyonal Sosyalizm ile ilgili eserler de onun arınma çabasıdır. Hanna'nın geçmişiyile yüzleşmesinde yenik düşmesi sonucu intihar etmesi nihayet Michael'ı da özgür bıraktı. Ölümünün hemen ardından biraz da olsa Hanna'nın günahlarının affetmesi ve emanetini vermesi için yanan kiliseden kurtulan kızla görüşmeye karar vermiştir. Hanna'nın hesabındaki paranın okuma yazma bilmeyenler için kurulmuş olan bir Yahudi kurumuna verilmesini sağlayarak, Michael'ın okuyucu rolü değişmiştir. Ancak yazarın burada dile getirdiği 'Jewish League Against Illiteracy' adlı kurum da tamamen kurmacadır.

Üç kısma ayrılan bu yapıtın ilginç yanı Holokost'la ilgili olan çoğu bilgi bir suçlunun bakış açısından tasvir edilmiştir. Bu yüzden Bernhard Schlink Nasyonal Sosyalizmin canavarını kişileştirmiş olup bu canavarı sadece büyük ve insan dışı bir kitle olarak algılanmasını sağlamamıştır. Çünkü toplama kamplarındaki gözetmenler de birer insandı. Dolayısıyla bu romanda tezatlıklar hüküm sürmektedir. Hanna'nın toplama kampında yapmış oldukları bakımından ona karşı bir antipati oluşurken, öte yandan duruşma esnasında kendisine diğer sanıklar tarafından yapılan komploya, okuma yazma bilmemesini gizlemek uğruna kurban gitmesi ve kendisini doğru dürüst savunamaması nedeniyle de, ona karşı bir acıma duygusu oluşmaktadır.

Gerçeklik kurgusuna bağlı kalınarak oluşturulan romanlardaki önemli bir problemi anlatı ve vaka zamanı arasındaki ilişki oluşturmaktadır. Bu tarz romanlarda zaman kavramını Şerif Aktaş, öncelikle yazma zamanı ve okuma zamanı olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Yazar eserini meydana getirirken harcadığı süre, eserin yazma zamanını oluşturmakta, okuyucunun da - okuyucudan okuyucuya göre değişmektedir – okuma işine bağlı zaman ise okuma zamanıdır. Bu iki kavramın eserdeki olayla hiçbir ilgisi bulunmamaktadır. Eserde cereyan eden olayın gerçekleştiği süresi vaka zamanı olarak adlandırılmaktadır. Yazarın yazma zamanı ve vakanın gerçekleştiği zaman birbirine karışmış durumdadır. Eserde vakayı anlatma süresi, anlatıcının bilgisi dışında olduğu için anlatıcıya bağlıdır.¹⁹⁵ Örneğin Schlink'in Okuyucu adlı eserinde cereyan eden olaylar vaka zamanı olarak yaklaşık 36 yıllık bir süreyi kapsamaktadır. 1958 yılında Hanna ile Michael'ın tanışmasıyla başlayan öykü 1984 yılında Hanna'nın

¹⁹⁵ Aktaş, s. 107-126.

intiharından sonra da devam eder ve 1994 yılı eserin sonu olmuştur. Anlatma zamanı ise günümüze aittir. Olayın gerçekleştiği zaman ile yazarın bunu anlatma zamanı kolayca idrak edilebilirken, anlatıcının bu olayı anlatması için harcadığı süre biraz kafa karıştırıcı olabilmektedir. Anlatıcı yazar ile vaka arasında yer aldığı için anlatıcıya ait olan zaman ise vakayla kaleme alma müddeti arasındadır. Ancak vakanın oluş zamanı ile yazarın yazma zamanı arasında oluşan sorunun kaynağı vakanın gerçek zamanında yazarın yaşayıp yaşamadığı ile ilgilidir. Bir tarihsel romanda anlatılan vaka gerçekleştiği esnada yazar hayatta değilse, bu olayı daha sonradan başka kaynaklardan öğrenmişse vakanın dışında bir hareket söz konusudur. Oysa Schlink'in Okuyucu adlı romanında olduğu gibi yazar olayların geçtiği döneme ait ise vakanın içinde gelişen bir metinden bahsedilmektedir. Günümüzden geçmişe doğru ara ara yapılan geri dönüşlerle birlikte romanın ilk kısmında anlatılan zamanı 1958 yılının Ekim ayından başlamakta ve 1959 yılının Ağustos ayına kadar sürmektedir. Romanın ikinci kısmında ise sadece 1966 yılında yaşanan mahkeme süreci dile getirilmektedir. Son bölümünde anlatılan zaman ise 1966-1994 yılları arasını kapsamaktadır. Romanın başlangıcında 15 yaşında olan Michael, Hanna ile olan yaşantılarını kaleme alma kararı aldığı anda 50 yaşındaydı.

Tarihi konu edinen romanlarda zaman kavramının yanında mekân da anlatımdaki tarihsel atmosferinde bir bütünlük oluşturmaya açısından önemli bir yere sahiptir. Bu romanlarda yolculukların ve farklı mekânların dönem atmosferini daha iyi yansıtmak ve tarihi döneme vurgu yapmak gibi önemli işlevleri bulunmaktadır. Tarihsel ve çağ romanın ele aldığı geçmiş olayları ifade etmek için yazar değişik mekânlardan faydalanmaktadır.

Romanın başlarındaki anlatıcısının evinin “yüzyıl dönümünde inşa edilmiş, heybetli bir” bina olarak betimlenmesi ve devamındaki “Adliye yüzyıl dönümünde inşa edilmiş binaydı” gibi tasvirler ve Bahnhofstrasse, Häuserstrasse, Blumenstrasse, Nußloch, Rohrbach, Schwetzingen, Wilhelmplatz gibi isimlerinden yola çıkarak Heidelberg’te ve söz konusu döneme atıfta bulunarak gerçekleştiğini açıkça göstermektedir. Dolayısıyla mekânlarda kurmacalık söz konusu değildir. Romanın başlarında tasviri yapılan caddeler ve evler Bernhard Schlink’in gerçekten yaşadığı yerlerdir. Ayrıca mekân atmosferi Bernhard Schlink’in diğer eserlerinde de yansımıştır. Romanın ikinci kısmında yer alan mahkeme sahnesi ise arabayla yaklaşık bir saatlik

mesafesi bulunan başka bir şehirde gerçekleşmektedir. Roman, Frankfurt Auschwitz davalarını ima etmektedir.

Gerçek tarihle kurmaca dünyanın iç içe olduğu bu eserde, Schlink tarihi belgelere sadık kalarak ve aynı zamanda bir roman yazarının sahip olması gereken özgürlük ile İkinci Dünya Savaşı esnasındaki Nazi toplama kampları ile ilgili okuyucuya önemli bilgiler aktarmaktadır.

Tarihsel romanlarda karakter seçiminde iki yol izlenmektedir: Scott metodunda gerçek bir olay zemin alınarak tamamen kurmaca kişiler oluşturulmaktadır ya da tarihsel olaylar yaşamış tarihi şahsiyetlerle sunulmaktadır.¹⁹⁶ Bu açıdan bakıldığında ‘Okuyucu’da bu iki eksenin de yer aldığını görmekteyiz. Yazar, amacından sapmamak için uygun yerlere kurmaca, uygun yerlere de gerçek kişileri olay örgüsüne yerleştirmiştir. Hanna, Michael, hâkim, avukatlar gibi gerçek kişilerin yanında Profesör, Michael’in hayatına giren kadınlar, şoför, gardiyan gibi kurmaca figürler de oluşturmuştur. Schlink’in figürlerinin çok önemli ortak özellikleri bulunmaktadır. Schlink çoğu eserde klişe haline gelen hatasız ve mükemmel kahramanlardan kendisini uzak tutarak karakterlerini meydana getirmiştir. Romanda da bu karakterlerin kendilerine has yerleri vardır. Yazar, karakterlerinin davranış biçimlerini gerçekçi ve abartıdan uzak bir şekilde sunmayı başarmıştır.

Walter Scott geleneğine göre gerçeklik kurgusuna bağlı eserlerin yazarları başkişi seçme konusunda iki yöntem kullanmaktadır. Romanın başkişisi ya tarihsel gerçeklikte ya da kurmaca gerçeklikten alınacaktır. Schlink ise bu çağ romanında tarihsel ve kurmaca gerçeklikten kişiler seçerek bu iki yöntemi de eserinde kullandığı görülmektedir. Böylece Schlink, eserinde gerçek ve kurmaca kişileri bir arada tutarak Scott geleneğini sürdürmüştür. Örneğin Hanna Schmitz, toplama kampı gözetmenlerinden Hermine Ryan Braunsteiner’ı temsil ettiği için tarihsel gerçeklikten alınmış başkişidir. Sonuç olarak tarihi bilgiler ile eserin daha zenginleşerek süslenmiş olan romanda, tarihin atladığı boşlukları yazar tamamlamıştır. Auschwitz kampında Kısarak lakabında bir gözetmendir aslında Hanna. Hermine Braunsteiner gerçek tarihi oluşturan figür, Hanna Schmitz ise yazarın süzgecinden geçen tarihi yaşayan figürdür.

¹⁹⁶ Gögebakan, *Tarihsel Roman Üzerine*, s. 15.

Bu bağlamda Walter Scott'ın tarihsel roman ölçütlerine uyan Bernhard Schlink'in 'Okuyucu' adlı eserinde diğer tüm tarihsel romanlarda gibi gerçekliğin yanında kurmaca dünyada da hükmünü sürmektedir. Romanın geneline baktığımızda gerçek olaylar ile kurmaca olaylar ve dolayısıyla gerçek kişiler ile kurmaca kişilerin olay örgüsünü oluşturduğu görülmektedir. Gerçek kişiler kurmaca olayın başkahramanıdır. Yazarın bu eserinde karakterler arasında gerçekle bağlantısı en çok dikkati çeken figürün Hanna Schmitz olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak Bernhard Schlink Hanna figürü için bu toplama kampı gözetmenlerinden Hermine'i özel bir yolla şekillendirdiği biyografisini kullanmıştır. Kısırak lakaplı bu gözetmenden bahsederken onun bu özelliklerini Hanna'ya veren Bernhard Schlink'in söz konusu bu gözetmen hakkında derin bir bilgiye sahip olduğu sonucuna varılmaktadır. Hanna, Hermine, Ilse, Ruth, Irma ve diğerleri. Kendilerine has özellikleri ne olursa olsun, hepsi için ortak bir özellik söz konusudur. Yaşadıkları toplum ve III. Reich onları "*düşünme yeteneğinden ve özbilinçten yoksun*"¹⁹⁷ birileri haline getirmiştir. Öznelliklerini kaybeden bu insanlar toplama kamplarındaki görevlerine başlamalarından yargılanmalarına, suçlanmalarına, geçmişle hesaplaşmalarına ve idam edilmelerine kadar III. Reich'in ırkçılığa karşı kullandığı birer aracı haline gelmişlerdir. Sonuç olarak Schlink bu eserinde gerçek ve kurmacadan oluşan bir dünya yansıtmıştır ve gerçek bir olay bağlamında kurmaca figürler yardımıyla tipik alman kaderini sorgulamıştır.

¹⁹⁷ Zeynep Sayın, *Kötücülük Tekilcilik Postmodernizm*, Mitos Yayınları, İstanbul 1994, s. 28.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TARİHSEL ARKA PLAN

3.1. NASYONAL SOSYALİZM

Nasyonal Sosyalizm olgusu ilk kez Fransız teorisyen Maurice Barrès tarafından 1898 yılında ortaya atılmıştır. Ona göre sosyalizm, liberal bir zehir; Nasyonal Sosyalizm ise milliyetçilik adına kullanılacak bir araç anlamına gelmektedir. Bu durumda işçilerin kendi vatanlarındaki işverenlere karşı değil, yabancı işverene özellikle Yahudilere karşı olmaları gerektiği düşüncesi Hitler'in Nasyonal Sosyalist ideolojisini oluşturmaya yardımcı olmuştur.¹⁹⁸

1939-1949 tarihleri arasında dünya tarihinde köklü değişimlerin yaşanmasına neden olan Nasyonal Sosyalist dönem, Adolf Hitler'in iktidara sahip olmasıyla birlikte uluslararası bir platformda yerini almıştır. Nasyonal sosyalizm kavramından Birinci Dünya Savaşı sonrasında Hitler aracılığı ile Almanya'da gelişen ve yine Hitler'in ölümü ile son bulan siyasi bir rejim olduğu anlaşılmaktadır. Bu rejimin temelinde vatanseverlik, Yahudi düşmanlığı, Alman ırkının üstünlüğü, milliyetçilik, sosyalizm, komünizm ve kapitalizm karşıtı düşünce bulunmaktadır. İçinde barındırdığı bu ideolojinin boyutu akıl almaz şiddete ve acımasızlıklara kadara ulaşmıştır.

Nasyonal Sosyalizm'in en önemli figürü Adolf Hitler'dir. Çocukluk dönemini oldukça rahat geçiren Hitler, babası gibi memur olmak istememiştir. Aksine, bir ressam olmak amacıyla Viyana'ya gitmiştir. Ailesinin ölümünden sonra Avusturya'daki zor günleri eğitimini tamamlamasına müsaade etmemiştir. Kendisi de Alman olarak Almanların açlık ve yokluk çektiği bir dönemde Viyana'da *"işsiz günler geçiren 19 yaşındaki delikanlı, imparatorlukta asıl iktidarın Galiçya'lı ve Macar Yahudi tüccarlarının ellerinde olduğunu sezinlemekteydi. 1910 yılında bir gün İmparatorluk Parlamentosuna bir davetiye bularak girme şansına kavuştu. Hitler orada gördüklerinden 'dehşetli bir tikslenme' duymuştu. Meclis adeta bir aşureye benziyordu. Macar'lar, Prusya'lılar, Çek'ler, Sırp'lar hepsi milletvekili olarak bir salonu doldurmuşlar bağrışıp duruyorlardı. (...) Az sonra birkaç milletvekili birbirine saldırdı.*

¹⁹⁸ Nasyonal Sosyalizm, Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2012, http://tr.wikipedia.org/wiki/Nasyonal_sosyalizm

*Aralarına girilerek kavgacılar zorlukla yatıştırılabildi. Bu olay işsiz delikanlı üzerinde çarpıcı bir etki yaratmıştı. Ve milletin böyle karışık değil, tek bir ırktan meydana gelmesinin gereğini yeniden düşünmeye başladı.(...) Ona göre İşçi Sendikalarının istekleri aşırıydı ama Burjuvazinin yaptığı da insafsızlıktı.”*¹⁹⁹ Bu şekilde kendisinde zaten var olan Yahudi düşmanlığı daha da şiddetlenmiştir.

Hitler, 1916 yılında Birinci Dünya Savaşı'nda gönüllü piyade eri olarak katıldığı cephede yaralandı. Bunun üzerine *“Hava değişimi için gönderildiği Münih’te harbin cephe gerisindeki yol açtığı sıkıntıları ve kıtlığı yakından gördü. Ticaret ve endüstrinin genellikle Yahudilerin elinde olduğunu bir kere daha algılamaya başlıyordu. Halkın kanını emen bu tefecilere karşı kini, ayırık zapt edilemez hale gelmişti.”*²⁰⁰ Dolayısıyla, Nasyonal Sosyalizm, ırkların ekonomik mücadelesine aykırı nitelikteydi ve Almanların Nazi ideolojisini benimsemesinin temelinde Yahudi düşmanlığı ve ekonomik yetersizlik bulunmaktaydı.

1919 yılında gelen teklif üzerine Hitler ordudan ayrılarak, düşüncelerini daha kolay yaymak amacıyla üye sayısı sadece yedi olan ‘Alman İşçi Partisi’ne katılmıştır. Dönemin bir başka partisi olan ‘Sosyal Hristiyan Parti’ne’ katılmamasının nedeni ise bu partinin ideolojisinin yoğun dinden oluşması, Yahudi düşmanlığını engellemesiydi. Oysa, Hitler’in lideri olduğu parti milliyetçi ve sosyalist özellik taşımaktaydı. Zamanla Hitler Alman İşçi Partisi’nde çok önemli bir yere gelmiş ve bu partinin örgütlenmesini yenileyerek sayısı da hızla artırmıştır. *“Alman İşçi Partisinin adı, yeni bir kararla ‘Alman Nasyonal Sosyalist İşçi Partisi’ NAZİ olarak değiştirildi.(...) Hitler’in gençliğinden beri beslediği fikirler şimdi yavaş yavaş şekilleniyor ve metotlu bir temele oturuyordu. Bir defa Almanya’nın başına bela olan iki düşman, kendi düşüncesine göre artık kesinlikle meydana çıkmıştı: Komünistler ve Yahudiler.”*²⁰¹ *“Kurulduğunda yalnızca 68 üyeye sahip olan NSDAP, askerlerin uydurduğu ihanet suçlaması propagandasıyla gelişti ve 1921 Kasım’ında 3 bin üyeye ulaştı.”*²⁰² Böylece, şiddetten kaçınmayacak bir politika sergilemek amacıyla yanında yer alacak kişilerin sayısı da artmıştır. Partinin ilk çalışmaları Almanya’da 1848 yılından itibaren endüstrileşmenin

¹⁹⁹ İbrahim Artuç, *Hitler ve İkinci Dünya Harbinin Kaderi*, Kastaş Yayınları, İstanbul 1984, s. 10-11.

²⁰⁰ Artuç, s. 13.

²⁰¹ Artuç, s. 15.

²⁰² Öner Yağcı, *Nazi Kampları İnsanlık Vicdanını Kaybederken Edebiyat Nazi Kamplarını Unutmadı*, Papirüs Yayınevi, İstanbul 2004, s. 61.

şiddetli bir şekilde artmasıyla toplumda egemen olan komünistlere ve doğal olarak Yahudilerin aleyhine olmuştur. Ayrıca, Hitler partinin sembolü olarak gamalı haç kullanılmasını öngörmüştür ve Nasyonal Sosyalizmi benimsemiş kişi ve kurumlara da Nazi²⁰³ ya da Nasyonal Sosyalist denilmeye başlanmıştır.

Nazi desteğinin büyük bir kısmı işçi sınıfından gelmiştir. Çünkü döneme hâkim olan sınıf çatışmasının altında ezilen işçi sınıfına bu mücadeleyi kaldırmayı amaçladığını iddia eden Naziler cazip gelmiştir. Bunun için de sınıf çatışmasının en şiddetli savunucusu olan Komünistlere karşı mücadelenin sözünü vermişlerdir. Sınıf karşıtı ideolojisi, dolaylı olarak gençlerden de fazla oy almasına neden olmuştur. Ayrıca işçi sınıfı ve gençlerin yanı sıra zengin kesime borçları bulunan köylüler, büyük işletmelere gücü yetmeyen küçük dükkan sahipleri, avukat ve doktor gibi iş bulamayışlarının nedenlerini her gücü elinde tutan Yahudiler olarak gösteren meslek sahipleri Nazi tarafı olmaktan yana tercihlerini kullanmışlardır.²⁰⁴ *“Nazilere verilen oylar yoksunluk ya da yoksunluk korkusunun neden olduğu korkuların ve nefretin ifadesiydi”*²⁰⁵

9 Kasım 1923 tarihinde Almanya'daki imparatorluk yönetimine karşı darbe planları yapan Hitler'in bu çabası başarısızlıkla sonuçlanmıştır. 1924 yılının Nisan ayında Hitler'e sadece beş yıllığına hüküm veren mahkemenin yanlış kararı onu her yerde ve herkesçe tanınmasına katkıda bulunmuştur. Bu mahkûmiyeti esnasında hayatını, ilkelerini ve planlarını kaleme döktüğü 'Kavgam' adlı yapıtında Alman halkına seslenerek Alman ırkının üstünlüğünü bir kez daha vurgulamıştır. Bu ırk uğruna yapılacak her mücadelenin gerekliliğini belirtmiştir. Vaktinden çok önce serbest bırakılmasının ardından 1924 yılının Kasım ayında hiç eksilmeyen enerjisiyle bu arada yasaklanan NSDAP partisinin yeniden örgütlenmesi ile uğraşmıştır ve 1925 yılında yeniden yapılanarak 'Führer' unvanını almıştır.²⁰⁶

Hitler ve partisinin temel taşı Alman ırkçılık politikasıydı. Beyaz ırkın diğer ırklardan üstün olduğunu savunmuştur. Bu nedenle Alman ırkının üstünlüğünü

²⁰³ Nazi kelimesi Almanca karşılığı "Nationalsozialismus" kelimesinin kısaltılmışıdır.

²⁰⁴ R.A.C Parker, *İkinci Dünya Savaşı* (Çev.: Müfit Günay), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 2009, s.12.

²⁰⁵ Parker, s. 12.

²⁰⁶ Jürgen Stilig, Wolfgang Wippermann, *Der Nationalsozialismus Die Zeit der NS-Herrschaft und ihre Bedeutung für die deutsche Geschichte*, Cornelsen Verlag, Berlin 2000, s. 14.

bozmamak için farklı ırklarla karışılması engellenmiştir. Artuç, Hitler ve partisinin bu ırkçılık politikasının arka planını şu şekilde dile getirmiştir:

“Hitler’in kafasında ırkçılık düşüncesi de bu sıralarda somutlaşmaya başlamıştı. Dünyayı ve toplumları derinden sarsan, insanları yaralayan, kişileri isyan ettiren o şeytanca düşünce: Irkçılık. Onun bir deli gibi sarıldığı ve bütün benliği ile inandığı bu ideolojiye göre dünya milletleri iki cins ırktan oluşmuştur: Temiz (Üstün) ırk ve Karışık (Aşağılık) ırk. (...) Zaferler, Üstün ırkın hakkıdır ve dünyanın en kuvvetli milleti onlar olacaktır. Aşağı ırklar, yönetilmek için yaratılmışlardır. Dünyamızda üstün ırka mensup olmayanlar, bir saman çöpü gibi etkisiz ve hükümsüzdürler. Hitler bu düşünce içinde Yahudileri de bir din topluluğu olarak değil, Temiz ırklı milletlere köstek olan ne idüğü belirsiz bir ırk topluluğu olarak görür. Kendisine göre bu kötü ırk, temiz ırka mensup toplumların üstüne çıkmaya çalışan, onların sırtına binmiş zehirli bir parazittir.”²⁰⁷

Hitler’in bu görüşüne göre üstün olan Alman ırkını, aşağı ırklardan uzak tutarak devamını sağlamak gerekmekteydi. Bunun için ise gereken ne ise yapılması zorunluydu. Hitler’in iktidara gelmesiyle birlikte Almanya’da özellikle devlet kurumlarında sadece Alman ırkına yer verilmiş ve Alman ırkına sahip olmayanlara vatandaşlık hakkı dahi tanınmamıştır. Alman halkı da Führer’inin yanında durarak ve Naziler ile birleşerek bu Yahudi ırkın soyunu kazımak durumunda kalmıştır. Aslında yaşanan bu olaylar birden meydana gelmemiştir. 1933 yılında resmen iktidara geçecek olan Hitler’in Nasyonal Sosyalizm rejiminin altında bir takım felsefeli akımlar bulunmaktadır. Alman ırkının ve devletin üstünlüğü için savaşmanın hiçbir mahsuru olmadığı düşüncesi tek başına oluşmamıştır ve bu ideoloji aslında tarihsel ve felsefi bir kökene sahiptir. Hitler’i bu düşüncelere sevk eden Bismarck döneminden başlayarak Hitler’in iktidara gelmesine kadar Alman kültüründe egemen olan 19. yüzyılın Hegel, Kant, Nietzsche, Herder ve

²⁰⁷ Artuç, s. 17-18.

Fichte gibi Alman filozoflarının düşünceleri etkili olmuştur. Örneğin, Alman düşünür Hegel'in mutlak düşüncesine göre insanın özgürlüğünü elde etme sürecinde en son varılan yer, en yetkin varlık olan devlettir.²⁰⁸ Hitler'in devlete karşı olan hayranlığının Hegel temeline sahip olduğu söylenmektedir. Alman ırkının üstünlüğüne inanan Fichte de öncelikle Yahudiler olmak üzere tüm azınlıkların ortadan kaldırılmasını; çünkü toplumda Yahudiler ile Almanların aynı haklara sahip olmalarının felaketle sonuçlanacağını savunmuştur.²⁰⁹ Fichte'nin bu düşüncesi Hitler döneminde de benimsemiştir. Hitler'in iktidara gelmesinden önce de Nazizm'e bağlı filozofların arasında yer alan Heidegger de 1930'lu yıllarda enerjisinin büyük kısmını ve büyük felsefi ustalığını Nasyonal Sosyalizm'e odaklayarak gerçekçiliğin her zaman için bütün devletçi Nazi düşüncesinin kusursuz bir uygulamasına izin veren Alman halkının çoğul sahiciliği olduğunu ileri sürer. Bu düşünce aynı zamanda Heidegger'in 1930'larda hem kamusal hem de özel olarak Führerprinzip nosyonunu benimsemesiyle uyuşur. Hitler'in iktidara gelmesiyle birlikte Freiburg Üniversitesi'ne rektör olarak atanan Heidegger, Hitler gençliğinin hakimiyeti altındaki yayınlara Nasyonal Sosyalizm lehine yazması gibi bir çok nedenlerle Fransız filozof Emmanuel Faye Heidegger'i 'Nasyonal Sosyalizmin öncü düşünürü' olarak nitelendirmesine rağmen filozof Manfred Geier ise Heidegger'in Nasyonal Sosyalizmden etkilenen görüşünün sadece küçük bir bölümünü kapsadığını, tüm felsefesinin Nasyonal Sosyalizmden ibaret olduğunu düşünmenin yanlış olabileceğini çünkü Nasyonal Sosyalizmin somut tarihsel şartları altında etkilendiğini ve geliştiğini vurgulamıştır. Tarihsel açıdan da Almanya'nın Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik olarak ayrılması, milliyetçilik duygusunun zedelenmesine neden olmuştur. Versay Antlaşması'nın devam eden ağır yükü de gelecek için engel teşkil etmekteydi. Savaşın sonunda meydana gelen işsizlik, yoksulluk, enflasyonun sorumlusu olarak o dönemin komünist tarafları görülmekteydi. Bu yaşananların ardından II. Wilhelm tahttan ayrılmış ve Weimar Cumhuriyeti adı altında yeni bir devlet kurulmuştur. Bu dönem için Almanya'nın ulusal birliği adına Bismarck döneminden daha fazlasını vurgulanmaktaydı. Ancak işsiz kalan insanlar kendilerini parti akıntılarına verince Weimar Cumhuriyeti de son bulmuştur. Savaşın en ağır sonucu olan ve 1929-1932 yılları arasındaki tüm Avrupa'yı sarsan ekonomik bunalıma maruz kalan halk çareyi

²⁰⁸ Orhan Hançerlioğlu, *Felsefe Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1994, s. 157.

²⁰⁹ Harun Yahya, *Soykırım Vahşeti*, Araştırma Yayıncılık, İstanbul 2005, s. 51.

Hitler ve ideolojisinde aramaya başlamıştır.²¹⁰ Zettl ise Birinci Dünya Savaşı'nın ekonomi ve politikaya etkilerini şu şekilde belirtmiştir:

“Bir zamanlar gelişmekte olan dünya ticareti sekteye uğradı, Avrupa borçlandı, ekonomi büyük yara aldı. Paranın değeri kaybetmesiyle zenginlik de yitirildi ve buna bağlı olarak kentsoylu sınıfın etkisi azaldı. Buna karşılık artık savaş endüstrisinin ve devasa orduların yükünü çeken işçiler, işçi yığınları siyaset sahnesine dâhil oluyor hükümet ve güçler savaşında söz hakkı talep ediyorlardı. [...] Sonuç olarak politik ve ekonomik gücün şimdiye kadar olmadığı kadar devletin elinde toplanması olmuştur.”²¹¹

Bu gelişmeler sayesinde olumsuz etkilenen ekonomi ve politikada Hitler planlarını hayale geçirecek ortamı bulmuş ve iktidardaki yerini garantilemiştir. Bu açıdan bakıldığında “Nasyonal Sosyalist hareketin doğum yeri Münih değil, tersine Versailles’dır.”²¹²

Hitler’in partisinin yararına gelişecek olan toplumsal olayların ardından yeniden doğuş yaşayan Hitler’in ve dolayısıyla Nasyonal Sosyalizmin Yahudi düşmanlığı, anti komünizm ve ırkçılıktan sonraki diğer dünya görüşlerinin arasında başka düşünceler de bulunmaktadır. Genellikle çoğunluğu belirleme ilkesini reddeden ve parlamento karşısına olan genç bir hareketin de aracılığı ile lider olma ilkesi ‘Führer otoritesini’ gerekli kılmaktadır. Bu amaçla Hitler, parlamentodan tüm yetkileri almıştır. Bundan böyle Führer, yani Hitler, her şeyin yetkilisi olarak devleti, parlamentoyu, hükümeti, kurum ve kuruluşları tek başına denetlemektedir. Ayrıca, Hitler kendi partisine aykırı düşünceler oluşmasını engellemek için de diğer tüm partileri kapattırmış ve kendi partisini Almanya’nın tek resmi partisi haline getirmiştir. Her türlü konu ile ilgili ilk ve son söz de sadece Hitler’e ait olmuştur. Bunun yanı sıra savaş esnasında ahlak

²¹⁰ Wilhelm Gössmann, *Deutsche Kulturgeschichte im Grundriß*, Grupello Verlag, Düsseldorf 2006, s. 142-143.

²¹¹ Erich Zettl, *Geçmişten Günümüze Almanya Alman Kültür ve Edebiyat Tarihi*, (Çev.: Prof. Dr. Ali Osman Öztürk), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale 2009, s. 65.

²¹² Zettl s.66.

çöküntüsüne neden olan milyonlarca Yahudi'yi ölüme gönderen ve her sınıftan ve meslekten yüz binlerce Alman işçilerin de dayanmak zorunda kaldığı terörizm ve Hitler'in ırkçı politikası ile doğuya yönelerek Alman "yaşam alanını" genişletme düşüncesi Nasyonal Sosyalizmin ideolojileri arasında yerini almaktadır.²¹³ Dış politikada benimsediği Alman ırkı için yaşam alanı sağlama düşüncesi ile doğu bölgeleri fethetme amacı gütmüştür. Çünkü Hitler'e göre Almanya'nın sorunlarına çözüm bulacak bu ideolojilerdi.

30 Ocak 1933 tarihinde başbakan olan ve 5 Mart 1933 tarihinde ise iktidara geçen Hitler Üçüncü Reich dönemini resmen başlatmıştır. Bu yeni oluşan hükümetin diğer resmi ismi de Büyük Alman İmparatorluğu idi. Hitler bu imparatorluk çatısının altında üstün ırkın bir arada yaşamasını sağlamayı amaçlamıştır. Partinin bu ideolojilerini gerçekleştirmek için de hemen harekete geçilmiştir. Bu yeni Nasyonal Sosyalist hükümetin amaçları ve politikası şu şekilde sıralanmaktadır: Amaçlara ters düşecek herhangi bir fikrin etkinliğine göz yummamak, Marksizm'in kökünü kazıma, tüm Alman halkını mücadele etme düşüncesine yönlendirmek ve genç nesli her türlü donanımla güçlendirme Nasyonal Sosyalist partinin iç politikasıdır. Versay Antlaşmasına karşı bir mücadeleye girişme, Cenevre'deki hak eşitliği ve halk silahlanmak için hazır hale gelmediği durumda müttefiklere dikkat etme de dış politikalar içinde sayılmaktadır. Hitler iktidara gelmesinin hemen ardından I.Dünya Savaşı'ndan yenik çıkan Almanya'nın ekonomisinin düzeltilmesini amaçlamıştır. Bu maksatla öncelikle işçi ve çiftçi sınıfına dair düzenlemeler yapılmıştır ve ihracatın artırılması sonucunda istihdam artışı amaçlanmıştır.²¹⁴ Nasyonal Sosyalizm ekonomide ise sosyalist bir devletçi anlayışla Kapitalizm yerine korporatizm anlayışı programını benimsemiştir. Marksizm tümüyle reddedilir ve komünizmin Alman ulusu için büyük bir tehdit oluşturduğu düşünülmüştür. Yerli üretim teşvik etmek için Volkswagen gibi şirketler kurulmuştur. Versay Antlaşması'nın üstesinden gelebilecek ekonomi planları yapılmıştır. Öncelikle işsizlik oranını azaltmak amacıyla dört yıllık ekonomi programı oluşturulmuştur. Nasyonal Sosyalizmin izlediği bu devletçi program ile yeni iş olanakları oluşturulmuştur. Böylece hızla gelişen Nasyonal Sosyalist Alman

²¹³ Stilig, Wippermann, s.15-16.

²¹⁴ Stilig, Wippermann, s. 24-25.

ekonomisindeki işsizlik Weimar Cumhuriyeti'ne oranla neredeyse ortadan kalkmıştır.²¹⁵ Bu gelişmeler Hitler'in Alman halkının daha refah ve yüksek standartlarda yaşamasını amaçladığını göstermektedir.

Nasyonal Sosyalistler zorba ve güçle tek başlarına hâkim olunamayacağının farkındaydılar. Bu nedenle propaganda da Nazilerin seslerini duyurmak, halkı harekete geçirmek ve etkili olmak için faydalandıkları önemli bir araçtı. Uçaklar ve büyük hoparlör sistemleri, parti gazeteleri ve afişlerin kullanımı etkiyi artırmıştır. Hitler'in iktidarı ele geçirmesinden sonra da bu propaganda aracı politik ve toplumsal yaşamın her alanında Nazi Politikasının yardımcısı haline gelmiştir. Hitler'in 1933 yılında Halkı Aydınlatma ve Propaganda Bakanlığı'na atadığı Joseph Goebbels'in görevleri tüm haber ajanslarını gözlem altına tutmak, yazı kurulundaki görüşmeleri düzenlemek, bağlayıcı dilsel düzenlemeleri ve talimatları vermek ve her gün basın açıklaması yapmaktır. Bu arada bakanlık radyo, basın, aktif propaganda, film, tiyatro ve halk eğitimi bölümlerini kayıt altına almıştır. Ayrıca Nasyonal Sosyalistler tatil ve bayram günlerini de propaganda amaçlı kullanmış ve binlerce insan bir araya gelerek etkili bir topluluk oluşturmuşlardır.²¹⁶ Yapılan bu propagandalar sayesinde Alman halkının Nasyonal Sosyalist partiyi daha yakından tanıması amaçlanmış ve onlara kamuoyu aracılığı ile Nasyonal Sosyalizm aşılarmaya çalışılmıştır.

Almanya'nın iş hayatı, eğitim ve öğretimi Nasyonal Sosyalizm düşüncesine uygun düşecek şekilde yeniden düzenlendi. Tüm ekonomik, sosyal ve mesleki grupların yerine Nasyonal Sosyalist organizasyonlar geçince Alman halkının ihtiyaçlarını karşılayan bu parti olmuştur. Bu nedenle dönemim bu partisi ile halk iç içedir. Ayrıca Nasyonal Sosyalizmin gençlere karşı özel bir ilgisi bulunmaktaydı. Gençlere çalışkanlığın ve disiplinin erken yaşlarda aşılması gerektiği savunulmaktaydı. Okullar, erkekler için kurulan Hitler Gençliği ve bayanlar için kurulan Genç Bayanlar Birliği aracılığı ile vatansever bir bilinçle yetiştirilmekteydiler. O dönemde Hitler'e güvenin hat safhada olması nedeniyle dönemin Alman gençlerinin yarısından çok daha fazlası Nazi Partisi'nin gençlik örgütlerine gönüllü olarak katılmışlardı.²¹⁷

²¹⁵ Werner Jung, *Nationalsozialismus Ein Schnellkurs*, DuMont Buchverlag, Köln 2008, s. 64-65.

²¹⁶ Stilig, Wippermann, s. 36.

²¹⁷ Gössmann, s. 145.

Birinci Dünya Savaşı'ndan Hitler'in iktidarı ele alıncaya kadar olan süreç içerisindeki Ekspresyonizm akımının etkisiyle meydana gelen 'edebiyat ve sanatın en önemli eserleri, bir kriz çağında yaşandığı bilincini yansıtmıştır. İnancın değeri geçerliliğini yitirmişti. [...] Gerhart Hauptmann, Thomas Mann, Hugo von Hofmannstahl, Rainer Maria Rilke ve daha sonraları Franz Kafka gibi yazarlar, Almanya sınırları dışında ünlenen yazarlardı.'²¹⁸

Nazi döneminde ise parti çizgisine ayak uydurmamayan ve uymak istemeyen tüm güçler dönemin kültürel yaşamından uzaklaştırılmıştır. Bu durum Almanya'da büyük bir göçün yaşanmasına, düşünsel ve sanatsal açıdan toplumda önemli yerlere sahip olan seçkin sınıfın zorla susturularak düşünceleri açığa koymalarının engellenmesine neden olmuştur. Günlük yaşamdaki ideolojide ise sadece Heil Hitler selamının etkisi bulunmaktadır. Zamanla ulusallık ve eski gelenekler ideolojik açıdan işlevlerini değiştirmek zorundaydı.²¹⁹

Bu açıdan işe sanat ve kültürel çevre ve kitaplardan başlamak gerekmektedir. Hitler'in iktidara gelmesinden kısa bir zaman sonra "*Albert Einstein ve Sigmund Freud gibi birçok bilim adamı, Thomas Mann, Bertolt Brecht ve Carl Zuckmayer gibi yazarlar, Arnold Schönberg ve Paul Hindemith gibi bestekârlar, Paul Klee ve Oskar Kokoschka gibi sanatçılar ve mimar Walter Gropius*"²²⁰ Almanya'dan göç etmişlerdir. Bunun sonucunda da Alman kültürü sürgün bir hayat yaşamaya mahkûm edilmiştir. Almanya'yı terk edemeyenler ise üstün Alman ırkı tipine uymayanlarla birlikte toplama kamplarına gönderilmiştir.

10 Mayıs 1933 tarihinde ise Berlin Opera Alanı'nda kitap yakma törenleri yakılmıştır. Kamyonlarca Karl Marks, Thomas Mann, Heinrich Mann, Stefan Zweig, Albert Einstein, Jack London, H.G. Wells, Sigmund Freud, Emile Zola, Andre Gide, Marcel Proust'un ve daha birçok yazarın kitabı benzin dökülerek yakılmıştır. Böylelikle karartılan bir çağa adını veren ideoloji Nazizm olmuştur.²²¹

²¹⁸ Zettl, s. 68.

²¹⁹ Gössmann, s. 145.

²²⁰ Zettl, s.72.

²²¹ Yağcı, s. 22.

3.2. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI VE NS-SONRASI DÖNEM

Hitler ve Nasyonal Sosyalizmin sahip olduğu Alman ırkının üstünlüğü, Yahudi düşmanlığı ve ‘Lebensraum’ denilen ‘yaşama alanı’ politikası savaşı zorunlu kılmıştır. Alman ırkının üstünlüğünün devamını sağlamak için aşağı ırklara karşı savaşıması gerekmiştir. Hitler’in güçlü ve güçsüzün ayrımında savaşın ve mücadelenin gerekliliği düşüncesinde ‘Sosyal Darwinizm’ etkisi yer almaktadır. Çünkü yaşamın savaştan ibaret olduğunu düşünen Charles Darwin’in teorisine göre dünya üzerinde yaşanılacak kadar çok fazla yer bulunmamaktadır ve insanlar da hızla çoğaldığı için bu dar alanda yaşamak zorunda kalmışlardır. Kavgada gücü olan canlı kalmayı başarmaktadır. İnsan bu yaşam mücadelesiyle donatıldığı için ırklar arasında ayrımı kabul eden doğal ayıklanma da bunun sonucu olmuştur. Mücadelede ve yaşam kavgasında ayakta kalabilen ırk üstün özelliklere sahip ırktır ve bu özellik soyaçekimle yeni nesillere aktarılmaktadır.²²² Hitler, üstün olan Alman ırkı için Almanya’nın hâkimiyeti altındaki toprakların yetmediği düşüncesiyle toprak genişletme politikasını benimsemiş ve komşu ülkelere saldırıya geçmiştir. Hitler’in benimsediği Darwin’in teorisinin Kavgam adlı yapıtında da izleri bulunmaktadır.²²³ Darwin’in ‘yaşam mücadelesi’ adını verdiği olguya Hitler kavga demiştir. Hitler, iktidara gelir gelmez Darwin’in mücadelede yaşanan ortama uymayanı yok etme teorisini uygulamaya geçirmiştir.

Hitler’in benimsediği yaşam alanı belirleme ideolojisi ve Alman Nasyonal Sosyalizm rejiminin sahip olduğu ideolojiler insanları savaşıma yönlendirmiştir. Hitler, Alman ırkının bir arada yaşamasını istemekteydi. Bu amaçla önce 1938’de Avusturya’yı ardından 1939’da Çekoslovakya ve Polonya’yı işgal etti ve böylece İkinci Dünya Savaşı başlamış oldu. Almanya milliyetçilik duygusuyla kısa sürede tüm Avrupa’yı fethetti.

Tarihteki en büyük katliamlara ve soykırımlara sahne olan savaştır İkinci Dünya Savaşı. Tarihin en kanlı mücadelesi olan bu savaş, her türlü zarara sebep olmuştur. Milyonlarca sivil halk hayatını kaybederken, yaşanan yıkımlar sayesinde o milletin devamını getirecek olan kültür mirası da yok olmuştur.

²²²Orhan Hançerlioğlu, *Toplum Bilim Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1968, s. 79. (Darwinci Toplumbilim maddesi)

²²³Yahya, s. 24.

Hitler'in kurmuş olduğu SA²²⁴ birlikleri de partinin askeri kanadı idi. Ancak Nasyonal Sosyalistin en önemli parçası olan SA birlikleri iktidara rağmen önemini yitirmeye başladığında ideoloji açısından daha deneyimli olan SS²²⁵ ve Gestapo²²⁶ birlikleri 1934 yılında Himmler tarafından kurulmuştur.²²⁷ Bu şekilde polis devletine dönüştürülen Almanya'da söz konusu bu birlikler öncelikle Almanya'da daha sonra ise Almanya'nın işgal ettiği topraklarda benimsedikleri terörizm politikası ile ideolojik ve ırksal açıdan kendilerine ters düşen herkesi öldürdüler ya da toplama kamplarına göndererek orada işkence ettiler. Almanca karşılığı 'Konzentrationslager' (kısacası KZ) olan bu toplama kampı kavramından politik, dini, ırksal ya da başka sebeplerden insanların kapatıldığı, kötü muamele gördüğü ve katledildiği kamp anlaşılmaktadır. 1933-1945 yılları arasında ideolojilerinin arasında Yahudi düşmanlığı, ırk ayrımı ve terörizm olan Nazi Almanyası'nın da doğal olarak amaçlarının önemli bir aracı haline gelmiştir. Ancak tarihçi Wolfgang Wippermann, bu toplama kamplarının aslında Nazilerin bir icadı olmadığını ve Nazi döneminden çok önce var olduğunu söylemektedir. Onun bu konudaki ifadelerine göre ilk toplama kampı 1896 yılında İspanyollar tarafından Küba'da inşa edilmiştir. İki yıl sonra da bunu Amerikalıların Filipinler'deki toplama kampları takip etmiştir. Tarihte 1900 yılında da 30000 kişinin öldüğü Güney Afrika'daki İngiliz toplama kampı da yer almaktadır.²²⁸

Nasyonal Sosyalizm'de ise Hitler'in iktidara geçmesinin ilk sonuçları toplama kampları adına olmuştur. Bu toplama kamplarının kurulması fikri ilk kez Hermann Göring tarafından ortaya atılmıştır. Asıl amaç, sadece hapishanedeki suçluları bir arada bulundurmaktır. Daha sonraki dönemlerde bu kamplara Alman ırkından olmayanlar ve Nasyonal Sosyalizm karşıtı gruplar getirilmiştir. İlk kurulan toplama kampı ise 20 Mart 1933 tarihinde Himmler'in emriyle Münih yakınlarında Dachau'da kurulmuştur. Dachau örneğinden sonra 1936'da Sachsenhausen, 1937'de Buchenwald, 1938'de Flossenbürg, Neuengamme ve Mauthausen, 1939'da Berlin'deki kadın toplama kampı Ravensbrück toplama kampları kurulmuştur. 1945 tarihine kadar Nasyonal Sosyalizmin toplam 22 toplama kampı bulunmaktaydı. Binlerce Yahudi, Çingene, Komünist,

²²⁴ Almanca karşılığı "Sturmabteilung" (*Fırtına Bölüğü*) kelimesinin kısaltılmışıdır.

²²⁵ Almanca karşılığı "Schutzstaffel" (*Koruma Timi*) kelimesinin kısaltılmışıdır.

²²⁶ Almanca karşılığı "Geheime Staatspolizei" (*Alman Gizli Polisi*) kelimesinin kısaltılmışıdır.

²²⁷ Gössmann, s. 145.

²²⁸ Stilig, Wippermann, s. 32.

Homoseksüelin, politik suçlunun yaşadığı bu kamplarda ölüm oranı çok yüksekti. Buralarda yapılan işkencelerin yanı sıra çok ağır şartlarda çalışma, kötü beslenme, yetersiz tıbbi olanaklar, hastalıklar, hava şartları gibi nedenler çok sayıda esirin ölümüne neden olmuştur.²²⁹

1945 yılı, Alman tarihi açısından Nasyonal Sosyalist hareketlerin sonu demektir. Bu yenilgi Alman halkını açlığa, çaresizliğe ve ölüme sevk etmiştir. Aynı yıl Temmuz ayında Postdam Konferansı'nda savaşı kazanan gruplar tarafından ortak yönetilmek koşuluyla Almanya ve Berlin dört bölgeye ayrıldı. 23 Mayıs 1949 tarihinde ise Birleşik Krallık, Amerika Birleşik Devletleri ve Fransa işgal bölgelerini birleştirmiş ve Federal Almanya Cumhuriyeti'ni kurdular. 7 Ekim 1949'da ise Sovyetler Birliği, de konferansta kendisine verilen bölgede Demokratik Almanya Cumhuriyeti'ni kurmuştur. Bu ülkelerden birincisi Batı Almanya, diğeri ise Doğu Almanya olarak adlandırılmaktadır.²³⁰ Almanya Federal Cumhuriyeti ya da kısaca Batı Almanya 1950'lerden itibaren ekonomisinin hızla gelişmesi nedeniyle batı Avrupa'da yer alan, dünyanın en sanayileşmiş ülkelerinden birisi haline gelmiştir. Demokratik Alman Cumhuriyeti İkinci Dünya Savaşı sonrasında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin kontrolü altında ülkenin doğusunda kurulan sosyalist cumhuriyettir. Birçok vatandaş Batı Almanya'nın politik serbestliğine ve güçlü ekonomisine hayrandı. 1961'de inşa edilen Berlin Duvarı ile Doğu Almanya'dan Batı Almanya'ya kaçışlar durduruldu. Berlin Duvarı, Soğuk Savaş'ın simgesi haline geldi. Göçlerin devam etmesi iki Almanya'nın yeniden birleşme sürecini hızlandırdı. 3 Ekim 1990 tarihinde birleşmiş ve Berlin başkent olmuştur.

3.3. ETİK VE POLİTİK DEĞERLER

Hitler iktidarda bulunduğu süre zarfında hakim olan yönetim biçimi totaliter sistemdi. Totaliter sistemlerde itaate önem verilmektedir. Üstlerin astlarına verilen emirler sorgusuz sualsiz kabul edilmelidir ve verilen görevin amacına da dikkat edilmemelidir. Çünkü akıl, emir komuta zincirinde işlevi olmayan bir kavramdır. III. Reich döneminde ise yargılanan savaş suçlularının da sığındıkları tek liman buydu.

²²⁹ Jung, ss. 103-105.

²³⁰ Zettl, s. 74-75.

Amacı ve sonucu ne olursa olsun onlar sadece kendilerine verilen görevi yerine getirmekle yükümlüydüler.²³¹ Dolayısıyla, bu tür totaliter sistemlerde akıl yoktur, var olan akıl ise yanlış kullanılan bir araçtır.

Toplama kamplarının lavabolarında, girişinde ve birçok yerinde bulunan ‘*Arbeit macht frei*’ (İş özgürleştirir.) yazısı iş için esirlerde ve çalışanlarda psikolojik olarak baskı uygulamaktadır. Oysa aklını kullanamayan asla özgür olamaz. Bunun üzerine Kant’ın Aydınlanma döneminin de sloganı olan ‘*Aklını kullanmaya özgür ol.*’ sözü Nasyonal Sosyalist ideolojisi altında özgürlüklerini yitiren SS askerleri için de uyarı niteliği taşımaktadır. Toplama kamplarında çalışanlar kendi akıllarını kullanamayan ve aslında özgür olmayan kişilerdi. Çünkü aklı olmayan insan da var olamaz.²³²

Nasyonal Sosyalizm döneminde kullanılan politik uygulamalardan en önemlisi Nürnberg Yasası’dır. Nasyonal Sosyalist örgütlenmenin oluşturdukları bu Nürnberg Yasası Çingeneleri, eşcinselleri ve özellikle Yahudileri fişlemeye başladı ve farklı etnik kökenlerden olanların evlenmelerini veya ticari ilişkide bulunmalarını yasakladı. İdeolojik açıdan düşmanları gördükleri komünistleri ve sosyal demokratları siyasetten çıkarıp hapse mahkûm ettirdiler ya da öldürdüler.²³³

Nasyonal Sosyalist ideolojisinin eyleme geçmiş en önemli olayı da ‘Kristal Gece Olayıdır’. ‘Kristal’ adı, saldırıdan sonra sokakları kaplayan cam kırıklarının ısıltılarından esinlenerek verilmiştir. 9 Kasım 1938 gecesi Naziler, Yahudilere ve Polonyalılara ait iş yerlerini, evleri ve sinagogları yağmaladı. Ardından, bunu Propaganda Bakanlığı’nı kullanarak hükümete karşı yapılan bir ayaklanma girişimi gibi gösterdi. Pek çok Yahudi sınır dışı edildi veya toplama kamplarına gönderildi. Gecenin sonunda 91 Yahudi öldürülmüş, yüzlercesi ağır yaralanmış, Yahudilere ait 7.500 dolayında iş yeri yağmalanmış, tahminen 177 sinagog yakılıp yıkılmış, pek çok mezarlık tahrip edilmişti. Olaylar derhal pek çok ülkede tepkiyle karşılandı. ABD, 14 Kasım günü büyükelçisini Berlin’den geri çekti. Bu olay Yahudi soykırımının başlangıcı sayılmaktadır. Holokost’a giden yolun ilk adımı atıldı.²³⁴

²³¹ Sayın, s. 62.

²³² Sayın, s. 62.

²³³ Gössmann, s. 168.

²³⁴ Gössmann, s. 200.

Almanya'nın 'Alman yaşam alanı' için yeni topraklar işgal etme arzusuyla başlattığı İkinci Dünya Savaşı'na ve Alman ırkının diğer ırklardan üstün olduğunu ispatlamaya ve bu saf ırkı muhafaza etmek için oluşturulan toplama kamplarının varlığına 1945 senesinde son verilmiştir. Almanya için yeni bir dönem başlamıştır artık. Bu noktada 'Kolektif Suç' kavramının Alman tarihinde belirleyici bir rolü bulunmaktadır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı bağlamındaki bu kavramın iki farklı tanımı bulunmaktadır. Öncelikle kolektif suç, bir halkın kendi arasında politik bir birliğe sahip olduğunu ifade etmektedir. Sadece Nasyonal Sosyalizm zamanı adına değil, Nasyonal Sosyalist iktidar ile karşıt düşüncelerin açığa konulduğu anlamı da çıkarılmaktadır. Ancak, Almanların hiçbir zaman Nasyonal Sosyalist diktatörlüğün ardında daha az kolektif davranmadıkları da iddia edilmektedir. Öte yandan bu kavram ile Almanların ortak bir suça iştirak ettiğini de vurgulanmaktadır. İkinci Dünya Savaşı ve Nasyonalizm olgusu incelenirken asıl üzerinde durulması gereken konu Nazi ideolojisinin değerleri ve Yahudi tutumudur. Bunun üstesinden gelebilmek adına Alman kültürü bundan böyle suç ve hatırlama kültürü ile aynı çizgide yaşamaya mahkûm edilmiştir.

Amerikan antropolog Ruth Benedict toplumları 'suç kültürü' ve 'utanç kültürü' şeklinde ikiye ayırmaktadır. 1945 yılından önceki Almanya 'utanma kültürü' olarak belirtilirken 1945 sonrasındaki gelişmeler utanç kültürünün öğeleri hala varlığını sürdürmesine rağmen 'suç kültürüne' doğru yaklaşmaktadır. Çünkü, Bill Niven'e göre utanç kültüründe birey, muhtemel yüz kızartıcı durumlara ve aynı anda gerçekleşen onur ve itibar kaybına karşı toplumsal beklentilere uygun düşecek şekilde kendisini korumak için çaba göstermektedir. Nazi Almanyası'nı da 'utanç kültürü' olarak adlandırılabilir. Kişisel utanç ve eksikliği gizleme ve telafi etme isteğinin Nazilerin hayatında önemli bir rolü bulunmaktadır.²³⁵

Almanya'nın Nasyonal sosyalist geçmişinin sorgulandığı Bernhard Schlink'in bu eserinde suça ortak olan ya da en azından görmezlikten gelen insanların gerçekten de suçlu olup olmaması sorgulanmaktadır. Bu suçun devamının günümüzde Neonazi şeklinde yeniden gündemde yer alması doğal bir sonuçtur.

²³⁵ Niven, s.381.

Schlink tanık olduğu ya da etkilerini yaşadığı çağın gerçekliğini eserine yansıtmıştır. Bu nedenle ‘Okuyucu’ destansı ve süslü anlatı şeklinde uzanan bir roman değildir. Savaş sonrası Almanya’nın ve aynı zamanda 68 kuşağının toplumsal ve politik gelişimini ana ve yan figürlerle yansıtan kısa ve özlü sözlerle donatılmış bir romandır.²³⁶

Schlink, kendi kuşağı ve aynı zamanda savaş ve savaş sonrası kuşağının ebeveyn kuşağı ile olan ilişkinin 1960’lı yılların başından itibaren gerçekleşen büyük mahkeme süreçlerinden etkilendiğini iddia etmektedir.²³⁷ Eserinde kolektif suç olgusunu ise iki kuşak çerçevesinde aktarmıştır: ‘Nazi cürümlerini işlemiş ya da izlemiş; bu cürümleri görmezden gelmiş ya da 1945’ten sonra aralarındaki canilere hoşgörü göstermiş, hatta onları kabullenmiş’ (Y.Y.s.149) ilk kuşağın karşısında geçmişi aydınlatmak adına ebeveynlerini suçlayan ikinci kuşak bulunmaktadır. Eserde yer alan kuşak çatışmasının nedeni 60’lı yıllarda meydana gelen ve onun da arkasında geçmişle hesaplaşmanın bulunduğu öğrenci hareketleridir.

Tramvay şirketinde çalışan Hanna Schmitz sürpriz bir şekilde romanın ikinci kısmında toplama kampı gözetmeni olarak yeniden ortaya çıkmıştır. Yazar, bu gerçeğin ve geçmişin örtüsünü Nasyonal Sosyalist suçlularının yargılandığı mahkemede kaldırmıştır. Bu şekilde, Nasyonal Sosyalist konusu romanın olay örgüsü şeklinde devam etmiştir. Michael gibi okuyucu da Hanna’nın bu geçmişini yavaş yavaş öğrenmiştir.

‘Okuyucu’ Nasyonal Sosyalizm ile yakından ya da uzaktan ilgisi bulunan Nazi suçlusu, çocukları ve torunlarından oluşan üç kuşağı ve birbirleriyle olan ilişkisini ele almıştır. Birinci kuşağın öncüleri Nazi suçluları ve Hanna, Nasyonal Sosyalizmde işlenen suçlara pasif kalarak göz yuman ve görmemezlikten gelen kesim, Michael’in ailesi ve yakınları ve son olarak da kurbanlar ile eserde hayatta kalmayı başaran anne ve kızıdır. İkinci kuşak Holokost’u bizzat yaşamamışlardır ve bu grubun öncüleri ise sorgulayan, eleştiren ve Michael’in de içinde bulunduğu ve beraber anne ve babalarına karşı gelen yeni kuşak söz konusudur. Üçüncü kuşakta ise yaşananları, Holokost’u

²³⁶ Michael Tötenberg, (Ed. Heinz Ludwig Arnold), *Kritisches Lexikon zur deutschsprachigen Gegenwartsliteratur*, (=KLG), Loseblattsammlung, München 1978, s. 9.

²³⁷ Becker, (05 Ocak 2000).

sadece belgelerden öğrenmekle yetinen grupta günümüz kuşağı yer almaktadır. Schlink, bu üç kuşağın gözünden Holokost ve etkilerini dile getirmiştir. Her grubun farklı anlayışlara sahip olması kuşak çatışmasını zorunlu kılmıştır adeta.

3.4. GEÇMİŞLE HESAPLAŞMA

Kolektif suç kavramı politik bir deyim olup arka planında yatan gizli mesaj ise suçu kabullenme ve özür dileme eğilimidir. Savaş sonrası Alman toplumunda kolektif suç ile yakından ilişkili olan Kolektif yargılama ve kolektif sorumluluk da geçmişin üstesinden gelme yöntemlerindendir. Geçmişten uzaklaştıkça her zaman daha çok yaklaşmaktadır topluma. Bu yüzden unutmaya ya da bastırılma duygusu bertaraf edilerek üstesinden gelme ve aşma çabası ön planda olmalıdır. Kolektif suç düşüncesi İkinci Dünya Savaşı esnasında Alman halkı açısından önemli bir rol oynamıştır. Bu düşüncenin arka planında Yahudilerin sürgün edilmesi, toplama kampları, doğuda ve Balkanlar'da Almanların savaş planları ve işgal etme politikaları ve bunların sonunda Alman geçmişinden Nasyonal Sosyalizm'e doğru gerçekleşen bir süreç yer almaktadır.²³⁸

Alman toplumu belki de geçmişi en kara olan ülkelerin başında gelmektedir. İkinci Dünya Savaşı, Hitler'in partisinin iktidarda bulunması ve Yahudi katliamı başta olmak üzere Almanya'nın Doğu ve Batı şeklinde ayrılmasının ardında sınırları ortaya koyan Berlin duvarının yıkılışı sonucunda yaklaşık 45 sene bocalamıştır Almanya. Dimdik ayakta duran bir devlet olması için gerçeklerden, geçmişten kaçmak yerine üzerine doğru gitmiştir. Geçmişle hesaplaşıp 'geçmişin üstesinden gelmelidir' ki sağlıklı bir toplum olabilsin.

'Vergangenheitsbewältigung' kelimesi Almanca bir kelime olup kavram karmaşası yaşanması nedeniyle diğer dillere çevrilmesi oldukça zordur. 'Vergangenheit' kelimesinin Türkçe karşılığı 'geçmiş' demektir; 'bewältigen' fiilinden türemiş isim olan 'Bewältigung' ismi ise 'baş etmek, hakkından gelmek, üstesinden gelmek, başarmak' gibi anlamlara sahiptir. Bu kavramın Türkçeleştirilmesinde ise alternatif çeviriler arasında 'geçmişin üstesinden gelme, geçmişle ilişki, geçmişin işlenmesi, geçmiş

²³⁸ Benz, s. 114-115.

politikası, hatırlama kültürü, geçmişi telafi etme, geçmişle baş etme' gibi ifadeler bulunmaktadır. Ancak söz konusu ifadeyi en iyi açıklayan Sancar'a göre 'geçmişle hesaplaşma' ifadesidir.²³⁹ Çünkü ona göre geçmişle hesaplaşma teriminin ifade ettiği her hangi bir geçmişten öte, negatif bir geçmiştir. Bu geçmiş unutmama ve bastırma amacı güdülmemiş, aksine hatırlama ve hesaplaşma söz konusudur bu kavramda.

*“Geçmişle hesaplaşma kavramı, Almanya’nın ve Almanların Nazi vahşetinin çok boyutlu yıkımıyla baş etme çabası gibi özgül bir bağlam içinde türemiş ve uzun süre varlığını bu bağlamda sürdürmüştür. Bu kavramın evrenselleşmesi 1980li yılların sonlarına doğru gerçekleşmiştir. Bu kavram ağır insan hakları ihlallerinin yoğun olarak yaşandığı diktatörlük yönetimlerinin ve/veya yaygın iç çatışmalarının ardından, geçmişin yüküyle nasıl baş edileceği ve insan hakları değerlerine yaslanan bir toplumsal barış ile demokratik bir siyasal kültürün nasıl inşa edileceği sorunlarına işaret eden evrensel bir içeriğe kavuştu.”*²⁴⁰

Dolayısıyla bu kavram bireysel değil, toplumsal bir olgudur. Sancar ‘Geçmişle Hesaplaşma’ eserinde Schlink’e ait olan bu konudaki yorumunu ise şu şekilde dile getirmiştir.

*“Schlink’e göre de, geçmişi değiştirmek mümkün değildir. Bir ödevi işleyerek halletmek ve böyle bitirmek anlamında geçmişin üstesinden gelmek bu nedenle söz konusu olamaz. Bu açıdan ‘Vergangenheitbewältigung’ kavramı, imkânsıza duyulan bir özlemi dile getirir: Geçmiş düzene sokarak, geçmişin bugün üzerindeki yükünden kurtulmak.”*²⁴¹

²³⁹ Mithat Sancar, *Geçmişle Hesaplaşma Unutma Kültüründen Hatırlama Kültürüne*, İletişim Yayınları, İstanbul 2010, s. 55.

²⁴⁰ Sancar, s. 19.

²⁴¹ Sancar, s. 31.

Orijinali Almanca olan bu kelimenin anlamı Almanca sözlük Duden’de ise şu şekilde yer almaktadır:

*‘Bir ulusun daha yakın geçmişinin problematik kısmıyla
Almanya’da özellikle Nasyonal Sosyalizm ile yüzleşmesi.’²⁴²*

Kültürel ve politik boyutunun yanı sıra psikolojik boyutu da önem taşıyan ‘geçmişin üstesinden gelme’ kavramı ilk defa İkinci Dünya Savaşı sonrasında Almanya Federal Cumhurbaşkanı Theodor Heuss tarafından kullanılmıştır.²⁴³ Batı Almanya’ya ait olan bu kavramla yeni bir başlangıç kararlılığı içerisinde geçmişteki hatalardan detaylı bir şekilde yüzleştirilmeden ders almak istendiği vurgulanmaktadır. Söz konusu bu kavram, özellikle Nasyonal sosyalizm dönemine aittir ve savaş sonrasında Almanlar tarafından meydana gelen korkunç sonuçlarla politik bağlantısını ifade etmektedir. ‘Geçmişin üstünden gelme’ şeklinde algılanan kavramın, Almanya’nın yeni düzeni için politik-ahlaki temel teşkil edebileceği düşünülmektedir. Bu nedenle savaş sonrasında yaşayanlar arasında yaygın hale gelmiştir. Çünkü bu kavramın arka planında bireysel suçun ve kolektif yanlış hareket unutmama isteği yer almaktadır.²⁴⁴ Ayrıca oldukça karışık olan ‘geçmişin üstesinden gelme’ olgusu bir anlamda insanlığın acizliğini göstermektedir.

Bu kavramın kültür tarihi açısından 1945/46 yıllarında savaş suçlularının yargılandığı Nazi geçmişiyle hesaplaşan Nürnberg mahkemesinde tetikleyici bir role sahiptir. Savaşın sona ermesiyle halkın şahitliğinde Amerikalılar tarafından Almanlara yüklenen kolektif suç tezine odaklanan suçlular hakkında müzakereler yapılmıştır.²⁴⁵

Bu bağlamda Nunes’in ‘Vergangenheitsbewältigung im interkulturellen Transfer’ adlı eserinde yer alan Helmut König ‘in alıntısı bu düşünceyi desteklemektedir:

²⁴² Erişim Tarihi: 25 Mayıs 2012, <http://www.duden.de/rechtschreibung/Vergangenheitsbewaeltigung>.

²⁴³ Benz, s. 180.

²⁴⁴ Benz, s.180.

²⁴⁵ Angela Maria Pereira Nunes, *Vergangenheitsbewältigung im interkulturellen Transfer Zur Aufarbeitung europäischer Geschichte im Jose Saramagos O Ano da Morte de Ricardo Reis*, Peter Lang GmbH, Frankfurt am Main 2003, s. 25.

“Ceza mahkemeleri süresince bir yandan insanlığa karşı suç gibi yeni bir kategori yaratılarak tek tek kişileri bundan sorumlu tutacak bir yargılama süreci izlendi; diğer yandan Alman halkının siyasal ve moral sorumluluğu sorgulandı. Bu yargılamalara eşlik eden, Almanya’yı faşizm ve militarizmden arındırmaya yönelik pedaojik ve kültürel tedbirlerle birlikte, daha sonra geçmişle hesaplaşma başlığı altında tartışılacak tüm konuların başlangıcı haline gelmiştir.”²⁴⁶

1960’lı yılların başında dönemde meydana gelen Soğuk Savaş’ın daha tehlikeli görünmesi nedeniyle Nasyonal Sosyalist geçmişle hesaplaşmayı sekteye uğratmıştır. Günümüze odaklanan ve bu yüzden artık kötü geçmişleri hakkında hiç bir şey duymak istemeyen halkın çoğunluğunun bu duruma ayak uydurması politik ve ideolojik faktörlerden daha önemlidir. Öte yandan yakın bir zaman içerisinde geçmişle hesaplaşma ile bağlantısı bulunan çok önemli bir olay gelişmiştir. 1961 yılında Adolf Eichmann hakkında İsrail’de idam edilme kararı verilmesinin ardından 1963-1965 tarihleri arasında Frankfurt am Main’da Auschwitz mahkemelerinde de Nazi suçlularıyla yüzleşme gerçekleşmiştir.²⁴⁷

Geçmişteki hatalarıyla yüzleşen ve yüzleştirilen insan, bu süreçte elinde olmadan duyduğu pişmanlıkla ders almaktadır. Bu nedenle 1960’lı yıllarda tarihi ve politik değerler genç kuşaklar çevresinde bir takım hareketliliklere neden olmuştur. Nasyonal Sosyalizm soyundan gelen gençlerin anne ve babalarının geçmişini silmek istemeleri ve bu yüzden 1968 senesinde patlak veren öğrenci hareketlerinin temelinde de ‘geçmişle hesaplaşma’ ve ‘geçmişin üstesinden gelme’ çabası bulunmaktadır. İkinci Dünya Savaşı’nda Nazilerin yaptıkları bu suçun devamı günümüzde Neonazi şeklinde yeniden gündemde yer alması doğal bir sonuçtur. Nazi döneminde yer almayan gerçeklerle yüzleşme çabası genç kuşaklarda Neonazi şeklinde yeniden doğmuştur. Nazi dönemini anlamayan, anlayamayınca da anne ve babalarını suçlayan bir nesil yer almaktadır. 68 Hareketine katılan gençler ‘bu hareketin yarattığı ideolojik ve kültürel

²⁴⁶ Angela Maria Pereira Nunes, *Vergangenheitsbewältigung im interkulturellen Transfer Zur Aufarbeitung europäischer Geschichte im Jose Saramagos O Ano da Morte de Ricardo Reis*, Peter Lang GmbH, Frankfurt am Main 2003, s. 26.

²⁴⁷ Stilig, Wippermann, s. 126.

atmosferden de beslenerek, geçmişe ilişkin yerleşik tavrı sorgulamaya, giderek sarsmaya başladı. Kısa sürede toplumun geniş kesimlerini etkisi altına alan bu dinamizm, geçmişe ilişkin suskunluk ve bastırma politikasının da çökmesini sağladı.’²⁴⁸

1970 yılı ‘devletin hesaplaşma konusunda daha aktif tavır alması ve kitle iletişim araçlarındaki gelişmelerin de katkısıyla geniş bir kamuoyu ilgi ve desteğinin oluşması bakımından belirleyici özelliğe sahiptir. Bu dönemde Savaşın sona erişinin 25. yıldönümünde dönemin Başbakanı Willy Brandt 7 Aralık 1970 tarihinde Polonya’ya giderek Varşova Yahudisi Gettosunu ziyaret etmiştir. Kurbanların anısına dikilen anıta diz çökerek özür dilemesi geçmişle hesaplaşmanın en önemli siyasi gelişmelerinden biri olmuştur.’²⁴⁹

9 Kasım 1989 tarihinde Demokratik Alman Cumhuriyeti’ndeki (DDR) dönüm noktası beraberinde yenilikler de getirmiştir. Burada DDR’ın doğrudan ve dolaylı olarak Üçüncü İmparatorluk ile karşılaştırıldığı çifte geçmişle hesaplaşma söz konusu edilmiştir. Burada Nasyonal Sosyalizm’in tarihselleştirilmesi amaca hizmet etmektedir. Bunun üzerine Nasyonal Sosyalizm ahlaki açıdan değil yargılanmamalı; aksine, değerlendirme yapılmadan analiz edilmelidir.’²⁵⁰

‘Geçmişin üstesinden gelme’ kavramı teorik olarak 1950’lerden günümüze kadar sosyo-politik ve sosyo-tarihi unsurların ağır geldiği her alanda uygulanabilmektedir. Bu şekilde diktatör geçmişin ve burada gelişen toplumun aydınlanmasını sağlama görevini edinen angaje edebiyatın sınırları içerisinde gelişmektedir. Buradaki amacı hatırlatma ve hatırlamadır edebiyat ve kolektif hatırlamanın taşıyıcısı olan ‘geçmişin üstesinden gelme’ geçmişten ders alma zorunluluğu ile yakından ilgilidir. Şüphesiz ki ‘geçmişin üstesinden gelme’ kavramı Bonn ve Berlin’de aslında avukat olarak yaşayan ve polisiye romanı yazarı olarak ünlenen Schlink’in Almanya’nın geçmişini bugünün perspektifinden gösterme amacındaydı. Bu nedenle genel olarak eserlerinde hâkim olan düşünce *geçmiş ile hesaplaşma* ve *geçmişin üstesinden gelme* iken, bu eserlerin kahramanları da

²⁴⁸ Sancar, s. 186.

²⁴⁹ Sancar, s. 187.

²⁵⁰ Stilig, Wippermann, s. 127.

‘geçmişiyile er geç yüzleşecek, suçu ve suçluyu sorgulayacak ve kaçınılmaz olarak yargılayacak olan’²⁵¹ sosyal tipler şeklinde belirlemektedir.

Bu noktada konuyu esere bağladığımızda okumayı öğrenip toplama kampları hakkında okuduğu gerçeklerin kendisini değiştirmesi, Hanna’nın aydınlanması olarak nitelendirilebilmektedir. Geçmişiyile yüzleşmesinin verdiği yüküle intihar etmesi de aslında özgürlüğe kavuşma çabasıdır. Schlink’in eserinde bireysel bir kimliğe indirgenen ancak toplumu ifade eden kolektif suç kavramı, Hanna ve Michael figürleriyle Nasyonal Sosyalist Almanyası’nın çağdaşlarının ve aynı zamanda çocuk ve torunlarının da suçlarına ışık tutmuştur. Kolektif suçun utanma, uyuşma, duyguları bastırma ve kuşak çatışması şeklinde çeşitli dışa vurumunu göstermektedir.

Geçmişle hesaplaşma eserde de farklı yollarda yerini almıştır. Eserde yer alan Aufarbeitung ile bewaltigung kelimeleri birbirinden farklı anlamlar taşımaktadır. Bewaltigung soğukkanlı ve mesafeli Aufarbeiten’den daha çok suçlayıcı ve daha kişiseldir. Schlink de bunu ifade etmek için Vergangenheitsbewaltigung kavramı yerine ‘Aufarbeitung der Vergangenheit’ (Y.Y.s.81) kalıbını kullanmıştır.

“Hesaplaşmak, geçmişle hesaplaşmak! Biz seminare katılan öğrenciler, kendimizi hesaplaşmanın öncüleri olarak görüyorduk. Pencereleleri biz açıyorduk; içeriği havalandırıyor, toplumun geçmişteki dehşetin üzerine çökmesine izin verdiği tozu dağıtan rüzgârlar estiriyorduk. İnsanların nefes alabilmelerini, görebilmelerini sağlıyorduk.” Y.Y.s.81.

²⁵¹ Esin Coşkun, “Hukuk Uzmanlarından Polisiye”, *Radikal Gazetesi*, (06 Mayıs 2005).

SONUÇ

Alman edebiyatının en önemli çağdaş yazarlarından biri olan Bernhard Schlink, eserlerinde Almanya'nın yakın tarihine eğilerek geçmişle hesaplaşma, suçluluk hissi, kolektif suç gibi kavramları sade ve canlı bir üslup ile işlemesiyle tüm dünyanın ilgisini uyandırmıştır. Alman tarihini bir fon olarak eserlerinde işlemesinin yanı sıra konu çözümlemesini de ustalıkla yapmaktadır. 1987 yılında yazdığı 'Selb'in Cezası' adlı ilk eserinden itibaren edebiyat çevresinde olumlu tepkiler alan Schlink, asıl başarıyı 1995 yılında yazdığı 'Okuyucu' adlı romanıyla yakalamıştır. Çalışmamızda söz konusu bu roman Çağ Romanı, Yahudi Soykırımı ve Geçmişle Hesaplaşma başlıkları altında değerlendirilmiştir.

Almanca karşılığı 'Zeitroman' olan çağ romanı, tarihi konu edinen tarihi romanın bir alt başlığıdır ve bunu saptama esnasında kullanılan yöntem ise yazarın eserinde dile getirdiği döneme olan uzaklığı ve tutumunun belirlenmesidir. Tarihsel roman ve çağ romanı konusunda akademik çevreler tarafından öne sürülen birden çok ve farklı tanımlardan hareketle ve 'Okuyucu'nun yazıldığı tarihin günümüze yakınlığı ve etkileri dikkate alındığında, tür bakımından bu eser çağ romanı özelliği taşıdığı sonucuna varılmaktadır. Çünkü yazarın bu eserde dile getirdiği Almanya'da 1933 yılında Hitler'in başbakan olmasıyla başlayan Yahudi baskısı, 1968 Öğrenci hareketleri ve 1981 yılındaki savaş sonrasında Nazi suçlularının yargılandığı mahkemeler gibi olaylar 1944 doğumlu Schlink'in kısmen tanık olduğu olaylardır. Çağ romanının gerekliliklerini yerine getirdiği sonucuna varılmaktadır.

Tarihi konu edinen romanlarda şahıs kadrosu diğer roman türlerine oranla bir takım farklılıklar taşımaktadır. Schlink için önemli olan kişi seçiminden ziyade tarihsel olaya ve gerçekliğe vurgu yapmaktır. Bu nedenle 'Okuyucu'da yer alan gerçek kişi olan başkarakter Hanna Schmitz gerçek gerçeklikte toplama kamplarındaki diğer gözetmenlerden farklı değildir. Yazar, bu eseriyle 'Okuyucu'nun geçmişte yaşanan tarihi olaylara bugünün bakış açısından bakılmasını sağlamıştır.

Schlink'i diğer postmodern yazarlardan ayıran özelliği gerçekliği ve kurmacayı ustalıkla özümseyebilmesi ve özümsetebilmesidir. Gerçek ve kurmacayı dengeli bir şekilde sunmayı başaran yazar, kurmaca unsurlarının yanı sıra Majdanek davasını betimlediği eserin ikinci bölümündeki gerçeklere de bağlı kalmaya dikkat emiştir.

‘Geçmiş’ Schlink’in eserlerinde derin anlamları olan bir kavramdır. Yazar, bu kavrama önem vermesinin nedenini Milliyet Sanat dergisinde yaptığı bir röportajında şöyle açıklamıştır:

“Çünkü geçmiş, geleceğin üzerine inşa edilir; onun üzerinde yükselir. Geçmişte yapılan hatalar bugün önümüze engel olarak çıkar [...] Geçmişe gereken önemi vermezsek hem içinde yaşadığımız zaman dilimini; hem de geleceği ıskalamamış oluruz. [...] Eğer geçmişimizle yüzleşmezsek bugünü ve yarını şekillendirmemiz de zor olur.”²⁵²

Geçmişteki hatalarla, sorularla ve suçluluk duygusuyla uğraşan sadece Michael değildi, Hanna da hapisanede toplama kamplarını fazlasıyla kafa yormaktadır. Michael’in gönderdiği kasetler sayesinde okumayı öğrenince Nasyonal Sosyalizmi konu edinen eserlere ilgi göstermiştir. Zamanla farklı bir boyuta geçen Hanna, toplama kamplarında ölüme gönderdiği kişileri yanına gelme derecesine kadar onlarla beraber olmuştur. Dolayısıyla normal ruh halinden uzaklaşıp, patolojik bir rahatsızlığa ve tedavi gerektirecek bir duruma geçmiştir. Oysa Hanna mahkemeye kadar suçundan ve suçunun derecesinden habersiz yaşamaktadır, çünkü o sadece kendisine verilen emri yerine getirmiştir. Şaşkın bir şekilde mahkeme başkanına sunduğu “*Siz olsaydınız ne yapardınız?*” sorusu, romanın can alıcı noktalarından birini teşkil etmektedir.

Schlink bu eserinde üstesinden gelinmemiş ve üstelik gelinemeyen Alman geçmişinin kaderini ustaca anlatmıştır. Sevgi ve utanma, geçmiş ile gelecek, kurmaca ile gerçek ve en önemlisi birey ile toplum, yani bireysel ve kolektif suçun aynı anda yer aldığı bu eserde yazar, Michael ve Hanna arasındaki aşkı unutulmak istenen ancak unutulmaması gereken Alman tarihine bağlamaktadır. Michael’in geçmişinin üstesinden gelmesi için geçmişle yeniden karşılaşması gerekmektedir. Bunun için uzun yıllar sonra mahkemede Hanna ile yeniden karşılaşması ve hesaplaşması şarttır. Sekiz yıldan beri kendisinden haber alamadığı Hanna’yı tesadüfen gördüğü mahkeme de, tamamen geçmişle hesaplaşan toplama kampı semineridir. Toplama kampı mahkemeleri de

²⁵² Sibel Oral, “Yalanlarınız İtinayla Sorgulanır”, *Milliyet Sanat*, Temmuz 2012, S. 640, s. 107.

üstesinden gelinememiş bir geçmişin simgesidir. Ardından da Michael geçmişin üstesinden gelemeyen ve Almanya'ya gönderme yapılan Hanna'yı yenmek, üstesinden gelmek ve tarihselleştirmek, bir nevi unutmak istemiş, bunun için de Hanna ile ilgili olan anılarını kaleme almaya başlamıştır. 'Okuyucu' Hanna'yı yazıya dökerek ona olan aşkının üstesinden gelmek istemektedir. 50'li yıllarda üstesinden gelinemeyen geçmiş, 60'lı yıllarda geçmişin üstesinden gelme çabası, yani durumdan sürece bir adım söz konusudur. Üçüncü Reich hakkında susmayı bırakan 68 kuşağı sadece direnişçi ya da faşistleri tanımaktaydılar.²⁵³ Sonuç olarak Schlink Üçüncü İmparatorluğun 'geçmişin üstesinden gelme' olgusunu öğrenci hareketleriyle ve toplama kampı mahkemeleriyle kesiştirmiştir.

Bernhard Schlink bu romanında 68 kuşağının anne ve babalarına olan davranış ve tutumlarını dile getirmiştir. Asla kolayca kaçmadığı için Bernhard Schlink babalarının suçlarını işgüzarca üstün tutan yeni nesil kuşağın kibirli davranışlarını yargılamaktadır. Schlink'in kahramanı anlama, yargılama ve gerçek varoluşu hakkındaki güvensizliği arasındaki çatışmayı çözememiştir. Alman kamuoyunun dikkatini çeken bir unsur da NS suçlusu ailelerin gelecekteki kuşaklarıyla girecekleri çatışmalardır. Schlink Eski kuşağın suçuyla yeni kuşağın zararsız suçunu kıyaslayarak ikisi arasında paralellik kurmaya çalışmıştır.

Çağ romanı, geçmişle hesaplaşmada kullanılan bir araçtır. Schlink bu eserinde Almanya'nın özellikle 20. Yüzyıl tarihini irdelerken geçmişi bugüne taşımış ve geçmişle hesaplaşma olgusunu eserdeki karakterler aracılığıyla eksiksiz bir şekilde sorgulamıştır. Eserdeki başkahraman Michael Berg ise geçmişte yaşayan, geçmişe saplanmış bir kişiliktir. Alman toplumu, Nasyonal Sosyalizm'i yaşayan kuşak ve sonrasındaki kuşak, 1968 Öğrenci Hareketlerine neden olan kuşak, kendi anne babası, Hanna ve sonunda kendisiyle hesaplaşmak durumunda kalmıştır. Oysa tıpkı Nasyonal Sosyalist toplumu gibi o da susmayı ve görmezden gelmeyi denemiştir. Geçmişle hesaplaşma içindeyken, tarihin tekrarlanmasına neden olmuştur. Geçmişi ile en ağır bir biçimde hesaplaşan ise Hanna Schmitz'dir. Hapishanedeyken toplama kampındaki ölümüne sebep olduğu Yahudileri karşısında görmesi bu durumun boyutunu çok iyi

²⁵³ Peter Mosler, "'Ein Generationen-Vorfall' Ein Buch über den heißen Sommer von '68- aus der Feder des Krimiautors und Rechtsprofessors Bernhard Schlink", *Frankfurter Rundschau*, (06 Ocak 1996).

ispatlamaktadır. Geçmişle hesaplaşan sadece Michael ve Hanna değildir. Michael'ın babası, Hanna'nın sorularına cevap veremeyen mahkeme başkanı, Michael'ın basit bir sorusuna aşırı tepki gösteren taksi şoförü de bir an için geçmişleriyle yüz yüze bırakılmıştır. Bu açılardan bakıldığında yazarın bu eseri toplum eleştirisi yapan ideolojik bir metindir ve aynı zamanda geçmiş, suç ve masumiyetin romanıdır.

KAYNAKÇA

- Aktaş, Şerif, *Roman Sanatı ve Roman Sanatı İncelemesine Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara 2005.
- Argunşah, Hülya, “Tarihi Roman”, *Türk Edebiyat Tarihi 4*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2006.
- Arnold, Heinz Ludwig, *Kritisches Lexikon zur deutschsprachigen Gegenwartsliteratur – KLG*, edition text + kritik, Richard Boorberg Verlag, München 1999.
- Artuç, İbrahim, *Hitler ve İkinci Dünya Harbinin Kaderi*, Kastaş Yayınları, İstanbul 1984.
- Aust, Hugo, *Der Historische Roman*, Verlag J.B. Metzler, Stuttgart Weimar 1994.
- Aytaç, Gürsel, *Çağdaş Alman Edebiyatı*, Babil Yayınları, Ankara 2005.
- Aytaç, Gürsel, *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*, Say Yayınları, Ankara 2009.
- Benz, Wolfgang, *Legenden Lügenden Vorurteile Ein Lexikon Zur Zeitgeschichte*, Verlag Moas&Partner, München 1990.
- Becker, Peter von, “Mein Erfolg bleibt ein Traum”. Bernhard Schlink über sein Doppelleben als Jurist und Bestseller-Autor, über die Spannung vor dem Erscheinen seines Buches ‘Liebesfluchten’, *Tagesspiegel*, (05 Ocak 2000).
- Bielefeld, Claus-Ulrich, Die Analphabetin. Bernhard Schlinks Roman "Der Vorleser", *Süddeutsche Zeitung*, 4/5.11.1995.
- Burdorf, Dieter, Fasbender, Christof, Moennighoff, Burkhard, *Metzler Lexikon Literatur. Begriffe und Definitionen*, (3. Baskı), Stuttgart/Weimar 2007.
- Coşkun, Esin, “Hukuk Uzmanlarından Polisiye”, *Radikal Gazetesi*, (06 Mayıs 2005).
- Çetin, Nurullah, *Roman Çözümleme Yöntemi*, Öncü Kitap, 7. Basım, Ankara 2009.
- Dietmar, Kanthak, “‘Geschlossene Gesellschaft’ Vorleser Bernhard Schlink im Akademischen Kunstmuseum”, *General Anzeiger*, S.32369, (10 Temmuz 1996).
- Doerry, Martin, Hage, Volker, “Ich lebe in Geschichten Sein Roman" Der Vorleser" ist ein Welterfolg - nun hat der in Berlin lebende Schriftsteller und Rechtsprofessor Bernhard Schlink ein neues Buch mit sieben Erzählungen veröffentlicht: "Liebesfluchten"”, *Der Spiegel, Kultur*, Sayı: 4, (24 Ocak 2000).

- Ecker, Christopher, “Der Vorleser wird schuldig Bernhard Schlinks sehr politische Liebesgeschichte”, *Berliner Zeitung*, (13 Ekim 1995).
- Eco, Umberto, *Anlatı Ormanlarında Altı Gezinti*, (Çev.: Kemal Atakay), Can Sanat Yayınları, 5.Basım, İstanbul 2011.
- Esin Coşkun, “Hukuk Uzmanlarından Polisiye”, *Radikal Gazetesi*, (06 Mayıs 2005).
- Glaser, Horst Albert, *Deutsche Literatur Eine Sozialgeschichte Weimar Republik-Drittes Reich-Avantgardismus-Parteilichkeit- Exil 1918-1945 Band 9*, Rowohlt Verlag, Hamburg 1983.
- Glenz, Stefan, *Judenbilder in der deutschen Literatur: Eine Inhaltsanalyse völkisch-national-konservativer und nationalsozialistischer Romane 1890-1945*. Hartung-Gorre Verlag, Konstanz 1999.
- Göğebakan, Turgut, *Tarihsel Roman Üzerine*, Akçağ Yayınları, Ankara 2004.
- Göğebakan, Turgut, “Tarihsel Romanda Ölçüt/Sınıflandırma Sorunu”, *II. Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni*, 10-12 Nisan 2006.
- Göğebakan, Turgut, “Tarihsel Roman Tarih ve Kurmaca”, *Hürriyet Gösteri*, Ocak-Şubat-Mart 2011, S.303.
- Gössmann, Wilhelm, *Deutsche Kulturgeschichte im Grundriß*, Grupello Verlag, Düsseldorf 2006.
- Göttsche, Dirk, “Zeitroman”, (Ed. Jan-Dirk Müller), *Reallexikon der deutschen Literaturwissenschaft*, Berlin New York 2003.
- Grenville, Anthony, “Rereading The Reader”, The Association of Jewish Refugees, Erişim Tarihi :18 Nisan 2012, <http://www.ajr.org.uk/journal/issue.Apr09/article.2403>.
- Gümüş, Semih, *Roman Kitabı*, Can Yayınları, İstanbul 2011.
- Hage, Volker, “Gewicht der Wahrheit, Ein Roman des deutschen Schriftstellers Bernhard Schlink macht weltweit Furore –die Filmrechte wurden nach Hollywood verkauft.”, *Der Spiegel*, (29 Mart 1999).
- Hançerlioğlu, Orhan, *Toplum Bilim Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1968.
- Hançerlioğlu, Orhan, *Felsefe Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1994.
- Harald Fricke, Klaus Grubmüller, Jan-Dirk Müller, *Reallexikon der deutschen Literaturwissenschaft*, (3.Baskı), Walter de Gruyter, Berlin 2000.

- Hartmann, Horst, "Zeitkritik im Zeitroman", s.739, Erişim Tarihi: 15.01.2012, <http://library.fes.de/gmh/main/pdf-files/gmh/1961/1961-12-a-739.pdf>
- Heigenmoser, Manfred, *Erläuterungen und Dokumente zu: Bernhard Schlink: Der Vorleser*, Philipp Reclam jun GmbH&Co, Stuttgart 2005.
- Hillebrand, Bruno, *Zur Struktur des Romans*, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt 1978.
- Jeske, Wolfgang, "Der Zeit-und Gesellschaftsroman, (Ed. Otto Knörrich), *Formen der Literatur in Einzeldarstellungen*, Alfred Kröner Verlag, Stuttgart 1981.
- Jung, Werner, *Nationalsozialismus Ein Schnellkurs*, DuMont Buchverlag, Köln 2008.
- Kaplan, Mehmet, *Kültür ve Dil*, Dergah Yayınları, İstanbul 2006.
- Kıran Zeynel, Eziler Kıran Ayşe, *Yazınsal Okuma Süreçleri*, Seçkin Yayınevi, Ankara 2007.
- Krause, Tilman, "Gegen die Verlorenheit an sich selbst Gute Literatur lebt von der Auseinandersetzung mit der Umwelt-ein Gespräch mit Bernhard Schlink,dem Autor des Vorlesers", *Die Welt*, (03 Nisan 1999).
- Krause Tilman, "'Keine Elternaustreibung' Ein Höhepunkt im deutschen Bücherherbst: Bernhards Schlinks Roman über 68er und die deutsche Schuld", *Der Tagesspiegel*, (03 Eylül 1995).
- Krause, Tilman, "In Berlin fehlt es an Bürgersinn Welt-Literaturpreisträger Bernhard Schlink über seinen Beruf, seine Vorbilder und die deutsche Geschichte", *Die Welt*, (14 Ekim 1999).
- Krause, Tilman, "Bernhard Schlink: Ein Schriftsteller, der nicht im Elfenbeinturm haust", *Die Welt*, (10 Kasım 1999).
- Kühner, Claudia, "Ein Buch geht um die Welt' Bernhard Schlinks 'Der Vorleser' erobert als erster deutschsprachiger Roman auch amerikanische Bestsellerlisten", *Weltwoche*, (01 Nisan 1999), 13.
- Küpper, Mechthild, "'Liebe zum Täter' Die Überraschung des Herbstes: Bernhard Schlinks erster Roman 'Der Vorleser'", *Wochenpost*, S.36, (31 Ağustos 1995).
- Lowsky, Martin, *Theodor Fontane Irrungen Wirrungen*, Königs Erläuterungen und Materialien, Bd. 330, C. Bange Verlag, Hollfeld 2011.

- Ludwig, Hans-Werner, *Arbeitsbuch Romananalyse*, Gunter Narr Verlag, Tübingen 1982.
- Lukacs, György, *Tarihsel Roman*, (Çev.: İsmail Doğan), Epos Yayınları, Ankara 2008.
- Michalzik, Peter, ‘Das Monster als Mensch’ Zu zeitlos, um konkret zu sein: Bernhard Schlinks parabelnde Annäherung an eine analphabetische Ex-KZ-Wärterin, *Die Tageszeitung*, 10.11.1995.
- Möckel, Magret, *Textanalyse und Interpretation zu Bernhard Schlink Der Vorleser*, Bange Verlag, Hollfeld 2011.
- Moritz, Rainer, “Die Liebe zur Aufseherin Bernhard Schlinks Roman ‘Der Vorleser’- ganz einfach ein Glücksfall”, *Die Weltwoche*, (23 Kasım 1995).
- Mosler, Peter, “‘Ein Generationen-Vorfall’ Ein Buch über den heißen Sommer von ’68- aus der Feder des Krimiautors und Rechtsprofessors Bernhard Schlink”, *Frankfurter Rundschau*, (06 Ocak 1996).
- Niven, Bill, “Bernhard Schlink’s ‘Der Vorleser’ and The Problem of Shame” *The Modern Language Review*, 2003, 98(2), s.381, Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2012, <http://www.jstor.org/stable/10.2307/3737818>.
- Nunes, Angela Maria Pereira, *Vergangenheitsbewältigung im interkulturellen Transfer Zur Aufarbeitung europäischer Geschichte im Jose Saramagos O Ano da Morte de Ricardo Reis*, Peter Lang GmbH, Frankfurt am Main 2003.
- Oppermann, Serpil, *Post modern Tarih Kuramı Tarih Yazımı, Yeni Tarihselcilik ve Roman*, Phoenix Yayınevi, Ankara 2006.
- Oral, Sibel, “Yalanlarınız İtinayla Sorgulanır”, *Milliyet Sanat*, Temmuz 2012, S. 640.
- Parker, R.A.C, *İkinci Dünya Savaşı* (Çev.: Müfit Günay), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 2009.
- Ploetz, Dagmar, “Vom Verlust der Unschuld Der Vorleser’-ein deutscher Roman von Bernhard Schlink”, *Freitag*, (17 Kasım 1995).
- Rinsum, Annemarie, Rinsum, Wolfgang van, *Deutsche Literaturgeschichte Realismus und Naturalismus Band 7*, Deutscher Taschenbuch Verlag, München 2006, s.48.
- Sancar, Mithat, *Geçmişle Hesaplaşma Unutma Kültüründen Hatırlama Kültürüne*, İletişim Yayınları, İstanbul 2010.

- Sascha Fuechert, Lars Hofmann, *Bernhard Schlink Der Vorleser*, Philipp Reclam jun. GmbH&Co., Stuttgart 2005.
- Sayın, Zeynep, *Kötücülük Tekilcilik Postmodernizm*, Mitos Yayınları, İstanbul 1994.
- Scherer, Benedikt, “‘Spitzfindigkeiten’ Bernhard Schlinks Roman ‘Der Vorleser’”, *Tages-Anzeiger*, (09 Ekim 1995).
- Schlink, Bernhard, *Okuyucu*, (Der. Vorleser), (Çev.: Cemal Ener), İletişim Yayınları, İstanbul 1997.
- Schlink, Bernhard, “Auf dem Eis”, (Ed. Stefan Aust, Gerhard Spörl), *Die Gegenwart der Vergangenheit, Der Lange Schatten des Dritten Reichs*, Deutsche Verlagsanstalt, München 2004.
- Schmitz, Thorsten, “Die Stute von Majdanek”, *Süddeutsche Zeitung, Magazin*, Nr. 50, (13 Aralık 1996).
- Schödel, Kathrin, “Jenseits der political correctness – NS-Vergangenheit in Bernhard Schlink, Der Vorleser und Martin Walser, Ein springender Brunnen”, (Ed. Stuart Parkes, Fritz Wefelmayer) *Seelenarbeit an Deutschland. Martin Walser in Perspective*, Rodopi B.V., Amsterdam New York 2004.
- Stanzel, Franz K., *Typische Formen des Romans*, 12. Aufl., Vandenhoeck&Ruprecht, Göttingen 1993.
- Stickelberger, Marie-Louise, “‘Schuld und Liebe’ Bernhard Schlink und Sein ‘Vorleser’”, *Tages-Anzeiger*, (20 Haziran 1996).
- Stilig, Jürgen, Wippermann, Wolfgang, *Der Nationalsozialismus Die Zeit der NS-Herrschaft und ihre Bedeutung für die deutsche Geschichte*, Cornelsen Verlag, Berlin 2000.
- Stöckmann, Ingo, *Naturalismus Lehrbuch Germanistik*, J.B. Metzler, Stuttgart 2011.
- Stolleis, Michael, “Die Schaffnerin”, *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, Nr. 210 (09 Eylül 1995).
- Strochmann, Dietrich, “Das ging wie am Schnürchen Ortsbesichtigung in Düsseldorf: Der Maidanek-Prozeß” *Die Zeit*, (03 Mart 1978).
- Strochmann, Dietrich, “Anwälte als Ankläger Verteidiger im NS-Verfahren: Ein unrühmliches Kapitel”, *Die Zeit*, (07 Nisan 1978).
- Şimşek, Ahmet, “Tarihsel Romanın Eğitimsel İşlevi”, *Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı, Bilig*, Sayı: 37, Bahar/2006, 65-80,

<http://www.yesevi.edu.tr/files/article/20.pdf> adlı erişim sitesinden 14.07.2011 tarihinden alınmıştır.

Tepebaşılı, Fatih, *Edebiyat ve Roman*, Çizgi Kitabevi, Konya 2001.

Tepebaşılı, Fatih, *Edebiyat Yazıları*, Hece Yayınları, Ankara 2005.

Tötenberg, Michael, (Ed. Heinz Ludwig Arnold), *Kritisches Lexikon zur deutschsprachigen Gegenwartsliteratur*, (=KLG), Loseblattsammlung, München 1978.

Tural, Sadık, “Tarihi Roman ve Atsız’ın Tarihi Romanları Üzerine Düşünceler”, *Zamanın Elinden Tutmak*, (4.Bsm.), Yeni Avrasya Yayınları, Ankara 2003.

Uwe Wandrey, “‘Frau mit Peitsche’ Bernhard Schlinks ‘Der Vorleser’- Protokoll der Gefühle”, *Deutsches Allgemeines Sonntagsblatt*, (15 Aralık 1995).

Wieviorka, Annette, (Çev.: Işık Ergüden), *60 Yıl Sonra Auschwitz*, İletişim Yayınları, İstanbul 2006.

Wink, “Fräulein Lehrer”, *Süddeutsche Zeitung*, Sayı: 94, (25 Nisan 1999).

Wyss, Martin, “Fragen auf Antworten”, *Tages-Anzeiger Magazin*, (21 Haziran 1996).

Yağcı, Öner, *Nazi Kampları İnsanlık Vicdanını Kaybederken Edebiyat Nazi Kamplarını Unutmadı*, Papirüs Yayınevi, İstanbul 2004.

Yahya, Harun, *Soykırım Vahşeti*, Araştırma Yayıncılık, İstanbul 2005.

Yalçın, Alemdar, *Siyasal ve Sosyal Değişimler Açısından Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı 1920-1946*, Akçağ Yayıncılık, Ankara 2006.

Yalçın, S. Dilek, *Yeni Tarihselcilik Kuramı ve Türk Edebiyatında Postmodern Tarihi Romanlar*, Akçağ Yayınevi, Ankara 2005.

Ziegler, Helmut, “Bernhard Schlink Der Vorleser”, *Woche*, (06 Ekim 1995).

Zettl, Erich, *Geçmişten Günümüze Almanya Alman Kültür ve Edebiyat Tarihi*, (Çev.: Prof. Dr. Ali Osman Öztürk), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale 2009.

İnternet Kaynakları:

- Anthony Grenville, *Rereading The Reader*, Erişim Tarihi: 22 Nisan 2012,
<http://www.ajr.org.uk/journal/issue.Apr09/article.2403>.
- Aslı E. Perker, *Political Correctness... Pardon?*, Erişim Tarihi: 15 Mart 2012,
<http://aksam.medyator.com/2009/10/19/haber/yasam/2435/index.html>.
- Beispiele wichtiger Fälle Hermine Braunsteiner*, Erişim Tarihi: 09 Nisan 2012,
http://www.simon-wiesenthal-archiv.at/02_dokuzentrum/02_faelle/05_braunsteiner.html
- Biographie Bernhard Schlinks*, Erişim Tarihi: 24 Haziran 2011,
<http://www.ratsgymnasium-gladbeck.de/schuelerprojekte/dervorleser/biographie.htm>
- Female guards in Nazi concentration camps*, Erişim Tarihi: 17 Nisan 2012,
http://en.wikipedia.org/wiki/Female_guards_in_Nazi_concentration_camps
- Hanna*, Erişim Tarihi: 17 Mayıs 2012, <http://www.bibelwissenschaft.de/nc/wibilex/das-bibellexikon/details/quelle/WIBI/referenz/20509/cache/ded3e495d7aec2cca94bc457f155427d/>.
- Hermine Braunsteiner-Ryan*, Erişim Tarihi: 05 Nisan 2012,
http://de.wikipedia.org/wiki/Hermine_Braunsteiner-Ryan
- Irma Grese*, Erişim Tarihi: 18 Nisan 2012, <http://www.auschwitz.dk/Women/Grese.htm>.
- KZ Ravensbrück*, Erişim Tarihi: 17 Nisan 2012, <http://www.zyklon-b.info/anwendung/ravensbrueck.htm>.
- Nasyonal Sosyalizm*, Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2012,
http://tr.wikipedia.org/wiki/Nasyonal_sosyalizm
- Notorious Female Nazis*, Erişim Tarihi: 17 Nisan 2012, <http://sadakoreview.com/features/evil-personalities/ss-nazi-personnel-nazi-women-guards/>.
- Perihan Korkmaz, *İngiltere'de 'siyaseten doğruculuk' raydan çıktı*, Erişim Tarihi: 15 Mart, 2012, <http://arsiv.sabah.com.tr/2009/02/21/haber,9C2155DE3CC84CA5B337451CA1B1F4D0.html>
- Perihan Mağden, *Siyaseten doğruculuk rahatsızlığı*, Erişim Tarihi: 15 Mart 2012,
<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=64093>.

Poetische Gerechtigkeit?: Die literarische Darstellung der Gerechtigkeit in der deutschsprachigen Literatur von Schiller bis Schlink, Erişim Tarihi: 18 Mayıs 2012, <http://books.google.com.tr/books?id=KwpFtQ8gc4QC&pg=PA98&lpg=PA98&dq=gustav+radbruch+sehen+sie+sich+die+Angeklagten+an&source=bl&ots=-0cILoTfQF&sig=EGkTgazK5xjKgNyMSkMZ83gbYtQ&hl=tr&sa=X&ei=lzO6T8ipC8uA-waK0fy8Cg&ved=0CE8Q6AEwAQ#v=onepage&q=gustav%20radbruch%20sehen%20sie%20sich%20die%20Angeklagten%20an&f=false>.

Ruth Neudeck, Erişim Tarihi: 17 Nisan 2012,
http://de.wikipedia.org/wiki/Ruth_Neudeck.

Savaş Durna, *68 Kuşağı*, Erişim Tarihi: 4 Mayıs 2012, <http://www.belgeler.com/blg/2s97/68-kusagi>.

Tanıl Bora, *Geçmişle Hesaplaşmanın Zorlukları Karşısında*, Erişim Tarihi: 2 Mayıs 2012, http://ihop.org.tr/dialog/IHOP_DIYALOG-7.pdf

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Hatice Genç
Doğum Yeri ve Tarihi	Edirne 09.11.1985
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Cumhuriyet Üniversitesi
Y. Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi
Bildiği Yabancı Diller	Almanca, İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	2011 (Ocak) - Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arş. Gör.
İletişim	
E-Posta Adresi	htc_gnc1985@hotmail.com
Tarih	